

ПЕРИОДИЧЕСКО СПИСАНИЕ

НА

БЪЛГАРСКОТО КНИЖОВНО ДРУЖЕСТВО

ВЪ СРЪДЕЦЪ.

РЕДАКТОРЪ Т. ПЪЕВЪ.

Умъ царува,
Умъ робува,

.

Нар. пословица.

КНИЖКА XII.

СРЪДЕЦЪ

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

1884.

СЪДЪРЖАНИЕ.

	Страни.
I. Нѣколко забравени списания на Софрония Врачанскаго. Отъ М. Дринова.	1
II. Лѣтописни бѣлѣжки отъ Разградъ. Съобщилъ М. Дриновъ.	13
III. Унтеръ-офицерскій въпросъ въ главнитѣ европейски армии и състоянието му въ нашата армия. Отъ поручика Хр. Златоустова. (Продължение отъ кн. XI и край).	15
IV. Южноунгарскитѣ Българе. Етнографическа скица отъ проф. Геева Цирбусъ. Прѣвелъ Ив. А. Георговъ.	65
V. Български дѣйци въ сърбската завѣра. Отъ Р. П. Славейкова.	74
VI. Стихотворения: 1) <i>Reliquie</i> (страници изъ ветхитѣ ми тетради). Отъ автора на <i>Suspiria de Profundis</i>	94
2) <i>Поликратовий прѣстень</i> . Баллада отъ Шиллера. Прѣв. И. Д. III.	99
3) <i>Епиграмъ</i> . Отъ И. Д. III.	102
VII. Народни пѣсни и приказки: а) По Трънски говоръ. Съобщ. П. Байкушевъ.	104
б) По говоръ въ Кюстендилско. Съобщ. Хр. Ц. Ковачевскій.	113
в) По говоръ въ Пиянечко. Съобщ. Георгій Я. Вирчовъ.	116
<i>Един бекяр</i> . Приказка по Трънскій говоръ. Запис. П. Байкушевъ.	121
VIII. Книжнина: I. Рецензии: 1) <i>Италия. Лирически стихотворения отъ Ив. Вазова</i> . Пловдивъ 1884 год. П. II—въ.	125
2) <i>Приключенията въ Дръновския манастиръ въ 1876 год. Трагедия въ четири дѣйствия. Отъ Петки Т. Франкова</i> . П. II—въ.	130
3) <i>Протоколи на Берлинскій конгресъ</i> . Прѣведени и издадени отъ Т. Икономовъ. П. II—въ.	133
-- II. Книгописъ: Книги получени въ замѣна съ „Период. Списание“ или подарени за библиотеката на „Бълг. Кн. Друж.“ (Продължение отъ кн. XI).	135
— III. Книжовни извѣстия: 1) Подписка на журналъ „Справникъ“ на 1885 год.	139
2) Подписка на „Домакинъ“ листъ за земледѣлие, индустрия и търговия	140
IX. Общо съдържание на книжкитѣ отъ второто годишно течение на „Пер. Списание“ въ Сръдецъ. (1884 год.).	141
X. Печатни погрѣшки.	147

НѢКОЛКО ЗАБРАВЕНИ СПИСАНИЯ НА СОФРОНИЯ ВРАЧАНСКАГО.

ОТЪ М. ДРИНОВА.

Прѣзъ лѣтото на 1871 г. имахъ случай да видѣхъ въ Цариградъ у блаженнѣйшаго Антима Видинскаго единъ ръкописенъ сборникъ, който тогава рѣмето ми позволи да прѣгледамъ токо нѣ бързѣ и да опиша твърдѣ кратко. Сборникътъ ми се показва толко любопитенъ, щото азъ турихъ око на него съ надѣжда, че ще ми изпадне нѣкога по-сгоденъ случай, за да го опиша и изуча, както трѣбва, но надѣждата ми и до сега остава не изпълнена. Намѣрвамъ за добро да обнародвамъ поне краткитѣ си бѣлѣжки за тоя сборникъ и при това да изкажа мислитѣ и прѣдположенията, които ми докарва на умъ неговото съдържание.

Той състои отъ 269 голѣми листе (in folio), добрѣ подвързани, съ кожани кори. Първитѣ 253 листе съдържатъ различни статии, на които заглавията сѣ писани съ червено мастило. На 253 листо се захваща подробно „оглавление повѣстѣ и различнаа поученіа обрѣтающихся въ книзѣ сей“. На 268 и 269 листе се намѣрватъ нѣколко лѣтописни бѣлѣжки. Писанъ е тоя сборникъ въ Разградъ и не твърдѣ отдавна, именно въ 1850 г., — писецътъ му е „попъ Крастю попъ Аѳана“ (попъ Кръстю попъ Атанасовъ), който на три мѣста си е подписалъ името — на 9, 10 и 253 листо. Това, обаче, не значи, че на 1850 г. е и съставенъ сборникътъ: той е съществувалъ и по-прѣди, — попъ Кръстю го е само прѣписалъ отъ по-старъ прѣписъ, както и самъ исповѣда на едно мѣсто, което ние ще имаме случай да приведемъ по-долу.

Освѣтъ нѣколко кратки слова, поучения и повѣсти. въ сборника сж помѣстени три доста голѣми литературни трудове, именно: „*Митология Синтина философа*“, „*Басни Езопови и другая баснословія*“, „*философския мудрости*“. Отъ тие три статии азъ съмъ взелъ по-подробни бѣлѣжки. които и привождамъ.

1. *Митология Синтина философа* се захваща на 10-то листо и се продължава до 45-то. Заглавието ѝ е такъво: „Мѣтологія Синтина фѣлософа попремногo разсмотрена и преведена отъ персѣйскаго языка на греческаго простаго языка, а отъ насъ преписана и приведена отъ греческаго пространнаго языка на болгарскій краткій и простый языкъ, къ разуменію болгарскому простому народу, на виѣшнюю ползу прочитающимъ ю. Перво преведена на 1802 гѣто юнія 6 день на Видин. . . ., а сега второ са преписа отъ попа Крастя попъ Авана въ гѣто 1850 мѣцъ Декемвриа денъ 25 въ Разградъ“.

Слѣдъ това заглавие, което е писано съ чървено мастило, четемъ:

„Слово Синтина фѣлософа. Сказаніе заради Кира царя Перска, и заради сына неговаго, и заради учителя сего Синтина фѣлософа, и заради седемъ фѣлософы царевын и дѣлнія ихъ, и заради оная безсрамная царева жена, които хочеше да погуби царскія сынъ. Съ сказаніе исписа Мусо Персіанинъ на ползу виѣшнюю прочитающимъ ю.

„Имаше единъ царь на Персіа на име Киро, що имаше седемъ жены, ала чада не имаше и всякоги са молеше Богу да го подари чадо. И, спроти това многое моленіе царское, чу му Богъ молбата, и подари го Богъ едно мужко дѣте, що го отхрани царь и недепса го и прораста го, като едно дрѣво избранное. И като дойде на возрастъ, имаше царь желаніе и любовь заради да изпеденса сына своего на поученіе книжное граматическое, и намери мудріи учителя заради да научатъ сына му на избранное мудрое ученіе“.

2. Слѣдъ „Митология Синтина философа“, която, както забѣлѣжихъ по-горѣ, се свѣршва на 47-о листо, захващати се *Басни Езопови и иная баснословія*, които се продължаватъ до 80-то листо.

Тука сж помѣстени до 145 различни кратки басни, отъ които азъ съмъ си прѣписалъ, за примѣръ, токо слѣдущитѣ двѣ.

Лесица и Капина. (No. 8, на л. 49).

„Една лесица фатила са да возлезе на единъ плетъ, и като са потхлюзнала и щела да падне долу, а тѣя са фанала у капината, що било я имало на плето, и тосчасъ са убоди отъ терніето капинскій и раскровавихасе краката ѝ. (Тогава тѣя) сас болест рече на капината: „о капино, азъ са фатих у тебе за да ми помогниш, а ти ми повечи зло направи“. А капината ѝ рече: „ты си сама згрѣшила да са фатипш о мене, що сам азъ научена да фащамъ гругіи“.

Примѣчаніе: Тая басен сказува, защо тѣя пащат някои хора, що ищат помощ от того человека, дето прави вулум всякоги и поврежда другіи челоуеци“.

Гарванъ. (No. 99, на л. 64).

„Единъ гарванъ са разболѣлъ, и майка му плакала, а гарвану (= гарвано) ѝ рече: „о мати моя, не плачи, ами са помолн Богу да-но уздравям“. И майка му рече: „о чадо мое, чи кой от свѣтыште хоче да ти помогни, като не си оставилъ никого от нѣх да имъ си не откраднал от месото“?

Примѣчаніе: Тая басен сказува, почто който има на свѣто много душмани, онъ у нужди своя не можн да намери ни одного пріятеля“.

Такви кратки сж такоречи вситѣ 145 басни; слѣдъ тѣхъ иджтъ два доста дълги аполога, на които заглавията сж:

„Царь и три наши неговни“ (на л. 73).

„Мужъ и жена“ (на л. 75).

3. *Философскія мудрости* заематъ най-много мѣсто въ сборника, около 170 листъе (отъ 80 до 250). Подъ това общо заглавие тука сж помѣстени доста много разсужденія за различни въпроси — религиозни, нравствени, обществени, политически и пр. Мѣжду друго тука се намѣрна доста дълго разсужденіе „о царствахъ мірскихъ“, въ което се показватъ такви мисли:

На л. 95-то: „Царство са варди и управя са сасъ мудрость и сасъ разумъ и сасъ любовь къ воином и къ подданимъ, а не сасъ оружіе и сасъ страхъ да уплаши раята“.....

На л. 120-то: „Господаръ като отецъ когн нагледна подданиците свои, тогива бива мир у мѣстото неговое. Много е потребно на господаря да мысли сасъ умъ свой, како е сасъ изволеніе вышняго Бога возншел на таковое превысочайшее державіе токмо зарад да буде като отецъ

на людіето свои и на общия народъ. та затова има дотажность онъ да любви подданные свои и да ги нагледна и да ги варди от вси приключенія. Почто е онъ икономъ на людското имѣніе, за това е потребно тому да имъ го варди, а не да го усвои и да го привали у своето сокровище. Почто е онъ опредѣленъ да са погрижа всякоги зарадъ доброто людско, и долженъ есть по-вече да остави своето почиваніе заради нихная полза и да примѣри, како е гражданскій любов по-добро на господарството му и по-нарядно освенъ много сила воинская: почто е добро и благоудѣяніе на вси граждане, и на воины, и на людіе повышепріятно и изволно, а не страх и приноженіе. Добра и сладка рѣчь учиня чловеците да будутъ покорены и повинены на господаря, а не гладъ и тегота и насиліе. Тако говори премудрін Соломонъ: „царскін престолъ кротокъ го съдържава“. Каквото (и) Ксенофонтъ философъ рече на Кира царя Перскаго: „Скиптро царское не е возможно да го чварди злато и сребро, но множество пріятели, що ги спечеля добротвореніе господарское“.

За жалость, токо тие редове азъ могохъ да си прѣпишъ изъ „философскія мудрости“, за които е тукъ рѣчьта и които ми се показахъ твърдѣ интересни по своето съдържаніе.

Другитѣ по-дребни статии, които се намѣрватъ въ сборника на блаженнѣйшаго Антима, иматъ слѣднитѣ заглавия:

- „Поученіе о страстѣ Господнемъ“ (на листо 1).
- „Поученіе о простотѣ сердечной“ (на л. 2).
- „Поученіе о маломъ крадцѣ“ (на л. 2).
- „Повѣсть о суевѣрїи“ (на л. 3)
- „О исповѣди“ (на л. 5).
- „О молбѣ“ (на л. 6)
- „Краткое правоученіе“ (на л. л. 7—10).
- „Слово на поставленіе“ новаго архіерея“ (на л. 250—252).

Отъ тѣхъ азъ могахъ да попрѣгледамъ току „Повѣсть о суевѣрин“. Въ нея се привождатъ, съ обличителна цѣль, единъ народенъ разсказъ за нѣкой си „вапиринъ Яковъ“, противъ когото едно отъ дѣйствуващитъ въ разказа лица прѣдлага такъвъ *илачъ*: „токмо единъ колець да има отъ глогово дарво, и сасъ него да пздробя азъ снагата Иакова, и вѣрвайте добре, какъ за напредъ нема да пзлягва отъ гроба“.

Не се съмнѣвамъ, че вситъ горѣизброени статии, които се съдържатъ въ сборника на блаженнѣйшаго Антима, сж пзлѣзали отъ перото на приснопамятний Софроний Врачанскій. Въ това ме увѣряватъ слѣднитъ обстоятелства:

а) Както вече видохме погорѣ, за „Митология Синтипа философа“ е забѣлѣжено въ заглавието ѝ, че е *прѣписана* и прѣведена отъ греческаго *пространнаго* языка на болгарскій краткій и простый языкъ.... на 1802 лѣто, *м Вединъ*“. А познато е, че на 1802 год. Софроний е живѣлъ въ Вединъ, гдѣто по онова врѣме той е билъ принужденъ да сѣди около три години: за това онъ подробно разпиривъ своята автобиография.¹⁾ Че Софроний е добръ познавалъ тѣрцкій езикъ и е могълъ да прѣвожда или, както се изрича той, да *прѣписва* отъ него, това такожде ни е добръ познато както отъ автобиографията му, така и отъ неговий „Кириакодромпонъ“, за който е забѣлѣжено въ заглавието му, че е „*прѣписанъ* отъ славянскаго и отъ греческаго *глубочайшаго* языка на болгарскій простый языкъ“. ²⁾

б) Още прѣди да видѣмъ „Философскія мудрости“ въ сборника на блаженнѣйшаго Антима, азъ имахъ извѣстие, че Софроний е написалъ нѣкакво си голѣмо философско съчинение. Това извѣстие бѣше ми съобщилъ още на 1870 г. въ Бѣлградъ единъ съотечественникъ, именно г. Недѣлко Жековъ, който ме и увѣряваше, че видвалъ нѣкъждѣ въ

¹⁾ Въ „Период. Списание на Българск. Книж. Дружество“, Браила 1872, кн. 5—6.

²⁾ Глед. г-нъ *Иречковий* „Книгописъ“ въ „Период. Списание на Българското Книж. Дружество“, Браила 1875, кн. 7—8, стр. 39.

България такво ржкописно философско съчинение, въ което било забѣлжано, че е списано отъ Софрония. ¹⁾

в) Въ своята автобиография Софроний казва, че и слѣдъ като билъ принжденъ да се изсели изъ България въ Влашко, онъ и тукъ не прѣставалъ да мисли и да работи за просвѣщението на своитѣ еднородци: „за това каже, се трудя денемъ и нощемъ да изпиша нѣколко книги по нашему болгарскому языку, та ако не би възможно менѣ да казвавамъ имъ сосъ уста моя, да чуютъ отъ мене грѣшнаго нѣкое полезное поучение, а тие да прочетутъ писание мое и да уполазуются“. ²⁾ Тие думи ясно ни показватъ, че освѣнъ „Кириакодромиона“, Софроний е списалъ още „нѣколко книги“, които не е ималъ врѣме и възможность да напечата и които по ржкописенъ начинъ сж се разпространявали мѣжду Българетѣ. За това имъ разпространение, види се, усърдно сж се грижили Софрониевитѣ ученици, единъ отъ които е билъ и Теодоръ Стояновичъ отъ Видинъ.

г) Езикътъ, съ който е писанъ Сборникътъ на блаженнѣйшаго Антима, е до шушка еднакъвъ съ езика, който срѣщаме въ добрѣ познатитѣ Софрониеви списания, именно: въ „Кириакодромиона“, въ „автобиографията“ и въ обнародваното лани негово писмо до българскитѣ търговци въ „Влахобогдания“. Както тукъ, така и тамъ само заглавията сж писани съ църковний езикъ; всичко друго е изложено съ простонародната ни пластична българска рѣчь, самъ-тамъ прошарена съ църковнословѣнски форми. ³⁾

Това сж обстоятелствата, които ме увѣряватъ, че въ сборника, за който ми е рѣчьта, ние имаме нѣколко непо-

¹⁾ Дано тие ми редове стигатъ до г-на Жекова и го подбуждатъ да обнародва поскоро нѣкои поподробни извѣстия за това познато нему ржкописно философско списание!

²⁾ „Период. Списание на Б. Кн. „Др.“ Браила. Кн. 5—6, стр. 77.

³⁾ Въ езика на сборника, често се срѣща *и*, намѣсто неударяемото *е*, какъ и *у* намѣсто неударяемото *о*. Това размѣстване на рѣченитѣ букви, което твърдѣ рѣдко се срѣща въ познатитѣ (напечатани) Софрониеви списания, е направилъ вѣща се, прѣписвачътъ на сборника, именно *Разградский* попъ Кръстью.

знати намъ до сега или, иначе да кажемъ, забравени списания на Софрония Врачанскаго.

Тия забравени Софрониеви списания могатъ да хвърлятъ нова свѣтлина както върхъ самата личностъ на приснопамятний Врачански епископъ, така и върхъ началната история на новобългарската книжнина. Моето кратко и твърдѣ повърхностно запознаване съ тѣхъ не ми допуща, обаче, да ги оцѣнявамъ подробно отъ къмъ тая страна; позволявамъ си да изкажж само пѣколко по-общи бѣлѣжки и прѣдположения:

Списателската дѣятелностъ на Софрония се е захванала, види се, слѣдъ неговото прѣселване въ Видинъ, именно слѣдъ 1800 г., когато онъ е билъ вече шестдесетогодишенъ старецъ. Както е познато отъ автобиографията му, онъ и прѣди това врѣме се е отличавалъ съ книголюбие, за което много злѣ го сж мразили и *ненавидѣли* пѣкои отъ тогавашнитѣ гърцки владци и протосингели, въ България, таче и котленскитѣ свещеници, „поцѣ они вси на то врѣме бѣха орачи, прости и неучени“. ¹⁾ Особно силно е распалила ученолюбието на Софрония Писневата история, съ която онъ се е запозналъ пѣскоро слѣдъ нейното появяване на свѣтъ: за вѣрно се знае, че още на 1765 г. Софроний (Стойко перей) е прѣписвалъ въ Котелъ историята на Паисия. ²⁾ По тая история, съчинена отъ светогореки инокъ „въ Хилендаръ манастиръ“, Софроний си е съставилъ високо мнѣние за светогорското просвѣщение и това, види се, го е подбудило да отиде (въ 1775 год.) на Света Гора, за да търси тамъ духовна храна за своята любознателностъ. ³⁾ Неговото шестмѣечно живѣяне на Света Гора, освѣнъ дѣто му е спомогнало да стане полезенъ учитель „на книжное учение“, по му е

¹⁾ Глед. „Автобиографията“ въ „Период. Списание на Българското Кн. Дружество“ кн. 5—6, стр. 54.

²⁾ Глед. бѣлѣжката на г. Кръстьевича въ „Читалище“ 1871, брой 11.

³⁾ Глед. „Автобиографията“ въ „Период. Списание на Бълг. Кн. Дружество“, Браила, кн. 5—6, стр. 56.

и дало възможностъ да събере обиленъ материалъ за църковните поучения, които „на всѣкоя недѣля и на всѣки празникъ е сказувалъ“ въ Котелъ, додѣто е учителствувалъ и попувалъ тамъ, и съ които по-послѣ е учудвалъ „Врачанскитѣ християне“, когато имъ е станжалъ владика.⁹⁾ Но тия свои поучения онъ е „сказувалъ“ устно, и на да ли ги е писалъ на книга, та и по писменъ начинъ да ги разпространява изъ народа. За такъва литературна работа той на да ли се е сѣщалъ, таче и врѣме на да ли е ималъ прѣди прѣселванъето си въ Видинъ, именно прѣди 1800 г. до когато неговий животъ е билъ прѣиспълненъ съ много-различни треволнения, мъжа и теглила. — Прѣзъ тригодишното си живѣяне въ видинската епархия (1800—1803 г.) Софроний такожде не е билъ свободенъ отъ „нужда и скърбъ“, но тукъ онъ е могълъ понѣ да има по-вече свободно врѣме. Отъ къмъ тая страна още по-изгодно е било десетогодишното му живѣяне въ Влашко, гдѣто онъ е билъ принуденъ съвсѣмъ да се изсели, слѣдъ като се отърва отъ Видинъ и гдѣто е билъ добръ приетъ и нагоденъ отъ тогавашний угровлахийски митрополитъ Доситей. Но освѣнъ това, въ Видинъ и особно въ Влашко Софронию е изпаднала добра пригода да се опознае съ просвѣтителнитѣ движения, които по онова врѣме бѣхъ се захванали мѣжду гърцитѣ и сѣрбитѣ и които създадохъ новогърцката и новосѣрбска книжнина. Доста е да припомнимъ, че на онова врѣме въ Влашко се намѣрваше най-важното огнище на гърцкитѣ народни стрѣмления и на гърцкый умственъ животъ; че тъкмо, когато Софроний се прѣсели въ Букурецъ, тамо цѣвтѣше най хубавото гърцко училище, въ което прѣподавахъ такъви профессори и списатели, като Ламбри Фотнадисъ, Неофитъ Дука и проч. Да припомнимъ такожде, че на онова именно врѣме мѣжду сѣрбитѣ съ голѣмъ ентузиазмъ се четехъ съчиненията на Софрони-

⁹⁾ Глед. „Автобиограф.“ въ „Пер. Спис.“ на Бълг. К. Друж., Браила, кн. V—VI. стр. 60 и 66.

евий съврѣменникъ Доситей Обрадовичъ, именно: „животъ и приключения Димитрия Обрадовича“ (Вiena 1783), „Езопове и прочихъ разнихъ баснотворцевъ басне“ (Липиска 1788), „Совѣте здраваго разума“ (Липиска 1794) и проч. Доситеевитѣ съчинения, които положили начало на новосърбската книжнина, сж били доста разпространени и въ Влашко, мѣжду тамошнитѣ сърбски търговци, но нѣкои отъ тѣхъ, може би, още въ Видинъ сж попаднали въ ржцѣ на Софрония.

Тие нови просвѣтителни движения, които Софроний е намѣрилъ въ новогърцката и новосърбска книжнина и които, види се, много сж разпалили неговитѣ будни народни чувства, го сж подбудили да се пуcтне въ писателска дѣятелность, чрѣзъ която да спомогне, та и „нашитѣ бѣдни Българе“ да се сдобиятъ съ „таковий даръ, какъвто сж имали „Гърцитѣ, Сърбитѣ, Власитѣ, Русситѣ и други вѣри“,¹⁰⁾ сиречь, съ печатани книги „по болгарский простий языкъ“.

При съставянъето на „Басни Езоповы и иная баснословия“ Софроний се е ползвалъ, може би, отъ баснитѣ, които Доситей Обрадовичъ обнародва, както забѣлѣжихме по-горѣ, на 1788 година подъ заглавие: „Езопове и прочихъ разнихъ баснотворцевъ басне.“ Възможно е, че и автобиографията „Житие и страдание грѣшнаго Софрония“, която е написана около 1805 година, е прѣдизвикана отъ автобиографията на Доситея Обрадовича.

За „Кириакодромѣона“ си Софроний забѣлѣжава въ заглавието му, че е „прѣведенъ и прѣписанъ отъ славянскаго и греческаго языка.“ Отъ какви именно словѣнски източници онъ тука се е ползвалъ, това не можъ да кажемъ, но не се съмнѣвамъ, че гърцкии източникъ му е билъ Кириакодромѣонътъ, който е съчиненъ и обнародванъ отъ знаменитий гърцки проповѣдникъ *Никифоръ Теотоки* подъ слѣднѣото заглавие: *Κυριακοδρόμιον ἤτοι ἐρμηνεία καὶ ὁμιλία εἰς*

¹⁰⁾ Глед. писмото на Софрония до Влашкитѣ Българе въ „Период. Списание на Б. Кн. Дружество.“ Сръдецъ 1882, кн. III, 167.

τὸ κατὰ Κυριακὴν ἐν ταῖς ἀγίαις τῶν ἐρθεδύξων ἐκκλησίαις ἀναγιγνωσκόμενον Εὐαγγέλιον¹⁾). Тоя *Теотокиевъ* Кириакодромионъ първъ пжтъ е билъ напечатанъ въ Москва на 1796 година, и втори пжтъ е прѣпечатанъ въ Букурештъ на 1803 г. Отъ второто издание, види се, се е и възползвалъ Софроний.

Отъ какви книги онъ се е ползвалъ при съставянето на другий си голѣмъ трудъ, именно на „Философския мудрости,“ това не могатъ да ни развѣщаютъ горѣ-приведеннитѣ кратки паводи изъ тѣхъ. Възможно е, че въ това Софрониево списание ние имаме нѣкакво ехо отъ онова философско движение, което бѣше обзело западноевропейскитѣ литератури прѣвъ минжлий вѣкъ и съ което Софроний, може би, се е опозналъ чрѣзъ гърцката книжнина. Познато е, че гърцкитѣ писателѣ отъ минжлий вѣкъ съ особна ревностъ прѣвождахъ отъ европейскитѣ езици различни философски съчинения, подъ влиянието на които се опитвахъ да обогатяватъ своята писменностъ и съ самостоятелни философски списания.

За „Митологията на Синтина философа“ Софроний ясно забѣлѣква, че ъж е прѣвелъ *отъ греческаго языка*. „Митологията на Синтина философа“, или както инакъ ъж наричатъ, „повѣсть за седемѣтъ мѣдреци“ е една отъ най-прочутитѣ повѣсти. Съчинена първъ пжтъ нѣйдѣ въ Индия още въ първитѣ вѣкове слѣдъ Рождество Христово, тя полека-лека се е разпространила по цѣлъ свѣтъ, била е прѣвождана, съ различни прѣправяния, на персидски, арабски, еврейски и, тако рѣчи, на всичѣ европейски езици. Прѣвъ всичкитѣ срѣдни вѣкове, а по нѣкои страни и до скоро, тя е била едно отъ най-любимитѣ и най-занимателни четива. Мѣжду Гърцитѣ тя е била твърдѣ разпространена и по врѣмето на Софрония, когато това, види се.

¹⁾ Тие думи намѣрваме прѣведени, тако рѣчи, една по една и въ заглавието на Софрониевий „Кириакодромионъ, сиречъ Недѣлникъ, поучение на всѣхъ недѣляхъ въ православныхъ церквахъ прочитаемая евангеліяхъ.“

е побудило да прѣведе Синтиповата повѣсть на български. За историята на новобългарската книжнина е любопитно да се види, въ какво отношение се намѣрва къмъ тоя Софрониевъ прѣводъ познатата българска книга, която е напечаталъ на 1844 г. въ Будинъ Христати Павловичъ подъ заглавие: „Синтипы философа баснословие.“ Азъ нѣмамъ при себе книгата на Хр. Павловича, та и не можъ да се пуцамъ тука въ разглежданъето на тоя въпросъ. Ще забѣлѣжж само, че има основания да се мисли,¹⁾ че въ рѣчената книга се съдържа не нѣкакъвъ новъ прѣводъ, направенъ отъ Павловича, а Софрониевий прѣводъ съ нѣкакви, може би, малки измѣненія.

Както видохме по-горѣ, „Митология Синтина философа“ Софроний е прѣвелъ въ Видинъ на 1802 год. Види се, че това е първъ списателски неговъ опитъ; всичкитѣ си други трудове онъ е извършилъ по-послѣ, именно прѣзъ послѣднитѣ десетина години на живота си. Доста е да си наумимъ, че по това врѣме Софроний е ималъ отъ шестдесетъ до седемдесетъ години, за да се свѣтимъ, съ каква ревностъ той се е пусналъ въ списателската си дѣятелностъ, съ каква енергия и постоянство се е трудилъ на това поприще.

Притурка.

Горний членъ бѣше вече написанъ, когато г-нъ Иречекъ ме зарадва съ слѣднитѣ извѣстия за едно откритие, което сполучилъ да направи прѣзъ послѣднѣото си пътуване по България. Въ Айтосъ, у секретаря на тамошния сѣдъ, г-на Никола Йорданова (изъ Медвенъ), г. Иречекъ видѣлъ единъ хубавъ и добръ запазенъ български ржкописъ, подвързанъ съ дървени кори. Въ него имало 349 листъе, запраздени само съ едно дълго списание, което имало такъвъ надсловъ: *Θέατρον πολιτικόν, σπρѣчь, граждани-*

¹⁾ Сравн. въ Период. Спис. на Б. Кн. Др. Браила 1871, кн. IV, стр. 24.

ское позорище. Имало тукъ и една бѣлѣжка (прѣдисловие), въ която се казвало, че това списание *първо* прѣвелъ отъ латинскій езикъ на гърцки *Угровлахийскій господарь Николай Маврокордато*,¹⁾ а пакъ *Софроний, смиренный епископъ Врачанскій*, го прѣвелъ „отъ греческаго глѣбчайшаго языка на болгарскій нашъ простій языкъ къ разумѣнию простому болгарскому народу,²⁾ въ лѣто 1809. Г-нъ Иречекъ, за жалость, токо набѣраѣ могълъ да прѣгледа това си откритие. Краткиѣ бѣлѣжки, които онъ може да ми каже за него, даватъ до нѣйдѣ да мислимъ, че въ ръкописа на г-на Н. Йорданова се съдържа сжщото списание, което е вмѣстено и въ сборника на блаженнаго Антима съ заглавие: „Философскія мудрости.“ Но да ли е така, или ние имаме тука съвсѣмъ другъ Софрониевъ трудъ, това ще се види само тогава, когато се опознаемъ по-добрѣ както съ сборника на блаженнаго Антима, така и съ ръкописа, който се намѣрва у г-на Н. Йорданова. По-подробното описанье и изучаванье на тие паметници е желателно отъ много страни: съдържащитѣ се въ нихъ забравени трудове на приснопамятний Врачанскіи епископъ иматъ за насъ не малкъ историко-литературенъ интересъ.

¹⁾ Николай Маврокордато е първий фанариотски господарь въ Влашко (1716—1730). За своето безчеловѣчно управление е нарѣченъ *Влашки Перонъ*, но е билъ доста образованъ чловѣкъ: написалъ е и една „книга за дѣлноститѣ“ — *Περὶ κλητικῶν τελευτῶν βιβλος* (Букурештъ 1720).

²⁾ Г. Иречекъ мисли, че както тая бѣлѣжка, така и всичкий ръкописъ е писанъ съ ръката на Софрония.

ЛѢТОПИСНИ БѢЛѢЖКИ ОТЪ РАЗГРАДЪ.

Съобщава М. Дриновъ.

Въ края на рѣкописний сборникъ, за който говорихме по-горе (стр. 1—4) се намѣрватъ слѣдните лѣтописни бѣлѣжки, любопитни не само по съдържаннето си, но и по това, че сѣ писани по народното изговаряне въ Разградъ:

1. „На 1789 мѣсець Октовріе 24 стана сеферь, като доди Нѣмцу да са би сос бокорешкію бей и гу навн, а бокорешкію бей побегна у Рухчоукъ.“¹⁾

2. „На 1824²⁾ мѣсець Іуліе 8-го дня, като доди водата на Разградъ, отъ многото наводненіе срина до 300 кащи и многу члвѣцы и скотови издавиха са.“

3. „1828 лето мѣсець Маіа. Мина Москвинцо от самъ Дунава: мосто беше презъ Сакча 2 сахата. Тогава беше и царъ Николай заедно и брат му Михал. И прѣстигнаха ду ІШюменъ: главна команда бе графъ Вегденційнъ“ (Витгенштейнъ).

„Въ Разградъ додоха казаците Іуліе 14 въ Субота, въ Ниделя дигнаха са гіючовите разградски и отъ село Арнавутеюву, Тахчикюву, Каба-Кулакъ, Харсува, Кара-Арнавутъ. А Турците разградски жители беха избегали понапрѣн. А въ Разградъ беше аеннино башва(?) Али-бей; той побегна, като додоха казаците, и уби единъ казакъ, и

¹⁾ Това е станало въ вѣме на втората война мѣжду Екатерина II и Турците. Влашки господарь тогава бѣше *Маврогени*, който усърдно помагаше на Турците. Съюзникъ на Екатерина, нѣмскій императоръ Иосифъ II, прати въ Влашко единъ корпусъ войска, която изгони отъ тамъ Маврогени.

²⁾ Последняя цифра въ това число е написана така, щото може да се чете и като 4, и като 7, и като 9. Възможно е прочетохъ 4; не знаехъ, да ли сѣмъ сполучилъ

трима Арнавуткювлии вакла отванъ касабата. И ние после като са дигнахме отъ Разградъ, утидохме до Ени-Пазаръ и седехме тамо 14 дни, и тогава додоха други гючювы отъ Шюмненската каза Драгоюву.“

4. „Въ лѣто 1832 Окт. 21 хиротониса са Неофитъ Чевену (Червену = Червенски) владика въ Рухчюкъ; тамо беа тезы митрополиты: Иларіонъ Турновскій и Григорія Шумненски и Ловчанскіи епископъ Діонисія.“

Всички тие бѣлѣжки сѣ писани съ ржката на попъ Кърстъ попъ-Атанасовъ, който е прѣписалъ и сборникътъ.

УНТЕРЪ-ОФИЦЕРСКИЙ ВЪПРОСЪ

въ

главнитѣ европейски армии и състоянието му въ нашата армия.

Отъ Поручика Хр. Златоустова.

(Продължение отъ кн. XI и край).

III.

Положението на унтеръ-офицеритѣ въ 4-тата армия.

А. Германия. Безъ да се гледа на твърдѣ благоприятнитѣ исторически условия, които съществуваха за устройството на народната прусска армия, обхваната сетнѣ въ *германска*, и на енергическитѣ и дълги успѣлиа на централното военно управление, за да направи положението на унтеръ-офицеритѣ, колкото е възможно по-привлекателно, — унтеръ-офицерский въпросъ, както видѣхме по-горѣ, не само възникна въ германската армия, но по едно врѣме прѣе даже много лошѣвъ характеръ. Недостатъкътъ отъ свѣрхсрочно-служащи унтеръ-офицери, който се появи най-напрѣдъ въ 1859 година и сетнѣ, въ 1865 и 1867 г., се повтори, доби слѣдъ франко-прусската война таква сериозни размѣри, щото, споредъ официалното заявление въ парламента, до 1879 год. армията прѣкара въ това отношение кризисъ. Законитѣ отъ 1871, 1873 и 1874 години, като подариха значителни прѣимжества на свѣрхсрочно-служащитѣ унтеръ-офицери, ако и да намалиха до една граница влиянието на причинитѣ, които караха должнитѣ чинове да се отказватъ отъ свѣрхсрочна служба, пакъ не могахъ съвършено да ги отстранятъ. При всичко че кризисътъ се мина, положението обаче си останна все такова

сериозно, и когато военния законъ отъ 6 Мая 1880 год. породил нова за отслабването на унтеръ-офицерския кадъръ причина, която тозъ пакъ се намѣрвалъ не вѣнъ отъ армията, а вжтрѣ въ нея, кризисътъ пакъ се появи и то въ по-остра форма.

До послѣднѣо врѣме двѣ *главни причини* лошаво влияехъ на формираніето корпуса отъ унтеръ-офицери въ германската армия. Голѣмото количество пари, което се появи въ страната слѣдъ 1870—1871 год., улесни твърдѣ много възможността за по-добра печалба, и долнитѣ чинове, слѣдъ като си искавахъ срока на службата, по цѣли тѣлпи я напуцахъ. Тѣй като трудната и непрѣстанна дѣятелностъ въ войската, която бѣше поотслабила слѣдъ войната, изново начепъ да се развива, а сжщо и контрастътъ мѣжду тежнната на военната служба и благосъстояніето, което се достига при частнитѣ занимания, ставаше все по-голѣмъ и по-рѣзъкъ, то и въ зависимостъ отъ това числото на *капитулянтитѣ*¹⁾ се намаляваше. Франко-прусската война породил тѣй сжщо и втората причина, която бѣше прѣдизвикана отъ бързото чинопроизводство на офицеритѣ. Слѣдъ тая война всичкитѣ почти офицерски длѣжности бѣхъ завзети отъ млади лица. Особено бѣхъ млади ротнитѣ командири, които, по показанията на опита, при всичката си неоспорима способностъ къмъ военното дѣло, не винаги се ползвахъ отъ дадената тѣмъ властъ. Слѣдъ войната, въ извѣстенъ периодъ отъ врѣме, числото на дисциплинарниитѣ наказания въ германската армия достигна до твърдѣ голѣми размѣри. Командиритѣ на отдѣлнитѣ части, като желяхъ да въздържатъ долнитѣ чинове отъ извършване прѣстѣпления, бѣхъ приели за правило, щото лицата, които сж оптрафовани прѣзъ третата година на службата си, да не се приематъ на втора служба. Тая мѣрка, която се отзова злѣ върху пошълваніето корпуса на унтеръ-офицеритѣ, накарал мнозина отъ долнитѣ чинове.

¹⁾ Въ Германия свѣрхерочно-служащитѣ се наричатъ капитулянти.

които бѣхъ изявили желание да капитулироватъ, да се откажатъ отъ това си желание. Военното министерство трѣбваше да се бори въ едно и същото врѣме и съ двѣтъ причини, отъ които втората сама по себе се унищожи, щомъ ротните командири начнахъ да добиватъ необходимата служебна оитностъ. Борбата съ материалните причини бѣше по-малко сполучлива; тя все още се продължава и постоянно се нуждае отъ нови жъртви. При всичко че германскитѣ закони създадохъ за унтеръ-офицеритѣ твърдѣ добро служебно и материално положение, особено въ сравнение съ положението на унтеръ-офицеритѣ въ другитѣ голѣми западно-европейски армии, резултатътъ обаче отъ дългата борба се констатира официално не отдавна, като недостатъкъ отъ 3000 унтеръ-офицери по нитатова въ мирно врѣме.

Сега попълването на германската армия съ унтеръ-офицери става по два начина: 1) чрѣзъ произвежданieto въ тие звания лица, които сж постигнали по набора и 2) изъ унтеръ-офицерскитѣ школи.

Попълването споредъ първия начинъ се извършва така: оня, който е постигналъ въ полка по набора, подиръ $\frac{1}{2}$ година може да бжде произведенъ ефрейторъ, но това обикновено се прави не по-рано отъ 3-та година на службата; а за да може да се произведе унтеръ-офицеринъ, той трѣба да сключи капитуляция и да издържи опрѣдѣленъ пенитъ. Ония, които желаятъ да капитулироватъ, заключаватъ съ полка писмено условие, въ което се задължаватъ да служатъ една година. Това условие се подновява всѣка година съ съгласието на началството и на капитулянта, догдѣто послѣдний прослужи 12 години. Слѣдъ тоя срокъ капитулянтътъ има право да си остане на служба, догдѣто може, и въ такъвъ случай съ него контрактъ не се заключва: той има винаги (освѣгъ въ военно врѣме) право да излѣзе въ отставка. Ако ли, по нѣкои особено важни причини, началството е намѣрило за добръ да уволни ка-

капитулянта, той трѣба прѣди 6 мѣсеца да бѣде прѣдупрѣденъ писмено за това.

За да могатъ да се даждъ на капитулянтитѣ необходимитѣ познания за единъ унтеръ-офицеринъ, *въ всѣки полкъ* се отваря школа, въ която прѣподаватъ офицери и унтеръ-офицери, споредъ назначението на полковия командиръ. Тая школа завѣдва младшии (петии) штабъ-офицеринъ или 13-ий капитанъ (който не командова рота).

Въ школата се проваждатъ колкото е възможно по-малко хора, за да не се отвличатъ напразно отъ служба и за да може прѣподавателятъ по-специално да се занимава съ всѣки единъ отъ ученицитѣ. Средно число ученици, което се праща въ школата, бива около 16, и отъ всѣка рота се назначава тѣква души, колкото сѣ нужни, за да се допълни числото на излѣзлитѣ въ пространство на една година. Освѣни капитулянтитѣ, които се готвятъ да бѣждъ произведени, въ школата могатъ да се назначаватъ и унтеръ-офицери, които не сѣ до тамъ подготвени. Сѣстоящитѣ въ школата не се освобождаватъ отъ служебни работи, а само имъ се прави нѣкакво улеснение.

Командирътъ на полка има право, както иска, да измѣни детайлитѣ за урежданieto на школата, но съ това непрѣменно условие, че въ нея ще се върши само онова, което дѣйствително е необходимо да знайтъ унтеръ-офицеритѣ, както за ползата на военната служба, тъй и за да могатъ слѣдъ нея да заематъ граждански длѣжности. Въ послѣднѣ време е разрѣшено да се насматъ частни учители за школнитѣ и да прѣподаватъ въ тѣхъ даже французски езикъ, колкото да улеснятъ само постѣпването на унтеръ-офицеритѣ на служба по телеграфното вѣдомство.

За постѣпването въ школата кандидатитѣ се избиратъ отъ ротнитѣ командири и се излагатъ на най-лесенъ вѣтхптеленъ испитъ, съ цѣль да се отстранятъ отъ постѣпване въ школата лица не служащи въ войската. Споредъ резултатитѣ отъ испититѣ, школата се съставя отъ два класа.

Ако познанията сж толкова разнообразни, щото стане нужно да има два класа, то въ старшия (въ който навѣрно ще бждатъ всѣхитѣ унтеръ-офицери и часть отъ ефрейторитѣ) се назначаватъ хора, които добръ знайтъ да четжтъ и да пишжтъ, а тъй сжщо, ако сж усвоили 4-тѣхъ прости аритметически дѣйствия; другитѣ се назначаватъ въ 2-я классъ, гдѣто тѣ трѣба да осъвършенствуватъ тия познания.

Въ старшия классъ се учжтъ да четжтъ, да пишжтъ, да съчиняватъ най-прости служебни писма; занимаватъ се още съ аритметика и изучаватъ отечественната си история и география. Всѣхитѣ други свѣдѣния, като устави, инструкции, строево образование и др. т. се прѣподаватъ въ ротитѣ. Слѣдъ свършването на годината правжтъ се репетиции.

Капитулянтътъ, за да бжде произведенъ *унтеръ-офицеринъ*, освѣнъ добро поведение, трѣба да има познания отъ горѣпоменжтитѣ прѣдмѣти, да знае да учи новобранцитѣ, да развожда патруля, да изважда на полето караулъ (въ военно време), да ръководи цѣпъта и др. т. При това капитулянтитѣ, за да бжджтъ практически приготвени, дава имъ се слѣдъ тригодишна служба, да управляватъ *капралство* ¹⁾ подъ ръководството на нѣкой старъ унтеръ-офицеринъ. Последното условие, което се изисква за получаванне унтеръ-офицерски галуни (знакове), е свидѣтелството на старитѣ унтеръ-офицери отъ ротата прѣдъ нейния командиръ, че капитулянтътъ въ нравствено отношение е съвършенно достоенъ да бжде произведенъ.

Вторий источникъ за комплектованието на унтеръ-офицеритѣ въ нѣхотата сж *унтеръ-офицерскитѣ школи*, които за сега сж шестъ въ Пруссия и една въ Саксония. Всѣка отъ тѣхъ състои отъ четири роты, освѣнъ Юлихската школа, която има двѣ роты. Всѣка рота е раздѣлена на три отдѣла ²⁾, които завѣдватъ офицери подъ ръководството на

¹⁾ Ваводъ = четвъртъ отъ състава на една рота.

²⁾ Три възраста = споредъ числото на годинитѣ по възрастъ.

ротния командиръ и имъ прѣподаватъ строева служба, гимнастика, полева служба и др. т. На тия офицери е възложено да прѣподаватъ на въспитанниците чѣртане и да приготвятъ пѣкон по-способни отъ третия отдѣлъ за командование. Учебната година въ школитѣ се начева слѣдъ като постѣпнѣтъ въспитанниците; това бива въобще въ началото на октомврий мѣсець. Въ расстояние на 4—5 мѣсеца въспитанниците отъ третия отдѣлъ основателно се запознаватъ прѣди всичко съ най-малкитѣ тѣкности на уставнитѣ упражнявания: всѣки день се отдѣлятъ четири петь часа за практическо учение, въ което влѣзва и гимнастиката; отъ 8—12 часа въ недѣлята се употребяватъ за теоретическо прѣподаване, и веднѣжъ или дваждъ въ недѣлята правѣтъ стрѣлба. Въ края на февруарий се захвацатъ ротнитѣ учения, на които прѣзъ априлий се прави прѣглеждане (смотрѣ), слѣдъ което се свършватъ, а сѣтиѣ се захвацатъ батальоннитѣ учения. Кѣмъ края на юлий се свършватъ всичкитѣ учения и тактически упражнявания върху мѣстността. Въ срѣдата на августъ особенно назначенный инспекторъ ревизува всѣка школа по всичкитѣ части на образованието. Тука трѣба да споменѣ, че освѣн общото елементарно обучаванне, въспитанниците отъ всичкитѣ три отдѣла, систематически се упражняватъ въ школитѣ да изпълняватъ длѣжноститѣ на унтеръ-офицеритѣ. Въ есеннитѣ маневри младшиятъ отдѣлъ обикновенно не взема участие, а отъ двата старши отдѣла се образуватъ роты въ усиленъ съставъ; само Вайсенфелдската школа маневрирува въ съставъ отъ 4 роты. На 1-й октомврий въспитанниците отъ третия отдѣлъ се прѣвеждатъ въ войската, часть отъ тѣхъ като ефрейтори¹⁾, а ония, които сѣ добри аттестовани — като унтеръ-офицери.

Въспитанниците отъ унтеръ-офицерскитѣ школи, които се прѣвеждатъ въ войската, се четѣтъ само като подготвени за унтеръ-офицерско звание, а не като такива, които

¹⁾ Десетници.

иматъ всичкитѣ качества, необходими за унтеръ-офицера. Заради това и постъпватъ въ войската твърдѣ малко въспитанници съ такова звание. Всекогодишнитѣ отчети, които отъ нѣколко години насамъ наченяхъ да се правятъ относително числото на въспитаницитѣ въ унтеръ-офицерскитѣ школи, свидѣтелствуватъ, че ротнитѣ командири въобще сж доволни отъ школното подготвяне, тъй като повечето отъ тѣхъ, които сж постъпили като унтеръ-офицери въ войската, сж много добрѣ аттестовани отъ началството си. Тия резултати накарахъ военното министерство да счита унтеръ-офицерскитѣ школи, като единственъ и най-добъръ источникъ за попълването на унтеръ-офицерския корпусъ, и да се рѣши да увеличи числото на таквато школи, за която цѣль и бѣше внесена въ военния бюджетъ за 1882—83 финансовъ година сума, прѣдвидѣна за откриването на осма унтеръ-офицерска школа въ Ней-Брейзахъ. Парламентътъ погледна на това, като на политическа мѣрка, насочена противъ населението на отстъпенитѣ отъ Франция провинции, и се отказа да вотира необходимата сума. Тогава излизе императорска заповѣдъ, та унтеръ-офицерската школа въ Етлинггенъ, която имаше двѣ роты, се увеличи съ още двѣ, които се прѣмѣстихъ отъ Юлихската унтеръ-офицерска школа. Тъзи мѣрка бѣше взета само за да се увеличи съставътъ на единственната унтеръ-офицерска школа въ южна Германия, а именно въ Баденъ, която може да бѣде полесна и за Елзасъ. Това прѣмѣстване не можѣ да разрѣши въпроса и военното министерство, като искане непрѣмѣнно да се увеличи числото на лицата, които свършватъ унтеръ-офицерскитѣ школи, вторично поиска кредитъ за откриването на школата въ Ней-Брейзахъ; но парламентътъ пакъ отказа и тука се и свърши работата. При всичко това пакътъ, по който германското военно министерство се е рѣшило да върви за да отстрани подостатъка отъ унтеръ-офицери въ войската, се разясни съвършено опрѣдѣлено.

Германското правителство, като се грижеше постоянно да има источникъ за попълване унтеръ-офицерскитѣ школи, рѣши се да открие при тѣхъ и *приготовителни школи*, при което то имаше двойна цѣль: а) приготвяние по-добъръ материалъ за унтеръ-офицерскитѣ школи и б) примамване на военна служба младежитѣ въ врѣмето, когато тѣ още не сж си прѣдначъртали пѣтя, по който ще вървятъ, — когато още не сж си избрали опрѣдѣлена професия.

Въ тия приготовителни школи се приематъ младежи 15—16 годишни, които, слѣдъ истичанието на 2-годишния курсъ, прѣминаватъ въ унтеръ-офицерскитѣ школи. Ония, които не пожелахтъ да направихтъ това, трѣба да заплатихтъ на държавата за всѣка година ученье 465 марки или около 560 лева.

Въ сегашне врѣме сѣществувва само една такъва школа въ Вейлбургъ, която отъ най-напрѣдъ бѣше открита за 220 въешитаници. Въ тая школа се прѣподаватъ нѣкои военни прѣдмѣти, но ученицитѣ не сж подчинени на военната дисциплина и врѣмето, което прѣкарватъ въ школата, не се чете за дѣйствителна служба. Ученъето, обѣ-клото, храната и въобще всичкото обдѣржанне въ пригото-вителнитѣ школи сж безплатни, но за това нѣкъъ всич-китѣ въешитаници сж длъжни за всѣка година ученье да служатъ въ строя по 2 години по-горѣ отъ срока.

Като запознахъ читателъетѣ съ источникитѣ, отъ които се попълватъ германскитѣ унтеръ-офицери, прѣминавамъ къмъ разглеждане положението имъ въ службата.

Въ германската армия сѣществуватъ слѣдующитѣ унтеръ-офицерски звания: фелдфебель или вахмистръ, вице-фелдфебель или вице-вахмистръ, сержантъ и унтеръ-офицеринъ. *Фелдфебелитѣ* или *вахмистритѣ* сж най-близкитѣ помощници на ротнитѣ и ескадроннитѣ командири както по строевата, тъй и особено по домакинската частъ; *вице-фелдфебелитѣ* и *вице-вахмистритѣ* служатъ като помощници

на фелдфебелитѣ и на вахмистритѣ по строевата частъ; *сержантитѣ* сж старши унтеръ-офицери, които получаватъ малко по-голѣма плата отъ младшинтѣ.

Произвежданieto (покачванието) на унтеръ-офицеритѣ въ сержанти става винаги споредъ старшинството на унтеръ-офицеритѣ въ ротата и може да се отетжни отъ това правило само тогава, когато старшии отъ унтеръ-офицеритѣ се покаже недостоеенъ за такова повишение. Въ такъвъ случай се позволява да се произвежда оня, който върви подиря му по старшинство, но произвежданieto на нѣкой по-младъ унтеръ-офицеринъ, по-напрѣдъ отъ стоящитѣ прѣдъ него по старшинство, е прието да се избѣгва. Тѣй сжщо се пазн старшинството и когато се произвеждатъ сержантитѣ въ вице-фелдфебели; исклучение се прави само, когато се избира фелдфебелъ, тѣй като тука вече върви дума за замѣстваннето на длъжността, която изисква особенни способности. Фелдфебелтъ се избира пѣзъ помѣжду всичкитѣ унтеръ-офицери отъ полка.

Правото за произвеждане въ унтеръ-офицерски звания е прѣдоставено на полковния командиръ, съ подписа на който се даватъ на фелдфебелитѣ, на вице-фелдфебелитѣ и на сержантитѣ особенни грамоти (Bestallung). Въ гвардията самии императоръ произвежда фелдфебелитѣ и вице-фелдфебелитѣ, на които се даватъ грамоти съ подписа на корпусния командиръ.

Ето и *плата*та, която получаватъ унтеръ-офицеритѣ въ нѣхотата въ мѣсець, показана на марки:

Фелдфебелъ	60	марки или	72	лева
Вице-фелдфебелъ	45	"	"	54 "
Сержантъ	36	"	"	43 " 20 ст.
Унтеръ-офицеринъ	25 $\frac{1}{2}$	"	"	30 " 60 "

Тая плата имъ се дава на три пѣти въ мѣсець: на 1-во, 10-то и 21-во число, веѣки пѣтъ за 10 деня напѣрѣдъ, и то въ такъвъ размѣръ се дава само на свѣрхсрочно-служещитѣ, само на тия, които сж заключили каинтуля-

цин. При това, тая плата не се дава цѣла въ рѣцѣтъ имъ. а отъ нея се удържа въ мѣсецъ по $3\frac{9}{10}$ марки за храна. тѣй щото за да получимъ дѣйствителнитѣ плати, трѣба тая сума да се извади отъ горѣизложенитѣ цифри.

Суммата, която се изважда отъ платата не стига за да може човѣкъ съ нея да се храни цѣлъ мѣсецъ: затова правителството отпуща на унтеръ-офицеритѣ единъ и половина добавоченъ окладъ (Verpflegungs-Zuschuss) и съ тая сума на всичкитѣ унтеръ-офицери въ баталиона се готви отдѣлно, като имъ се дава въ день по $\frac{3}{4}$ килогр. хлѣбъ. Както готварницата имъ, тѣй и стаята имъ за ядене се намѣрватъ близу до общия мутфакъ, но все сж раздѣлени. Храната имъ се готви на отдѣлна машина, за което тѣй сжщо сж опрѣдѣлени сѣждове; за цѣната на обѣда се назначава особенна граница, която не трѣба да се надминува. и 3 пѣти въ мѣсеца всѣки членъ отъ тѣзи унтеръ-офицерска трапезария внася напрѣдъ платата за обѣда за слѣдующитѣ 10 дена. Освѣнъ тия общи унтеръ-офицерски трапезарии, въ нѣкои полкове има при тѣхъ и буфети. гдѣто всичко се продава ефтино. Има особенна стая, въ която унтеръ-офицеритѣ могатъ да се занимаватъ съ разни игри, да игражтъ даже на книги, разбира се, не на комаръ. Види се, въобще, че при такова уреждане на унтеръ-офицеритѣ се е имало прѣдъ видъ: 1) да се отдѣлжтъ унтеръ-офицеритѣ отъ редовитѣ и еъ това да се подигне тѣхното звание, 2) да имъ се даде възможность да иматъ добъръ обѣдъ за малка цѣна, 3) да имъ се прѣдстави вжтрѣ въ казармитѣ мѣсто, гдѣто да могатъ безъ стѣснение приятно да си прѣкарватъ врѣмето и 4) да се усили корпоративний духъ мѣжду унтеръ-офицеритѣ.

За привлѣчанне унтеръ-офицеритѣ на *сверхсрочна служба* освѣнъ уголѣмената мѣсечна плата и добрий отпускъ за храна, прѣдоставени сж и слѣднитѣ прѣимжества:

а) *Отдѣлно помѣщение въ казармитѣ* и даже имъ е разрѣшено да живѣжтъ *въ частни квартири*. Въ послѣдния

случай на всеки старослужащъ унтеръ-офилеринъ се отпущатъ квартирни пари (Servis), съобразно съ скъпотията на квартиритъ въ даденъ гарнизонъ; тъй напр. фелдфебелтъ въ Берлинъ получава servis 216 марки, а сержантътъ и унтеръ-офицеринтъ — 90 марки. Другитъ градове споредъ даването на квартирнитъ сж раздѣлени на 5 класса и фелдфебелтъ споредъ классоветъ на градищата получава отъ 1-й классъ 180 марки, отъ 2-й — 144, 3-й — 126, 4-й — 108, и 5-й — 90, а сержантътъ и унтеръ-офицеринтъ получаватъ: 72, 60, 54, 45 и 42 марки. Разрѣшението да живеятъ вънъ отъ казармитъ имъ дава възможность да се женятъ, стига само квартирнитъ пари да отговарятъ на дѣйствителната стойность на квартиритъ.

За да се ожени унтеръ-офицеринтъ трѣба да представи свидѣтелство за доброто поведение на момата и да вложи въ полковата парична касса 300 марки. Никакви други условия законътъ не прѣдписва, но въобще тѣхъ ги задържатъ отъ женитба, догдѣто бждатъ произведени на сержанти и не имъ се разрѣшава, догдѣто не искарать 9 години служба. На редовитъ и на срочно-служащитъ съветъмъ не се разрѣшава да се женятъ.

б) *По добро облѣкло.* Ако на всичкитъ долни чинове и да се отпуща много добро облѣкло, унтеръ-офицеритъ и въ това отношение се ползватъ съ нѣкакви прѣимжества. Сроковетъ на облѣклото сж намалени за тѣхъ на $\frac{1}{3}$ отъ сроковетъ на облѣклото, което се отпуща на всичкитъ долни чинове; освѣнъ това обикновенно имъ се даде още облѣкло отъ тънка материя, тъй като остава икономия отъ кроенето на дрѣхитъ за всичкитъ долни чинове. Всичкитъ въобще войници могатъ да носятъ собствено облѣкло отъ тънко сукно, само че то трѣба да бжде форменно и за носаннето му трѣба прѣдварително да се иска разрѣшението на ротния командиръ.

Колкото се отнася до знаковетъ за отличаванне разнитъ чинове, то всичкитъ унтеръ-офицери се отличаватъ

отъ редовитѣ по златната или сребърната тъсма на яката или ржжавитѣ на мундира (късака); другитѣ отлички твърдѣ малко се забѣлѣзватъ и сѣ съвсѣмъ не ясни. Освѣнъ това *капитулянтитѣ* носѣтъ на раменницитѣ (погонитѣ) си на прѣко прошитъ ширитѣ отъ националенъ цвѣтъ, като имъ сѣ давали още за твърдѣ дългата имъ служба *пряжки* (*Dienst-Auszeichnung*), покачени на синя лента, на които е изобразенъ вензельтъ на краля и короната. Тия пряжки обаче сѣ изгубили вече значението си, тъй като въ армията сѣ ввели много други военни знакове за отличие, кръстове и медали.

в) *Тежката на службата* за унтеръ-офицеритѣ е гарантирана: тѣ трѣба да бѣдѣтъ назначавани въ караулъ и въобще на служба тъй, щото отъ 9 ноци да си спѣтъ въ кѣщи поне 8 (редовитѣ отъ петъ—четире). Освѣнъ това фелдфебельтъ има право въ врѣме на походъ да си вози на офицерската кола нѣщата, които въ такъвъ случай не трѣба да надминаватъ 12 килограма.

г) Капитулянтитѣ иматъ право, когато сѣ уволени въ отпускъ на 3 мѣсеца, да си запазватъ съдържаннето; а пъкъ на срочно-служещитѣ се запазва само, когато сѣ въ отпускъ на 8 дена и само като исключение — на 3 мѣсеца.

Казахме по-горѣ, че на много отъ унтеръ-офицеритѣ е разрѣшено да живѣятъ вънъ отъ казармитѣ. При такива условия, разбира се, че и другитѣ унтеръ-офицери, които живѣятъ въ казармитѣ, трѣба да се ползватъ съ подобна свобода. Заради това на унтеръ-офицеритѣ и сержантитѣ е разрѣшено да излѣзватъ отъ казармитѣ и да се завръщатъ вечеръ на единъ часъ по-късно отъ редовитѣ,¹⁾ като се прѣдоставя право на ротния командиръ да дава и постоянни билети за възвръщаннето въ казармитѣ, когато искатъ, на ония, които заслужаватъ довѣрие.

¹⁾ Редовитѣ сѣ дължни да се връщатъ до вечерната молитва, т. е. лично отъ 9, а лично до 10 часа вечерта.

Нека сега хвърлимъ бѣглъ погледъ върху *положението на унтеръ-офицера въ ротата*. Всѣкий унтеръ-офицеринъ се чете като началникъ на всичкитѣ редови, даже и на ония, които не сж му непосредствено подчинени; редовитѣ сж длъжни да имъ даватъ честь и въ разговорѣтъ си съ тѣхъ да ги титуловатъ: „Г-нъ унтеръ-офицеръ.“ „Г-нъ фелдфебель.“

Нито субалтернъ-офицеритѣ, нито унтеръ-офицеритѣ се ползватъ съ дисциплинарна власть, тъй като тя изцѣло е съсредоточена въ ржцѣтъ на ротния командиръ; тѣ само иматъ право врѣменно да задържатъ и да арестуватъ редовитѣ, съ цѣлъ да ги направятъ безвредни. Едничкото наказание, което унтеръ-офицеринътъ може да наложи на редовия, то е да го накара всѣки день по нѣколко пжти да му донася нѣщата си за прѣглеждане.

Що се отнася до дисциплинарниѣтъ възскания, на които се налага самий унтеръ-офицеринъ, тѣ сж слѣдующитѣ:

1. Забѣляванне;
2. Мъмране въ присѣтствието на ротнитѣ офицери и унтеръ-офицери;
3. Строго мъмране, по тайно;
4. Назначаванне на служба не по редъ;
5. Арестъ: казарменъ, домашенъ или обикновенъ до 4 недѣли;
6. Срѣденъ арестъ до 3 недѣли. (За редовитѣ и ефрейторитѣ съществува още строгъ арестъ до 14 дена; освѣн това ефрейторитѣ могатъ да бждатъ смѣнжти отъ званието си по дисциплинаренъ редъ).

Полковий командиръ има право да налага дисциплинарни възскания отъ най-горенъ размѣръ; ротний командиръ има право да налага най-малкитѣ наказания и да арестува унтеръ-офицеритѣ на обикновенъ или домашенъ арестъ до 8 денонощия и на срѣденъ (за когото е положенъ) до 5 денонощия.

Казармения и домашния арестъ се състои въ това, че арестованиитъ не може да излѣзе отъ казармитѣ или отъ кѣщи, или пъкъ да приема въ тѣхъ гостѣе.

При обикновенния арестъ долний чинъ се държи въ малка свѣтла станчка и получава обикновенна храна. Разрѣшаватъ се книги за четенне, но тютюнъ и спиртни питиета сж запретиени; въ станчката има обикновенна постелка съ дюшекъ, съ възглавница, съ юрганъ и чаршавъ, столъ, тазъ, стомна, кърпа, плювалница.

При *срѣдния арестъ* помѣщенieto си остава сжщото, но намѣсто креватъ дава се дървенъ патъ, а на мѣсто горѣща храна — само хлѣбъ и вода; хлѣбъ се дава твърдъ много, а именно 1 килограмъ, а горѣща храна имъ се дава само прѣзъ три дена въ четвъртии.

Въ врѣме на походъ, гдѣто не може да се приложи въ дѣйствиe арестътъ, той се замѣнява тъй: когато е назначенъ *простъ арестъ*, виновнии е длъженъ да прѣкара венчкото свободно врѣме въ караулъ; при *срѣдния* — той освѣнъ това, се кара на тежки работи.

Както се види, половината отъ дисциплинарниитѣ наказания за унтеръ-офицеритѣ сж нравственни, но за то пъкъ за ония редки случаи, когато трѣба да се приложатъ по-строги наказания, началството има за това пълна възможность.

Единъ отъ по-важниитѣ въпроси, на които трѣба да се обърне голѣмо внимание при опрѣдѣлянието положението на унтеръ-офицеритѣ въ армията, е *покачванието на унтеръ-офицеритѣ на офицерски чинъ*.

Въ Германската армия, кариерата на унтеръ-офицеритѣ, които оставатъ на дѣйствителна служба, въобще се свършва съ фелдфебелското звание, защото покачванието имъ на офицерски чинъ е признато само по принципъ: а пъкъ да достигне единъ унтеръ-офицерниъ офицерския чинъ е съвсѣмъ невъзможно, защото за тъй цѣль трѣба.

прѣди да стигне 23-годишния възраст, да издържи испитъ отъ цѣлия гимназически курсъ, и освѣтъ това, отъ военнитѣ прѣдмѣти, споредъ общитѣ правила, които сж приети за попълването на армията съ офицери.

Тъй като всичкитѣ въобще лица, които сж получили гимназическо образование, постъпватъ на служба като волноопредѣляющи, то, разбира се, унтеръ-офицеритѣ не могатъ да иматъ подобно образование, толкова повече, че въ врѣме на службата тѣ нѣматъ срѣдства за да го придобиятъ; най-сетнѣ и 23-годишния възраст съвсѣмъ не ги допуца до офицерския чинъ. Исклучение съставляватъ случаитѣ отъ военно отличие, когато никакви испити не се искатъ, а само е необходимо, щото офицерското тѣло отъ частта (въ войската) „да избере“ оновова, който се е отличилъ, т. е. да го признае за достоенъ да носи офицерския късакъ (мундиръ).

Когато се уволняватъ въ запаза, унтеръ-офицеритѣ, които сж приети за достойни да бждатъ *офицери отъ резерва*, получаватъ за това свидѣтелство съ подписа на полковния командиръ; ония, които желятъ да бждатъ произведени *подпоручици отъ резерва*, трѣба на слѣдущата година подиръ уволнението имъ да се явятъ на 8-недѣлна служба (при полка, въ резерва на който искатъ да бждатъ зачислени), за практическото имъ испитване, до колко ги бива за офицери. Въ началото на тая служба тѣ се произвеждатъ вице-фелдфебели, ако не сж имали отъ по-напрѣдъ тоя чинъ, и слѣдъ свършването на тая служба полковний командиръ заявява, съгласенъ ли е да ги зачисли въ резерва на полка или не. Ако той е съгласенъ, то тия *офицерски кандидати* (Officiers-Aspiranten) се прѣдлагатъ на изборътъ на офицерското тѣло отъ ландверния баталионъ, къмъ който тѣ принадлежатъ, и слѣдъ това чакъ се прави прѣдставление за произвежданieto имъ.

Отъ това се види, че унтеръ-офицеритѣ е трудно да бждатъ и офицери отъ резерва, понеже само твърдѣ мал-

цина отъ тѣхъ, като излѣзжтъ отъ служба, ще могатъ да иматъ толкова много свободно врѣме, за да могатъ въ слѣдующата година изново да постѣпжтъ на 8-недѣлна служба. Въ настояще врѣме въ Германия има 3000 и повече унтеръ-офицери, които сж уволени съ свидѣтелство, че сж достойни да бжджтъ резервни офицери.

На 15 ноември 1877 год. излѣзе ново постановление, което има за цѣль да привлече отставнитѣ (*inaktive*) унтеръ-офицери, които вече сж изслужили 12 години, да заемжтъ офицерски длѣжности въ запазнитѣ войски (*Ersatz Truppen*), които въ врѣме на мобилизация се формируватъ. За да могатъ да ги привлечжтъ, постановено е слѣдущето: 1) които желяжтъ, трѣба още въ мирно врѣме да заявжтъ на ландверното началство и въ врѣме на мобилизация се викатъ въ строя съ чинъ вице-фелдфебелъ; 2) тѣ се назначаватъ на длѣжностъ субалтернъ-офицери въ запазнитѣ войски, въ гарнизоннитѣ батальони, въ ландверната пѣша артиллерия и въ ландштурма;¹⁾ плата получаватъ колкото подпоржничитѣ, но безъ квартирни пари; освѣнъ това тѣ не получаватъ субсидия за облѣкло (*Kleidergeld*) както офицеритѣ, а тѣмъ се дава облѣкло въ натура; и 4) слѣдъ истичанieto на 3 мѣсеца, споредъ удостоенieto отъ началството, тѣ се произвеждатъ на чинъ *фелдфебелъ-лейтенантъ*, слѣдъ което захващатъ да получаватъ плата колкото подпоржничитѣ; тѣ носятъ фелдфеберски късакъ, но съ подпоржчески раменници, офицерски рѣнецъ и шапка съ кръстъ. Тѣ се четжтъ по-младѣ отъ венчикитѣ подпоржници.

Освѣнъ всичкитѣ тия прѣимжества, на унтеръ-офицеритѣ е прѣдоставено право да заемжтъ *граждански длѣжности*, при което, въ всичкитѣ учрѣждения, както правителствени, тъй и частни, зависящи отъ правителството, нѣкои длѣжности, за които се получава добра плата, се заемжтъ *исключително* отъ унтеръ-офицери.

¹⁾ *Ландверъ* = запазна войска; *ландштурмъ* = опѣчение.

изслуживши *12 години*. Слѣдъ изслуживанieto *18 години* унтеръ-офицеринътъ получава право за *пенсия* споредъ закона.

Сега ще се обърнемъ къмъ разглежданието на правата, които германското правителство е прѣдоставило на *семействата* на унтеръ-офицеритѣ, както при живота имъ, тъй и слѣдъ смъртта имъ, и ще кажемъ нѣколко думи за помощта, която правителството прави за *въспитанието на солдатскитѣ дѣци*.

По-горѣ казахме, че разрѣшенне за женене се дава само на старослужащитѣ унтеръ-офицери и че числото имъ зависи отъ числото на квартиритѣ, които се намиратъ въ ротата за жененитѣ, а също и отъ числото на лицата, които получаватъ кватирни пари. Прѣдъ свадбата унтеръ-офицеринътъ заедно съ момата сж длъжни да даждъ реверсъ, че тѣ нѣма да търсятъ отъ хазната никакви помощи, догдѣто е живъ мъжътъ, и даже слѣдъ смъртта му; въобще женението съвсѣмъ не влияе ни на служебното положение на унтеръ-офицера, нито на размѣра на неговото съдържание (платя).

Въ случай че умре капитулантътъ, който се намѣрва на служба, или — инвалидътъ, който се помѣстява въ инвалидния домъ, семействата имъ получаватъ платата, която се полага на покойния за текущия и за слѣдующитѣ мѣсци.

Ако пъкъ долний чинъ е убитъ въ врѣме на война, или пъкъ е умрѣлъ отъ ранитѣ, които е получилъ въ врѣме на походъ; или ако той, като е заболѣлъ въ врѣме на войната, умре въ расстояние на една година слѣдъ сключаванieto на мира, то вдовицата му получава *пожизненна* (прѣвъ цѣлия си животъ) пенсия отъ слѣдующето количество:

Жената на убития фелдфебель	27	марки въ мѣс.
„ „ „ сержантъ или унт.-оф.	21	„ „ „
„ „ „ редовнй	15	„ „ „

Освѣнъ това на всеко останяло дѣте, което е достигнало 15-годишенъ възрастъ, се дава всеки мѣсецъ помощъ отъ 10¹/₂ марки; ако ли е умрѣла и майка му, даватъ се 15 марки.

Ако умрѣлий доленъ чинъ е билъ едничката подпорка на родителетѣ си и на дѣдитѣ си, то на всекиго отъ тѣхъ тѣй сжщо се плаща въ мѣсецъ по 10¹/₂ марки.

Пѳ-горѣ казахме, че обучаванието на дѣцата е задължително. И наистина, още въ 1717 година Карлъ *Фридрихъ Вилхелмъ 1-й* е заповѣдалъ подъ страхъ за наказание, щото всекигѣ дѣца отъ 5 до 12 годишенъ възрастъ да посѣтватъ училищата, а *Фридрихъ Великий* направилъ това обучаванне задължително до 14-годишния възрастъ, който официално се нарича *възрастъ на задължителното обучаванне въ училището* (Schulpflichtiges Alter). Това постановление дѣйствува и до сега.

Прусекото правителство, като направилъ задължително обучаваннето на всекигѣ дѣца, трѣбаше да се погрижи и за дѣцата на долнитѣ чинове, които при своето съвсѣмъ малко съдържанне, твърдѣ мжчно би могли да изпълнятъ такова изискване безъ субсидия отъ хазната. Заради това въ по-големитѣ гарнизони за дѣцата на долнитѣ чинове, които състоятъ на дѣйствителна служба, сж били открити особенни *гарнизонни школи*, а пъкъ въ другитѣ градицѣ сж се учили на правителствена смѣтка въ градскитѣ учебни заведения. За сега въ Прусеня сж намѣрили послѣдния способъ за по-сгоденъ и заради това гарнизоннитѣ школи полека-лека се закриватъ. Дѣцата на умрѣлитѣ долни чинове се приематъ *въ сиротинскитѣ домове* въ Потсдамъ и Аннабургъ, за които казахме по-горѣ.

Въ военно врѣме нуждата отъ унтеръ-офицери, сравнително съ числото на тия, които състоятъ въ армията и питатоваѣ на мироо врѣме, се простира до 73000 души. Тая нужда се попълва: 1) отъ унтеръ-офицеритѣ, които

сж уволнени въ резерва или въ ландвера по-рано отъ свършването пълния срокъ на службата (12 години); 2) отъ редовитѣ, които сж приготвени да завземжтъ унтеръ-офицерскитѣ длѣжности на дѣйствителна служба и отъ уволненитѣ въ резерва кандидати за унтеръ-офицерски длѣжности, и 3) отъ произведенитѣ въ врѣме на мобилизация унтеръ-офицери изъ по-достойнитѣ долни чиновове.¹⁾

Б. Франция. Прѣди да пристѣпѣж къмъ разглежданието съврѣменното състояние на унтеръ-офицерския въпросъ въ Франция, азъ накѣсо ще запознаѣж читателѣтѣ съ положението, въ което той се е намѣрвалъ при дѣйствието на прѣдиджщитѣ закони по тоя прѣдмѣтъ, тѣй като опитѣтъ на минжлитѣ врѣмена, по-добрѣ отъ всичко може да докаже, отъ какви срѣдства французската армия трѣба да очаква най-добри резултати.

Кждѣ края на Наполеоновскитѣ войни (на Наполеона I) числото на кадритѣ въ французската армия много се намали, та при това и измѣжду по-развититѣ, по-образованнитѣ хора се намѣрвахж твърдѣ малцина, които да желаѣтъ да посветѣжтъ себе си на военната служба. Първото опитване да се помогне съ нѣщо на това зло прѣдставлява декретѣтъ отъ 8 Марта 1811 година, който, като обезпечи бждѣщността на раненитѣ и болни офицери и долни чиновове, прѣдостави тѣмъ, а сжщо и на тѣхнитѣ вдовици, твърдѣ голѣмо количество добри мѣста въ гражданската служба; тоя сжщий декретъ постановяваше още, щото занпрѣдъ никой да не може да получи мѣсто на държавна служба, догдѣто не е изслужилъ 5 години въ строя (въ войската). Послѣдвалитѣ слѣдъ туй врѣме събития не дадохж на декрета да получи сериозно прилагание въ дѣйствие и той слѣдъ реставрацията биде отмѣненъ.

Въ 1848 година правителството, като желаше да обезпечи бждѣщността на долнитѣ чиновове, които сж изслу-

¹⁾ Споредъ добититѣ най-нови свѣдѣния.

Перюд. Списание XII.

жили въ армията законния срокъ, изново имъ даде право да заематъ разни длъжности въ гражданската служба; но безъ да се глѣда на това, числото на свърхсрочнослужащитѣ все надминуване 3—4000 души.

Законътъ отъ 1855 година, като разрѣши откупа отъ военната служба, заедно съ това даде срѣдства на правителството да отпуща добро възнаграждение на свърхсрочнослужащитѣ; заради това числото захванж да се увеличава и наскоро бѣше достигнжло до 23,000 (74% отъ числото на унтеръ-офицеритѣ, които бѣхж положени по штата). Тѣй щото въ 1863 година трѣбаше да се вземжтъ мѣрки противъ извънмѣрното увеличаване на числото имъ.

Прѣвъ послѣднитѣ три години въ французската войска е направено твърдѣ много за по-доброто разрѣшаване на унтеръ-офицерския въпросъ. Въ това отношение главнитѣ старания на военното министерство бѣхж обърнжти върху това, щото да се задържжтъ унтеръ-офицеритѣ на свърхсрочна служба. На 23-й Юлий 1881 г. бѣше издаденъ новъ законъ за *постѣпванието на унтеръ-офицеритѣ на свърхсрочна служба*, съ който военното министерство трѣгнж по прѣдишния пжтъ, т. е. по пжтя за паричното възнаграждаване на свърхсрочно служащитѣ. По тоя законъ унтеръ-офицеритѣ получихж право да заключаватъ условия за постѣпване на втора служба на срокъ отъ двѣ до петъ години, тѣй щото цѣлата свърхсрочна служба да не надминува 10 години. Прочее, подъ названieto „*com-missionnés*“, унтеръ-офицеритѣ можжтъ да си останжтъ подъ знамената до 47-годишния си възраст. Първото условие за свърхсрочната служба унтеръ-офицеритѣ трѣба да даватъ въ послѣдната година на дѣйствиелната си служба. Общото число на свърхсрочнитѣ или коммисионернитѣ унтеръ-офицери не трѣба да надминува $\frac{2}{3}$ отъ штатния съставъ на унтеръ-офицеритѣ. Числото на свърхсрочнитѣ унтеръ-офицери, което трѣба да постѣпи въ всѣка часть, се назначава отъ военния министръ. Неприеманьето на

свѣрхсрочна служба се разрѣшава само въ такъвъ случай. ако числото на свѣрхсрочнослужащитѣ е надминжло опрѣдѣленната граница, или пъкъ ако желающитѣ да останжтъ не ги бива за пд-нататѣшна служба. Споредъ общото правило, на унтеръ-офицеритѣ се е давало право да оставатъ на свѣрхсрочна служба въ ония части, гдѣто сж служили и пд-напрѣдъ, но като исключение отъ това правило, по тѣхна просба, или по распореджанието на военния министръ, могатъ да бжджтъ прѣмѣстени въ други части отъ сжщия родъ, гдѣто числото на свѣрхсрочнослужащитѣ е по-малко. Това правило е внесено въ закона за това, щото, както е показалъ опитътъ, въ полковетѣ, които квартируватъ въ голѣмитѣ градища, числото на желающитѣ да останжтъ на свѣрхсрочна служба е винжги по-вече, отколкото въ другитѣ.

Да се обърнемъ сега къмъ разглежданието на *материалнитѣ сгодности*, които законътъ прѣдоставя на свѣрхсрочнослужащитѣ унтеръ-офицери.

Прѣди всичко, тѣ получаватъ всѣкидневна добавъчна плата 30 сантима, като се захване отъ деня, когато сж уволени отъ дѣйствителната служба, или пъкъ ако уволняването имъ е било по-рано отъ заключванието на контракта, — отъ деня на неговото заключване. Добавъчната плата се увеличава до 50 сантима слѣдъ петъ годишна и до 70 слѣдъ десетъ-годишна свѣрхсрочна служба. Жѣнснитѣ и които не живѣжтъ въ казармитѣ унтеръ-офицери получаватъ, освѣнъ това, по 15 франка въ мѣсець квартирни пари. При заключванието на контракта за петъ години, на унтеръ-офицерина незабавно се даватъ 600 франка, а слѣдъ свѣршванието на петъ-годишния срокъ той получава премия отъ 2000 франка, 5% отъ която му се плащатъ всѣки три мѣсеца. Ако слѣдъ свѣршванието на първия контрактъ бжде заключенъ новъ за петъ години, то премията се дава на пълно. Унтеръ-офицеритѣ, които, въ врѣме на свѣрхсрочната си служба, сж прѣминжли въ жандармерията или

пъкъ сж получили мѣсто по военно-административната частъ, то получаватъ само частъ отъ премията, пропорционално на врѣмето, което сж прѣкарали на свѣрхсрочна служба въ войскитѣ. Ако уволнението бѣде причинено отъ смъртъ, отъ разжалование (понижение) и т. н. т., то размѣрътъ на премията се опрѣдѣля, тѣй сжщо, споредъ горнята смѣтка. Ония отъ унтеръ-офицеритѣ, които слѣдъ свѣршванието на първия контрактъ заключтъ второй, тѣй сжщо за петъ-годишенъ срокъ, получаватъ едноврѣменно 500 франка и иматъ право, слѣдъ свѣршванието на 10-годишната свѣрхсрочна служба, да получаватъ пенсия, величината на която зависи отъ званието и отъ общата дължина на службата (за унтеръ-офицеритѣ *commissionnés*). Тука трѣба да споменѣмъ, че въ французската армия сжществуватъ слѣдущитѣ унтеръ-офицерски звания: 1) *старши фелдфебель* или *старши вахмистръ* (*adjudant-sous-officier*), който въ случай на нужда изпълнява длъжността на младшия офицеринъ, а въ строя командува взводъ; 2) *фелдфебель* въ пѣхотата или *вахмистръ* въ кавалерията (*sergent-major ou maréchal des logis en chef*); и 3) *унтеръ-офицеринъ* или *фрейерверкеръ* въ артиллерията (*sous-officier ou maréchal des logis*). Споредъ таблицата, която е приложена къмъ закона отъ 23 юлий 1881 година, най-малката пенсия на адютантина (старшия фелдфебель) се равнѣе на 435 франка, на фелдфебеля — 395 франка и на унтеръ-офицера — 365 франка. Пенсиятъ се увеличаватъ отъ година на година и могатъ да достигнатъ за адютантина до 1300 франка, а за фелдфебеля до 1200 франка.

Военното министерство гледаше на закона отъ 1881 г. като на пай-добро и най-вѣрно срѣдство за задържанieto отслужившитѣ унтеръ-офицери подъ знамената и считаше унтеръ-офицерския въпросъ напълно разрѣшенъ въ французската армия. Но опитътъ не закѣснѣ да покаже всичката погрѣшка на това мнѣние, тѣй като, безъ да се гледа на голѣмитѣ материални сгодности, които даваше законътъ на

свѣрхсрочно-служащитѣ, слѣдѣ уволняванieto на всѣки възрастенъ классъ въ резервата, армията се лишаваше почти отъ всичкитѣ унтеръ-офицери отъ тоя классъ. Отново се появихъ законопроекти, които изисквахъ нови прѣимъщества за свѣрхсрочнослужащитѣ унтеръ-офицери, и военното министерство гуди въ тѣсна свръзка разрѣшението на унтеръ-офицерския въпросъ съ приемванieto на краткосрочната служба. Заедно съ това наченъ да се появява съзнание, че ни уголѣмъяванието на премиитѣ, нито голѣмата плата, нито пъкъ разширяванieto правата на свѣрхсрочнослужащитѣ за завземанie граждански длъжности — съ една дума, нито мѣркитѣ отъ материаленъ характеръ ще разрѣшятъ унтеръ-офицерския въпросъ, а приемванieto на мѣрки отъ друга категория, които дѣйствуватъ върху нравственната страна на военнитѣ. Истинската причина, подъ влиянието на която унтеръ-офицеритѣ съ цѣли тѣлпи излѣзвахъ отъ състава на армията, се заключаваше въ това, че въ тѣхъ отсъствувахе наклонностъ къмъ военната служба, че тѣ бѣхъ лишени отъ „военния духъ“, който само е способенъ да на-кара челоуѣка да тѣрпи всичката тежина на военната служба. Появи се необходимостъ да се възпитаватъ младежитѣ въ това направление, и съзнаванieto на тѣзи необходимостъ породи новъ фазисъ въ историята за разрѣшенieto на унтеръ-офицерския въпросъ въ Франция.

Когато генералъ Тибоденъ бѣше воененъ министръ, той се спрѣ на мисълта да се възползува отъ *института „за сълдатскитѣ дѣца“* за по-лесното разрѣшаванie на унтеръ-офицерския въпросъ, като прѣдложи съвършенно да се измѣни сществуващата организация на тоя институтъ. Послѣдствието отъ тая реформа бѣше всѣкигодишното отпущанie въ войската около 600 добръ приготвени унтеръ-офицери.

Съкратяванieto срока на дѣйствителната служба породило необходимостъ да се измѣни сществуващата *система за подготвянieto на унтеръ-офицеритѣ въ войсковитѣ части*

Въ настояще врѣме съставътъ на унтеръ-офицеритѣ се допълва: 1) отъ произведенитѣ въ това звание най-достойни долни чинове и 2) съ привлечение на свѣрхсрочна служба унтеръ-офицеритѣ, които сж прѣкарали-срока на дѣйстви-телната служба.

Приготвянието на долнитѣ чинове за унтеръ-офицерско звание се прави исклучително отъ самитѣ части на войската. Въ всѣка рота има школа, посѣтяванието на която е задължително за всичкитѣ неграмотни войници; освѣнъ това, въ всѣки полкъ съществува *приготовителенъ курсъ* (cours préparatoire), който приготвя за постъпване въ С. Мексенската школа, гдѣто унтеръ-офицеритѣ получаватъ свѣдѣния, които сж необходими за покачванието имъ на офицерски чинъ.

Да видимъ сега, какви мѣрки е взело военното министерство на послѣдне врѣме относително *покачванието унтеръ-офицеритѣ на офицерски чинъ*. Дѣятелността на централното военно управление въ това отношение се регулироваше исклучително отъ направлението, което бѣше взето за по-доброто научно подготвяние отъ унтеръ-офицеритѣ кандидати за офицерско звание, съ цѣль да се намали съществуващата разнородностъ въ състава на унтеръ-офицерския корпусъ отъ извѣстенъ родъ войска. Относително унтеръ-офицеритѣ отъ пѣхотата, военното министерство отдавна е вече наченжло да се грижи за сравняванието на С. Мексенската школа съ С. Сирската. Генералъ Билъо обърнѣ голѣмо внимание върху тая задача и взе мѣрки за разрѣшаванието ѝ. Президентскій декретъ отъ 22-й Марта минжлата година, който бѣше издаденъ съгласно съ рапорта на генерала Тибодена, свързваше въ едно всичкитѣ отдѣлни постановления, които сж били издавани въ разнo врѣме за урежданieto на С. Мексенската школа и по такъвъ начинъ сключваше извѣстенъ периодъ на нейното развитие.

Споредъ тоя декретъ С. Мексенската школа запази своето значение да дава на прѣдставенитѣ за покачване на чинъ унтеръ-офицери необходимитѣ научни и практически свѣдѣния. Приеманъето въ школата става по конкурснъ испитъ; числото на ваканситѣ всѣка година се опрѣдѣля отъ военния министръ. Унтеръ-офицеритѣ получаватъ общо и военно учение: на първото цѣльта е да развие ония общи познания, които сж имали тѣ прѣди да постъпнѣтъ въ школата за да можѣтъ да добиятъ необходимата за всѣки офицеринъ интелектуална култура; второто въобще е насочено къмъ подготвянието имъ за изпълнение длъжноститѣ на субалтернъ-офицеритѣ. Опрѣдѣлено е два вида военно учение: теоретическо и практическо. Учебнитѣ программы въ школата се утвърдяватъ отъ военния министръ; курсътъ на службата е годишенъ; всичкитѣ унтеръ-офицери, които сж издържали удовлетворително последния испитъ, тутакси се покачватъ на чинъ подпоръчникъ и се назначаватъ въ пѣхотнитѣ части на войската. Ония, които не сж издържали испитъ, връщатъ се въ войската съ първото си звание, при това, втора година въ школата можѣтъ да бѣдѣтъ оставени отъ военния министръ само ония отъ унтеръ-офицеритѣ, които сж били принудени, по нѣкакви си извинени причини, въ разстояние на първата година, да прѣкъснѣтъ учението си въ школата повече отъ 30 дена време.

По такъвъ начинъ французското военно министерство урегулирова въпросътъ за покачванието унтеръ-офицеритѣ на офицерски чинъ.

Споредъ законопроекта отъ 1882 година, за да се улесни комплектуванието на войската съ унтеръ-офицери, при съкращения срокъ на службата прѣдположено е: 1) да се прѣдостави право за завземание извѣстни граждански длъжности исклучително на унтеръ-офицеритѣ, които сж изслужили не по-малко отъ 3 години въ това звание и 5 год. въ дѣйствиущата армия, и 2) да се издаде законъ

за задължителнитѣ строеви обучаваня въ всичкитѣ школи, лицеи и други учебни заведения отъ гражданското вѣдомство.

По штатовеѣ на мирно врѣме, въ дѣйствуващата армия трѣба да има 36,000 унтеръ-офицери, и въ по-горнитѣ управления и учрѣждения отъ военното вѣдомство — около 1500; всичко около 38,000 души. Въ това число, къмъ края на 1882 година, се заключавахъ около 70% унтеръ-офицери, които сж получили това си звание въ продължение на задължителния срокъ на службата.

В. Австро-Унгария. Австро-Унгария е първата отъ великитѣ европейски държави, която опита на себе си силата на народната германска армия и най-напрѣдъ тя се възползува отъ тоя урокъ, като въведе въ 1868 година общата воинска повинностъ съ 3-годишенъ срокъ дѣствителна служба. Отъ начало тя се помъчи да узакони 6-годишенъ срокъ дѣствителна служба, сетнѣ се рѣши на 5-годишенъ и най-сетнѣ, подъ влиянието на общественното мнѣние, тя намали срока на дѣствителната служба на 3 години. Разбира се, че такова бързо прѣминаване отъ прѣдишния 8-годишенъ срокъ къмъ такъвъ късъ трѣбаше да повлияе на унтеръ-офицерския въпросъ, трѣбаше да има за слѣдствие намаляванието на кадритѣ (старослужащитѣ), особено въ ония части на империята, гдѣто, както напр. въ Бохемия, силно е развита промишлеността.

За австро-унгарската армия унтеръ-офицерскій въпросъ има много по-големо значение, отъ колкото за всѣка друга. Това произлиза отъ разноплеменния ѣ съставъ: войницитѣ отъ повечето полкове принадлежатъ къмъ двѣ или по-вече различни народности, и говорятъ на разни езици. Ако австро-унгарскитѣ унтеръ-офицери и да се отличаватъ съ знанието на езицитѣ, при все това, редко ще се намѣри нѣкой да знае да говори на всичкитѣ езици, които се употребяватъ въ полка. Въобще тѣзъ унтеръ-офицери знаятъ

тъй наречения „полковий“ езикъ (и то не винѣги, тъй като тѣ сж длѣжни да знаѣтъ общо-официалния), а слѣдователно тѣ, съ пѣвечето долни чинове, не сж въ състояние да се обяснѣтъ на тѣхното нарѣчие. Явно е отъ туй, че при подобни обстоятелства ролята на учителя и особено на възпитателя пада именно върху унтеръ-офицеритѣ, които сж излѣзали изъ помѣжду сжщитѣ долни чинове, като такива, които знаѣтъ езика имъ и сж пѣдобрѣ запознати съ тѣхнитѣ познания, съ тѣхнитѣ характери и нрави. При такова важно значение на унтеръ-офицерското звание, желателно е да се привлечатъ къмъ него хора развити, дѣйствително способни да ръководѣтъ самостоятелно младия войникъ.

Въ настояще врѣме, въ австро-унгарската армия сжществуватъ слѣдущитѣ унтеръ-офицерски звания: *фелд-фебелъ* или *вахмистръ*, *старши унтеръ-офицеринъ* (Zugsführer) и *младши унтеръ-офицеринъ* (Korporal). Личний съставъ на унтеръ-офицеритѣ се комплектува: 1) чрѣзъ покачване на това звание такива долни чинове, които сж се приготвили за това въ *войсковитѣ школи*, и 2) чрѣзъ привлечение на *свѣрхсрочна служба* ония унтеръ-офицери, които сж изкарали задължителния срокъ на службата.

Да видимъ сега, какъ се практикуватъ тия два начина за комплектуването въ австро-унгарската армия.

1. Въ всѣка рота (ескадронъ, батарея) има два рода школи: а) за редовитѣ (Mannschafts-Schule) и б) за унтеръ-офицеритѣ. Въ школитѣ за *редовитѣ* се прѣподаватъ уставитѣ (за строевата, полевата и вѣтрѣшната служби), понятията за воинската повинностъ и за оржжнето. Прѣподаването става на оъзи езикъ, който се употрѣбѣва въ полка; ако ли нѣкъ полкѣтъ сѣстои отъ людѣе отъ различни народности, то ротната школа се раздѣля на нѣколко отдѣления. Понѣже служебний езикъ е *нѣмскый*, то въ школата запознаватъ войника съ значението на нѣмскитѣ команди и съ нѣмскитѣ названия на ония прѣдмѣти и понятия, знани

на които е необходимо въ време на службата. *Унтер-офицерскитѣ школи* се прѣдзначаваатъ както за унтер-офицеритѣ, тъй и за редовитѣ, които се готвятъ да бѣдѣтъ покачени на това звание. Прѣподаватъ се сѣщитѣ прѣдмѣти, каквито и въ школитѣ за редовитѣ, но съ по-широка программа и съ добавяние нѣкои свѣдѣния върху организацията на армията. Учението става, до колкото е възможно, на нѣмски езикъ; но въ всѣки случай, иска се, щото унтер-офицеритѣ да разбиратъ заповѣдитѣ, които се даватъ на тоя езикъ, и да могатъ да говорѣтъ, поне малко, на нѣмски.

Освѣнъ ротнитѣ школи, съществуватъ още *полковни школи* за приготвяние унтер-офицери (*Unterofficiers Bildungsschule*), които се отварятъ по усмотрѣнието на полковитѣ командири. Освѣнъ прѣдмѣтитѣ, които сѣ опредѣлени за прѣподаване въ ротнитѣ школи, въ полковата школа се прѣподаватъ на нѣмски езикъ чистописаніе и аритметика. Прѣподаването става най-напрѣдъ на употребителния въ полка езикъ, а сѣтиѣ на нѣмския. Учебний курсъ се продължава отъ 1 декемврий до края на май; долнитѣ чинове, които посѣтиватъ школата, се освобождаватъ отъ всѣкаква друга служба.

Когато се избиратъ хора за покачване на унтер-офицерско звание, прѣдпочитатъ се ония долни чинове, които се отличаватъ съ твърдия си характеръ, съ доброто си поведение и съ знанието си да обучаватъ новациѣ (новобранцитѣ). За покачване на званіето *младши унтер-офицери* изисква се, щото редовий да изслужи не по-малко отъ 6 мѣсеца, а за покачването на *старши унтер-офицери* и *фелдфебели* трѣба да изслужи не по-малко отъ 1 година.

2. За задържаніето на служба необходимото число опитни унтер-офицери, които сѣ изслужили задължителния срокъ, даватъ имъ се, освѣнъ външнитѣ отличителни знакове, слѣднитѣ прѣимжества: а) понеже опредѣленитѣ да се даватъ споредъ закона отъ 1867 година (*премин Abfertigung*) на излѣзжлитѣ въ отставка унтер-офицери

слѣдъ изслужванието извѣстенъ срокъ по-горѣ отъ задължителния се оказахъ недостатъчни и не можихъ да достигнатъ цѣльта си, то тѣ споредъ закона отъ 1872 година се замѣнихъ съ тая *добавка къмъ платата* (Unterofficiers-Dienstes Prämie): на фелдфебеля — 17 гулдена, на старшия унтеръ-офицеринъ — 14 гулд., на младшия унтеръ-офицеринъ — 9½ гулд. въ мѣсецъ. Тая добавка се дава два пѣти въ мѣсеца: на 1 и 16 число. На дѣйствителна служба състожатъ всичко 32,000 унтеръ-офицери, отъ които 11,315 души сж свѣрхсрочнослужащи, които се ползватъ отъ рѣченната добавка, а именно: 3487 фелдфебеля (65% отъ общото число), 4321 старши унтеръ-офицери (48%) и 3507 младши унтеръ-офицери (20%).

б) Право да завзематъ *гражданска длъжностъ* слѣдъ уволняванието имъ въ отставка. Всички тѣ унтеръ-офицери, които сж изслужили 12 години, въ това число и 8 год. въ унтеръ-офицерско звание, иматъ право, прѣимжественно прѣдъ другитѣ лица, да завзематъ извѣстни длъжности по сѣдебното, митарственното, пощенското и другитѣ вѣдомства; но и на всичките тия длъжности твърдѣ малко заплата се дава.

в) Право за *пенсия*, слѣдъ изслужванието не по-малко отъ 18 години. Голѣмината на пенсията зависи отъ числото на служебнитѣ години и отъ званието на лицето. Най-малкии годишенъ размѣръ на пенсията е 90 гулд. (за младшия унтеръ-офицеринъ, който е изслужилъ 18 години), а най-голѣмий — 182 гулдена (за фелдфебеля, който е изслужилъ 30 години).

При всичките тия прѣимжества положението на унтеръ-офицеритѣ и до сега е за съжаляване. Това положение отъ авторътъ на излѣзлата въ минжлата година брошура „Ein Blick auf die K. K. Oesterreichische Armee, besonders die Infanterie“ се характеризира така: „въ австро-унгарската армия нѣма унтеръ-офицери; въ ротата нѣма нито единъ свѣрхсрочнослужащъ унтеръ-офицеринъ, освѣнъ

Фелдфебеля и счетоводителя; твърдѣ често даже и фелдфебелѣтъ или счетоводителѣтъ се взематъ изъ числото на срочнослужащитѣ долни чинове, тъй щото офицеритѣ сж длѣжни въ такъвъ случай да изпълняватъ унтеръ-офицерската служба и да влизатъ въ най-дребнитѣ подробности при обучаванieto на долнитѣ чинове. За да се допълнятъ унтеръ-офицерскитѣ штатове, бързатъ съ обучаванieto на по-развититѣ новобранци и подиръ петъ мѣсечно служение назначаватъ ги ефрейтори, подиръ година — младши унтеръ-офицери, а подиръ двѣ години — старши унтеръ-офицери и даже фелдфебели. Но минаватъ се три години — и всички на драго сърце се възвръщатъ, кой при воденицата, кой при ралото, кой при чука, кой при муштата; ¹⁾ и пакъ отново се начеватъ силнитѣ трудове за образуванieto на унтеръ-офицеритѣ. Разбира се, че въ числото на тия хора, съ които неволно се замѣстятъ унтеръ-офицерскитѣ вакансии, има лица твърдѣ образовани; но нима може човекъ да бѣде способенъ за унтеръ-офицерско звание само затова, че той е развитъ и искусенъ въ частния си занаятъ? Всичкитѣ трудове, всичкитѣ старания, да се образуватъ истински унтеръ-офицери отъ ония редови, които иматъ унтеръ-офицерски отличия, довеждатъ само до това, щото въ мирно врѣме истинскитѣ недостатѣкъ отъ унтеръ-офицери да се поскрие. Само онии, които се е запозналъ въ военно врѣме съ длѣжноститѣ на капралния, ²⁾ знае, какви качества сж необходими да има унтеръ-офицеринѣтъ, именно: енергия, постоянство, рѣшителностъ, практическо знание на службата, извѣстенъ авторитетъ, а всичко това доажада само когато човекъ е въ периодътъ на мъжеството. При такъва примѣрна, достойна за подражаванне, организация на австрийската рота, достатѣчно (почти) е, ако фелдфебелѣтъ, счетоводителѣтъ и четирмата старши унтеръ-офицери бѣдѣтъ старослу-

¹⁾ Чукъ отъ тучъ у чизмаритѣ.

²⁾ Унтеръ-офицеринѣтъ, който командова явдоъ ($\frac{1}{4}$ рота).

жащи; но да се постигне това при сегашнитѣ условия нѣма никаква възможность.“

Австро-унгарското военно министерство съзнава, размѣва се, всичката опасность за армията отъ нѣманъето поне относително удовлетворителенъ корпусъ отъ унтеръ-офицери. Минълата година се появи официално съобщение за цѣльта на военното министерство, да внесе за разглеждане въ парламента нѣкои мѣрки, които могатъ да служатъ за задържанieto унтеръ-офицеритѣ на свѣрхсрочна служба. Въ това съобщение, мѣжду другото, е казано, че за неудовлетворителното разрѣшение на унтеръ-офицерския въпросъ въ Австро-Унгария е виновна законодателната власть, която не се съгласява да отпусне необходимитѣ сумми за увеличаване съдържанieto, чрѣзъ което да могатъ да се привлечатъ на свѣрхсрочна служба унтеръ-офицеритѣ. На това съобщение, а също и на закона отъ 19 Априлий 1872 година (тъй се нарича законътъ за унтеръ-офицеритѣ) военний печатъ погледнѣ съвсѣмъ отъ друга точка: той прѣдставляваше много по-широка программа на необходимитѣ реформи, отъ колкото законътъ и съобщението на министерството; той напр. искаше да се съкрати срокътъ на свѣрхсрочната служба, слѣдъ който унтеръ-офицеритѣ иматъ право да завзематъ длѣжности на държавна служба или въ извѣстни дружества, които получаватъ пособие отъ правителството. До сега за това се е искало 12-годишна служба, въ това число 8 години като унтеръ-офицери. Военний печатъ счита за достатъчно тригодишна унтеръ-офицерска служба, и искаше, щото на унтеръ-офицеритѣ да бѣдѣтъ прѣдоставени не само канцелярски и домакински длѣжности, но изобщо всички ония мѣста, назначението на които зависи отъ правителството или отъ общинитѣ. При голѣмата и несъмнѣнна полза, която тия мѣрки бихъ принесли на унтеръ-офицерския въпросъ, военното министерство неможѣ да се откаже отъ своитѣ палиативни мѣрки, понеже знаеше, че

първитѣ се придружаваха отъ голѣми затруднения. Въ всѣки случай австро-унгарската армия се намѣрва въ навечерието на унтеръ-офицерската реформа.

Г. Россия. Съкратяването срока на дѣйствителната служба и въ руската армия не закѣснѣ да повлияе вредно на унтеръ-офицерския въпросъ. Ако тоя въпросъ до сега не е станалъ толкова сериозенъ, както въ иностранныѣ армии, това се дължи само на срока на службата, който въ Россия и до сега е 4-годишенъ. Обаче, ако вземемъ въ внимание, че въ другитѣ държави на всѣкъдѣ е узаконенъ 3-годишенъ срокъ, и при всичко това все се стремятъ да намалѣтъ още тоя срокъ, ще стане ясно, че и Россия рано или късно ще трѣба да се откаже отъ 4-годишния срокъ на службата, понеже само при такова условие голѣмината на армията ще служи като истинска мѣрка за могъществото на Россия и на нейнитѣ разноси за издържанieto на въоръженнитѣ си сили.¹⁾

Въ Россия комплектованието на унтеръ-офицеритѣ става изключително съ лица, които се приготвятъ за това въ учебнитѣ команди на всѣки полкъ. Азъ ще се спрѣ върху наредбата на тия учебни команди, понеже съмъ увѣренъ, че тя ще послужи за урежданieto на такива команди и въ нашата армия, организацията на която е изцѣло заста отъ руската военна организация.

Сега учебнитѣ команди се формируватъ по тоя начинъ: отъ всѣка рота се назначаватъ по 5 или 6 души отъ по-способнитѣ и по-развититѣ въ строевото образование. Въ командата се назначаватъ три унтеръ-офицери, отъ които единия завзема длъжността на фелдфебеля, а двамата други — на взводнитѣ командири; двама ефрейтора — съ права на взводни командири; два оберъ-офицера — съ права на субалтернъ-офицери, и началникъ на командата, също отъ младитѣ офицери на частта, съ права на ротенъ командиръ.

¹⁾ „Унтеръ-офицерскій вопросъ“ Полковника А. Редигера, стр. 145.

Назначаванieto на тия офицери и долни чинове става всѣка година, съ исклучение началника на командата, който се утвърждава отъ началника на дивизията и може да бжде за нѣколко години.

Учението въ командата се продължава само една зима, отъ половината на октомврий до половината на априлий, т. е. шестъ мѣсеци. При това изучаванieto както на общитѣ прѣдмѣти, тѣй и на уставитѣ, става теоретически, съ исклучение на *ръжейнитѣ приеми, гимнастиката, фехтованieto и прикладката съ прицѣлванieto*; за практически занятия се дава твърдѣ късо врѣме, въ началото на пролѣтътъ, като имъ се показва, разбира се, въ казармитѣ, каквото може да се свари и отъ другитѣ устави.

До колко подобенъ съставъ на една учебна команда и такова късо врѣме могатъ да даждѣ желаемитѣ резултати, азъ ще говорѣж на друго мѣсто и въ друга статия по тоя прѣдмѣтъ. Сега ще се обърнѣж къмъ разглежданieto правата на срочнослужащитѣ унтеръ-офицери и на прѣимжествата, които сж прѣдоставени въ русската армия на свърхсрочнослужащитѣ.

По штатовеѣ на мирно врѣме, въ ротата трѣба да има слѣдущето число унтеръ-офицери: фелдфебель — 1, старши унтеръ-офицери — 5 и младши унтеръ-офицери — 4. Тия унтеръ-офицери, когато сж на срочна служба, получаватъ слѣдната годишна *плата* (въ армията):

Фелдфебельтъ	24	рубли
Старший унтеръ-офицеринъ	18	„
Младший унтеръ-офицеринъ	4	„ 5 коп.

Мѣжду *храната* на унтеръ-офицеритѣ и тая на долнитѣ чинове нѣма никаква разлика; само за фелдфебелитѣ е направено исклучение, което се състои въ даванетоъ двоенъ размѣръ месо (въ постни дни риба), и имъ е разрѣшено да си готвятъ отдѣлно отъ ротата.

Облѣклото се дава на унтеръ-офицеритѣ на сжитѣ основания, както и на редовитѣ; знаковеѣ, които сж при-

своени на унтеръ-офицеритѣ за отличие отъ редовитѣ и другитѣ долни чинове, се нашиватъ на яката, на нарамниците и на ржкавитѣ.

Тѣй като твърдѣ голѣма частъ отъ армията е размѣстена по частни кѣщи за живѣеніе, а пѣкъ другата частъ отъ войската се помѣстя въ твърдѣ тѣсни казарми, то разбира се, че при такива условия твърдѣ мѣчно е било да се направи нѣщо за подобряването на помѣщеніето за унтеръ-офицеритѣ. По устава за вътрѣшната служба трѣба до колкото е възможно, да се даватъ на всичкитѣ фелдфебели особенни стаи, или пѣкъ да имъ се отдѣлятъ назначенитѣ за тѣхъ помѣщения съ прѣградки; другитѣ унтеръ-офицери се помѣстятъ заедно съ редовитѣ, при това, ако има мѣсто, разрѣшава имъ се тѣй сѣщо да си отдѣлятъ частъ отъ стаята съ прѣградки. Споредъ свѣдѣніята, които дава „Отчетътъ на главния комитетъ по устройството и образованието на войската за 1874—1878 години,“ въ настояще врѣме фелдфебелитѣ почти на всѣкъдѣ си иматъ отдѣлни стаи.

На срочнослужащитѣ не се разрѣшава да се женятъ.

По дисциплинарниятъ уставъ за унтеръ-офицеритѣ са опредѣлени слѣднитѣ наказания:

1. Забѣлѣжки и мѣмрания;
2. Запретяване да излѣзватъ отъ казармитѣ за колкото и да е врѣме;
3. Назначаваніе не по редъ на служба до 8 пѣти;
4. Простъ затворъ до 30 денонощия;
5. Строгъ затворъ до 20 денонощия (къмъ фелдфебелитѣ не се примѣнява);
6. Назначаваніе на служба като редовий до 3 мѣсеца;
7. Неудостояване да се произведѣтъ въ офицери;
8. Снеманіе на по-долни длѣжности;
9. Лишаваніе отъ унтеръ-офицерското званіе.

За по-ясно разбиране правата на началниците относително налаганieto на горните наказания прилагамъ следната табличка:

Началниците иматъ право да налагатъ върху подчиненитъ си:	Върху унтеръ-офицеритъ.				Върху ефрейторитъ и редовитъ					
	Отпускъ изъ ка-зармитъ		Назначаване на по-редъ на служба		Арестъ		Не по редъ		Арестъ	
	Простъ		Строгъ		Отпускъ изъ ка-зармитъ		На работа		На служба	
	дни	пѣти	денонощ.	дни	пѣти	денонощия	дни	пѣти	денонощия	дни
Младший унтеръ-офицеринъ . . .	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—
Старший „ „ . . .	2	2	—	—	2	2	2	—	—	—
Фелдфебелтъ	4	3	1	—	4	3	3	1	—	—
Младший офицеринъ	8	4	4	—	8	4	4	2	—	—
Ротний командиринъ	30	8	5	5	30	8	8	5	5	2
Баталионний командиринъ . . .	90	8	10	10	90	8	8	10	10	4
Полковий командиринъ	1)	8	30	30	—	8	8	30	20	8

Тая табличка ни показва, че всѣки началникъ има надъ своитъ подчинени твърдѣ голѣмичка дисциплинарна власть, което, разбира се, твърдѣ много уголѣмява неговия авторитетъ; като гаранция отъ злоупотрѣбленията отъ страна на младшитъ началници служи обезателството за всичкитъ наложени наказания, да се обажда на ротния командиринъ.

Освѣнъ показанитъ въ табличката права, полковий командиринъ може да излага редовитъ на *сѣсенъ* арестъ (строгъ и усиленъ наедно) на единъ мѣсецъ; да назначава унтеръ-офицеритъ на служба на мѣсто редови на 3 мѣсеца; да сменя фелдфебелитъ и старшитъ унтеръ-офицери на по-долни длѣжности и да лишава ефрейторитъ отъ тѣхнитъ звания; да не удостоява долнитъ чиновове за покачване на офицерски чинъ.

1) На по-дълго или по-кѣсо врѣме.

Правото за лишаване унтеръ-офицеритѣ отъ званieto имъ е дадено на дивизионния началникъ.

Съ една дума, що се отнася до дисциплинаритѣ на унтеръ-офицеритѣ наказания, тѣ се налагатъ въ сѣщата мѣрка, въ каквато и на редовитѣ, само съ тѣзи разлика, че всичкитѣ унтеръ-офицери сѣ избавени отъ назначаване на работа на мѣсто редови и отъ усиленния, а фелдфебелтъ и отъ строгия арестъ; тѣ могатъ да бждатъ лишени отъ унтеръ-офицерското си звание безъ сждъ, по дисциплинаренъ редъ. Унтеръ-офицеритѣ иматъ сѣщитѣ права за излѣзване отъ казармитѣ, каквито и редовитѣ. Относително облѣклото, квартирата и храната, унтеръ-офицеритѣ сѣ нищо не се отличаватъ отъ редовитѣ, само фелдфебелтъ си има отдѣлна стая (безъ покѣпѣнина) и единъ късъ месо пд-вече въ день. Изобщо виждаме, че срочнослужащитѣ унтеръ-офицери по своето положение твърдѣ малко се отличаватъ отъ редовитѣ.

Като се обръщамъ къмъ разглежданнето на *прѣимствата, които сѣ прѣдоставени* въ настояще врѣме на *свѣрхсрочнослужащитѣ*, азъ имамъ да излагамъ появеннето имъ и постѣпенното имъ развиванне, тѣй като ни мѣстотото нито врѣмето ни позволяватъ да направимъ това.

Отъ 1874 година насамъ сѣ се издали нѣколко положения, нѣколко закони, съ които се е искало да се подобри колкото е възможно, положението на старослужащитѣ унтеръ-офицери. Споредъ тия законоположения, а сѣщо и споредъ распоредданията, които станѣхъ на послѣдне врѣме, на свѣрхсрочна служба е разрѣшено да оставатъ само унтеръ-офицеритѣ, и то съ съгласенето на полковния имъ командиринъ. Свѣрхсрочнослужащитѣ се оставятъ всѣки пътъ на една година, слѣдъ истичаннето на която тѣ могатъ отново да молижтъ да ги оставѣтъ на служба на сѣщия срокъ. За всѣка часть е опрѣдѣлено числото на свѣрхсрочнослужащитѣ, на които се отпуща добавъчна плата, тѣй напр. въ всѣка рота и ескадронъ 1 фелдфебелтъ и 4 старши

унтеръ-офицери, въ батареята 1 фелдфебелъ и въ пѣшитѣ батареи 5, а въ коннитѣ 6 старши унтеръ-офицери. Право за получаване добавъчна плата е дадено само на унтеръ-офицеритѣ отъ старшитѣ звания; младшитѣ унтеръ-офицери получаватъ само штатната си плата, но когато тѣ бждѣтъ покачени на старши унтеръ-офицерско звание, то врѣмето, което сж прѣкарали въ младшето си звание, имъ се засчита при добиваннето на всичкитѣ права и прѣимж-щества, които се даватъ на свърхсрочно-служащитѣ.

Разбира се, че младшитѣ унтеръ-офицери по финан-сови съображения сж лишени отъ получаване добавъчната плата, която е опрѣдѣлена за унтеръ-офицеритѣ отъ стар-шитѣ звания.

Добавъчната плата е опрѣдѣлена:

За фелдфебеля	84 руб. въ година.
„ старшия унтеръ-офицеринъ	60 „ „ „

Освѣнъ това на всичкитѣ свърхсрочно-служащи сж да-дени знакове за отличие на тѣхнитѣ звания. Тѣмъ е раз-рѣшено да се женѣтъ, и можѣтъ семействата си да дър-жѣтъ при себе си; дава имъ се за това отъ хазната квар-тира, а тамъ гдѣто нѣма — квартирни пари споредъ закона.

Всичкитѣ свърхсрочни сж избавени отъ строгия арестъ, тѣ не се назначаватъ на служба на мѣсто редови; про-тивъ волята имъ тѣ можѣтъ да бждѣтъ уволнени отъ служба само съ властѣта на дивизионния началникъ; въ военно врѣме на мѣсто да бждѣтъ уволнени, съ властѣта на сжщитѣ началници, тѣ се лишаватъ отъ добавъчната плата и можѣтъ да бждѣтъ сравнени съ срочнослужащитѣ.

При оставаннето на свърхсрочна служба, унтеръ-офи-церитѣ иматъ право да се ползватъ съ отпускъ отъ 2 мѣсеца (въ далечнитѣ окрѣзи отъ 3 и 4 мѣсеца), като си запазватъ платата; и прѣзъ послѣдующитѣ години тѣ мо-жѣтъ да бждѣтъ уволнени въ кратковрѣменни отпуски по усмотрѣнието на началството.

Покачванието на офицерски чинъ за унтеръ-офицериша е недостъпно и званнето фелдфебель е най-високий прѣдѣлъ на унтеръ-офицерската карриера.

Колкото се отнася до мѣрките, които сж приети за обезпечение на бждщността на старослужащитѣ унтеръ-офицери, тѣ се заключаватъ въ слѣдуицето:

1) Даваннето на *рекомендателни свидѣтелства* за да могатъ да бждатъ прѣдпочетени при назначаваннето на разни длѣжности по гражданското и военно вѣдомства, които се завзематъ по воленъ наемъ. Право за получаванне такива свидѣтелства иматъ всичкитѣ унтеръ-офицери, които сж прѣкарали 5 години на свърхсрочна служба.

2) Унтеръ-офицеритѣ, които сж прѣкарали (слѣдъ 1874 година) *10 години* на свърхсрочна служба, получаватъ при уволняваннето имъ въ отставка едноврѣмenna помощъ отъ 250 руб.; ония пъкъ, които сж прѣкарали *20 години* по-горѣ отъ срока, получаватъ или помощъ отъ 1000 руб. или пенсия до животъ по 96 руб. въ година¹⁾.

Въ случай че умре унтеръ-офицеринътъ, който е добилъ право да получава пенсия, тая послѣдната прѣминава къмъ *неговата жена*, и ѝ се дава въ размѣръ отъ *36 руб. въ година*. Въ врѣме на уволняванието отъ служба, свърхсрочно-служащитѣ и тѣхнитѣ семейства се прѣвозятъ до родината си на правителственна смѣтка, и за всичкото врѣме, прѣвъз което се намѣрватъ въ пътъ, даватъ имъ се пари за храна.

Таквози е горѣ-долу състоянието на унтеръ-офицерския въпросъ въ Россія.

Д. Италия. Наедно съ обединяванието на Италия, и въоръженнитѣ сили на прѣдишнитѣ дребни италиански господарства се сливахъ въ едно цѣло. Тия въобще сили имахъ разнообразна организация, която не бѣше въ състо-

¹⁾ Ония, които сж получили помощъ за 10 годишна свърхсрочна служба, не могатъ да получатъ помощъта и пенсията, които се даватъ за 20 годишна служба.

яние да даде надѣжда за добри успѣхи, и заради това образованието отъ тѣхъ однородна армия, която да отговаря на новия политически редъ и на значението на Италия, бѣше дѣло твърдѣ трудно.

За да се увеличи количеството на армията, правителството бѣ опрѣдѣлило срокътъ на службата да бѣде три години; послѣдствието отъ подобно рѣшение бѣше недостатъкътъ отъ опитни унтеръ-офицери, които бѣ твърдѣ трудно да се привлечътъ на свѣрхсрочна служба, тъй като италианскій народъ, който е горѣщо прѣдадеиъ на отечеството си и е готовъ да жертвува живота си за свободата и безопасността му, при всичко това не обича военната служба.

Необикновеннитѣ затруднения, които срѣщаше италианското правителство въ врѣме на допѣлванието кадритѣ за своята армия съ старослужащи долни чинове, го накараха да намали числото на унтеръ-офицеритѣ до най-низкия прѣдѣлъ (1 адютантинъ въ баталиона, 1 фелдфебель и 4 сержанта въ рота), като имъ прѣдостави твърдѣ голѣми прѣимъщества.

Въ настояще врѣме въ италианската армия сѣществуватъ слѣднитѣ категории отъ унтеръ-офицери: *стариши музикантинъ, стариши фелдфебель, фелдфебель и сержантинъ.*

Стариши фелдфебели има по единъ въ всѣки баталионъ; тѣ се числятъ по списъцитѣ на полковия штабъ, гдѣто ги и свикватъ за всѣкакви разяснения, които сѣ необходими на полковата канцелярия по строевата и домакинската части на баталиона; тѣзи канцелярия имъ дава пъкъ отъ себе си всичкитѣ нужни за баталионитѣ разяснявания на различнитѣ распореждания и заповѣди. *Фелдфебелитѣ* сѣ най-близкитѣ помощници на ротнитѣ и ескадроннитѣ командири, както по строевата, тъй и по домакиноската части. *Сержантитѣ* сѣ собствено унтеръ-офицеритѣ; когато числото имъ въ ротата е недостатъчно, то длѣжноститѣ имъ се замѣстятъ отъ капралитѣ (стариши десетници).

Замѣстваннето на унтеръ-офицерскитѣ вакансии става 1) чрѣвъ въскачваннето на това звание ефрейторитѣ (капралитѣ), които слѣдъ 18-мѣсечната си дѣйствителна служба сж признати за достойни за това, но съ условие да се заключтъ съ тѣхъ вснчкитѣ изисквани отъ закона задължения и 2) чрѣвъ назначаванне за унтеръ-офицери въспитаницитѣ отъ учебнитѣ части, които сж надържали съ успѣхъ узаконения испитъ.

Въскачваннето на строевитѣ ефрейтори на унтеръ-офицерско звание става по прѣдставяннето на ротнитѣ и баталнионнитѣ командири.

Общій срокъ на службата за унтеръ-офицеритѣ е 12 години, отъ които петъ години подъ знамената и седемъ въ безсроченъ отпускъ. Въ продължение на послѣднитѣ седемъ години, четире стождтъ въ състава на постоянната армия, и три години принадлеждтъ къмъ състава на подвижната милиция. Прѣвсжданието имъ въ териториалната армия става слѣдъ 12-годишна служба.

За подготвяние на редовитѣ къмъ въскачваннето имъ на унтеръ-офицерско звание сжществуватъ тѣй нарѣченитѣ *учебни части* (Riparti d'istruzione), а именно: *3 учебни баталioni*, въ които се подготвятъ унтеръ-офицери за пѣхотата, санитарнитѣ отдѣления и продоволственнитѣ роти; *1 учебенъ ескадронъ*, който е сформированъ при нормалната кавалерийска школа за унтеръ-офицеритѣ отъ кавалерията; *2 учебни батареи*, *1 учебна рота отъ крѣпостната артилерия* и *4 учебни взвода отъ инженеритѣ*, — да приготвятъ унтеръ-офицери за съответствуващитѣ видове войска. Въ учебнитѣ части постѣпватъ младежи волници (не по-млади отъ 17 години) или новобранци, които сж пожелали да се посветѣтъ на военната служба, но които не можтъ по бѣдность или малко образование, да постѣпѣтъ въ военното училище. Ония, които постѣпятъ въ учебнитѣ части, се задължаватъ да прѣкаратъ 5 години на дѣйствителна служба и да знаждтъ да четждтъ и да пишждтъ.

Ученията, прѣимжественно строевитѣ, се продължаватъ 2 години, слѣдъ изкарването на които добритѣ ученици получаватъ унтеръ-офицерско звание и се зачисляватъ въ войската, а неударенитѣ за това звание постъпватъ въ войската като капрали и се произвеждатъ отсетнѣ, слѣдъ извѣстенъ срокъ, и то по усмотрѣнието на непосредственитѣ имъ началници. Въ военно врѣме учебнитѣ части се расформироваатъ и личний имъ съставъ се распрѣдѣля по частитѣ на постоянната армия.

Учебнитѣ части даватъ около $\frac{3}{4}$ отъ общото количество унтеръ-офицери; другата частъ се произвеждатъ въ полковетѣ, за което трѣба да се знае четмо и писмо, а тъй сжщо и служебнитѣ задължения.

За привлечаннето унтеръ-офицеритѣ на свѣрхсрочна служба законътъ отъ 8 Юлий 1883 година е опрѣдѣлилъ слѣдущитѣ правила:

Първото условие за свѣрхсрочната служба се заключава за 3 години, съ добавка къмъ платата 110 лири¹⁾ въ година; слѣдъ свършването на тия три години се позволява на унтеръ-офицеритѣ да сключватъ още четири условия едно слѣдъ друго, но всё на годишенъ срокъ, като се уголѣмява всеки нжтъ годишната имъ плата съ 219 лири (maxim'а е 1300 лири въ година).

Като изкара 12 години на дѣйствителна служба, унтеръ-офицерингътъ има право да получи едноврѣменно 2000 лири и, ако пожелае да остави дѣйствителната служба, дава му се мѣсто въ гражданскитѣ управления или на желѣзнитѣ пѣтица, съ плата не по-малко отъ 900 лири въ година.

Като прѣкаратъ 20 години на дѣйствителна служба, унтеръ-офицеритѣ получаватъ пенсия отъ 360 лири въ година.

¹⁾ Италианска монета, на която курсътъ се мѣнува; обикновено струва колкото нашия левъ.

Всичкитѣ тия прѣимжества бѣхж прѣдоставени прѣдъ видъ на недостатѣкътъ отъ унтеръ-офицери, които въ настояще врѣме, въ случай на мобилизация, недостигатъ 13,500 души, като четемъ въ това число и подвижната милиция.

IV.

Състоянието на унтеръ-офицерскій въпросъ въ нашата армия.

Кжснй срокъ на службата не заминува и у насъ, безъ да влиае вредно на унтеръ-офицерскія въпросъ, на добрия кадръ отъ унтеръ-офицери, тъй като при 2-годишния срокъ на дѣйствителната служба немислимо е да се приготвятъ добри унтеръ-офицери, които да обладаватъ необходимото образование и особено онова твърдо възпитание, което прави унтеръ-офицерина непоколебима подпорка, около която се сгруппирова въ военно врѣме, въ врѣме на боя, младий и неопитенъ воиникъ отъ съврѣменнитѣ войски.

Още въ началото на настоящата си статія казахме за ползата, която принася на съврѣменната армия, доброто урегулированне на унтеръ-офицерскія въпросъ, за качества и требованія, които се изискватъ и на които трѣба да отговаря съврѣменния унтеръ-офицеринъ, за срѣдствата, които могатъ да послужатъ въ по-доброто уреждане положението на унтеръ-офицеритѣ, като при това споменяхме и за необходимостта, която се е усѣтила у насъ въ по-доброто разрѣшаванне на тоя въпросъ, вслѣдствие на което и бѣше издадено минжлата година „Положението за свърх-срочнослужащитѣ строеви и нестроеви долни чинове.“

Послѣдната русско-турска война, дойде да ни освободи отъ петъ-вѣковното робство и да създаде отъ насъ отдѣлна малка държавица — даде ни самостоятеленъ политически животъ. Заедно съ това тя даде начало и потикъ за организуването на нашата армия, гудн основа въ пейната формация, тъй като е естествено, че върху въ-

ражженитѣ сили, върху физическитѣ сили на народа се основава самоотбраната на една каква и да е държава и че формиранieto и „увеличаванieto на тѣзи сили е цѣль за сѣществованieto на единъ народъ и най-неумолимата необходимостъ за една държава.“¹⁾ Като се имаше прѣдъ видъ тоя принципъ за необходимостъта на въоръженитѣ сили, а тѣй сѣщо и за ползата отъ тѣхъ и като се знаеше, че армията, която се съставлява отъ тия сили, е нищо друго освѣнъ школа за народа, прѣзъ която е длъжно да прѣмине всичкото мѣжско население на Княжеството, то оккупационнитѣ руски войски трѣбаше да се погрижътъ да създадѣтъ и единъ добъръ кадръ за бѣдѣщата българска армия, да приготвятъ учителетѣ за тѣзи школа, а сѣщо и „пазителетѣ на военното искусство, дисциплина и военний духъ“ — съ една дума, обърнѣхъ вниманье върху начинътъ за разрѣшаванieto на унтеръ-офицерския въпросъ и у насъ, за което и сформировахъ тогавашния *учебенъ баталюнъ*, — мѣрка, твърдѣ добра и много сгодна за държави, въ които е узаконенъ продължителния срокъ на службата. Разбира се, че ние не можемъ да отричаме незначителната полза, която принесе рѣченъ баталюнъ, но ще кажемъ, че неговото под-нататъшно сѣществование бѣше немислимо, тѣй като излѣзлитѣ отъ него унтеръ-офицери не бихъ принесли никаква полза, защото щѣхъ да служѣтъ само една година, — врѣме, въ което тѣ едвамъ би узнали гдѣ и мѣжду какви хора се намѣрватъ и едвамъ би се запознали съ практическата страна на военното дѣло.

Не е чудно, гдѣто, слѣдъ разформированieto на този учебенъ баталюнъ, не се взехъ мѣрки за разрѣшаванieto на тоя въпросъ, тѣй като тогава, даже и сега, почти всичкитѣ унтеръ-офицерски длъжности се заематъ отъ Русси-унтеръ-офицери.

¹⁾ Гледай „За военната гимнастика въ училищата и въ обществото.“ Г. Вавонъ. 1884 година.

Въ настояще врѣме нашата армия се комплектува съ унтеръ-офицери, чрѣзъ произвежданieto въ това звание ония долни чинове, които успѣшно прѣкарватъ курса на дружиннитѣ учебни команди.

Въ нашата войска за сега сж приети слѣдущицѣ унтеръ-офицерски звания: 1) *фелдфебель* или *вахмистръ*; 2) *старши унтеръ-офицеринъ* или *старши фейерверкеръ*, и 3) *младши унтеръ-офицеринъ* или *младши фейерверкеръ*.

По штатовеѣ на мирно врѣме въ ротата е положено слѣдущцето число унтеръ-офицери: фелдфебель — 1, старши унтеръ-офицери — 5 и младши унтеръ-офицери — 2. Тия унтеръ-офицери, кога сж на срочна служба, получаватъ слѣдущцата *годишна плата*:

Фелдфебельтъ	240 лева.
Старши унтеръ-офицеринъ .	120 „
Младши „	60 „

Мѣжду *храната* на унтеръ-офицеритѣ и тая на долнитѣ чинове нѣма никаква разлица; само за фелдфебелитѣ е направено исклучение, което се заключава въ даването двоенъ размѣръ месо, и имъ е разрѣшено да си готвятъ отдѣлно отъ ротата.

Облѣклото се дава на унтеръ-офицеритѣ на сжщитѣ основания, както и на редовитѣ; знаковетеѣ, които сж присвоени на унтеръ-офицеритѣ за отличие отъ редовитѣ и другитѣ долни чинове, се нашиватъ на яката, на нарамниците и на ржкавитѣ.

Относително *помѣщенieto* за унтеръ-офицеритѣ у насъ нищо още не е направено, тъй като пд-вечето отъ войската е расположена въ разни правителствени и частни здания. твърдѣ слабо приспособени къмъ наискванията отъ устава на вжтрѣшната служба.

На срочнослужащитѣ унтеръ-офицери не се разрѣшава да се женятъ.

По дисциплинарния уставъ за унтеръ офицеритѣ сж опрѣдѣлени сжщитѣ наказания, каквито сж опрѣдѣлени и въ Руската армия за унтеръ-офицеритѣ.

Сега ще се обърнѣ къмъ излаганнето *правата и прѣимствата*, които сж прѣдоставени на свърхсрочнослужещитѣ въ настояще врѣме.

Минжлата 1883 година се пададе, както казахме и по-горѣ, *положение*, съ цѣль да се подобри състоянието на старослужещитѣ унтеръ-офицери. Къмъ това положение се приложи расписанието на длъжноститѣ, които сж опрѣдѣлени да ги завземжтъ свърхсрочно-служещитѣ. притурихъ се и нови штатове съ нѣкои измѣнения, съ цѣль да се намѣрижтъ источници за увеличаванне платата на унтеръ-офицеритѣ, която и служи като едно отъ главнитѣ срѣдства за задържаннето имъ на свърхсрочна служба. Споредъ това положение, постѣпването на свърхсрочна служба е доброволно; но всѣки останжлъ на такава служба е длъженъ да прослужи въ нея не по-малко отъ една година; при това, уволняването отъ служба по-рано отъ една година се допуца само на основание медицинското свидѣлство за неспособностъ къмъ по-нататъшна служба. Ония, които же-лажтъ да постѣпжтъ на свърхсрочна служба, трѣба да за-явижтъ за това на най-близкото си началство и когато това послѣдното се съгласи, тѣ се приематъ, за което се обя-вява въ приказа по частъта. По сжщия тоя редъ, всѣки ижтъ за по една година, се оставятъ за по-нататъшна свърхсрочна служба долнитѣ чинове, които вече се намѣр-ватъ на служба, но които сж прѣкарали една година отъ врѣмето на послѣдното имъ постѣпване въ нея. Такива ако пожелажтъ сами и ги признаятъ за достойни да я про-дължаватъ, оставятъ се изново на една година съ обявя-ване въ приказа по частъта. За начало на свърхсрочната служба се счита деньтъ, който е назначенъ съ приказъ по военното вѣдомство за уволнение на долнитѣ чинове въ запазъ, които сж прѣкарали опрѣдѣления задължителенъ

срокъ на службата. Това сж узаконенитѣ правила за по-
стѣживанне на свѣрхсрочна служба.

На долнитѣ чинове, състоящи на свѣрхсрочна служба,
даватъ имъ се слѣдущитѣ прѣимжества:

1) Въ старши унтеръ-офицерски звания могатъ да бж-
дѣтъ произведени само свѣрхсрочно-служалцитѣ. Състо-
ящитѣ на срочна служба могатъ да бждѣтъ произведени
въ тѣзи звания само за бойни отличия.

2) Долний чинъ, който се остава на свѣрхсрочна служба,
заедно съ това се произвежда въ старше звание, съотвѣт-
ственно съ длѣжността, която завзема. Само званieto на
фелдфебеля се дава не пд-рано отъ прослужванието една
година по-вече отъ срока; долнитѣ чинове, които изпъл-
няватъ длѣжността на фелдфебеля въ продължение на
първата година отъ свѣрхсрочната служба, състоятъ въ
званието на старши унтеръ-офицери ¹⁾.

3) Долнитѣ чинове, които прѣкарать *една година* на
свѣрхсрочна служба, получаватъ нашивка отъ жълта въл-
нена тъсма около нарамникътъ; които сж прѣкарали по-
горѣ отъ срока *двѣ години*, награждаватъ се съ широка жълта
вълнена тъсма, която се нашива на лѣвия ржкѣвъ, както
на мундира, тъй и на шинела, съ жгъла на долу; които
— *три години*, награждаватъ се съ втора сжщо такава тъсма;
шестъ години — получаватъ нашивка отъ широкъ сребърень
галунъ, който се нашива на ржкава, по-горѣ отъ вълнената
тъсма; *деветъ години* — награждаватъ се съ нашивка отъ
широкъ златенъ галунъ, който се нашива на ржкава по-
горѣ отъ сребърния галунъ, и най-сетнѣ, ония, които сж
прѣкарали *двадесетъ-годишна* служба по-горѣ отъ срока,
награждаватъ се съ втора нашивка отъ широкъ златенъ

¹⁾ Старший унтеръ-офицеринъ, който изпълнява длѣжността на фелдфебеля:
а) завзема въ ротата ваканцията за фелдфебеля, и за това той не влиза въ штатното
число на старшитѣ унтеръ-офицери, б) той се счита старши отъ другитѣ старши
унтеръ-офицери, безъ да зависи отъ врѣмето въ което тѣ сж произведени въ това
звание и в) той получава плата по длѣжността, т. е. наравно съ свѣрхсрочно-служи-
щитѣ фелдфебели.

галунъ, който се нашива на ржава по-горѣ отъ първия. За още по-продължителна служба по-горѣ отъ срока, се награждаватъ съ медали.

4) Състоящитѣ на свѣрхсрочна служба получаватъ добавъчна плата: фелдфебелтъ — 600 лева въ годината, а старший унтеръ-офицеринъ — 420 лева.

5) На свѣрхсрочно-служащитѣ по възможность се дава отдѣлно помѣщение, на фелдфебелитѣ — отдѣлна стая всѣкому, а за старшитѣ унтеръ-офицери се заграждатъ жглитѣ въ общото помѣщение за долнитѣ чинове отъ тѣхнитѣ звондове¹⁾.

6) Свѣрхсрочно-служащитѣ иматъ право на отпускъ всѣка година по 1 мѣсець, прѣимжественно въ периода мѣжду свѣршванието на лагернитѣ сборове и идваннето на новобранцитѣ. Въ продължение на този отпускъ тѣ си запазватъ правото за получаване на всичкитѣ видове доволствия²⁾. Въ случай, че не се върне на врѣмето безъ уважителни причини, свѣрхсрочникъ не само се наказва дисциплинарно, но се лишава тоже и отъ правото си да получи горѣпоменжатитѣ видове на доволствие за врѣмето на отпуска.

7) Право за налагане дисциплинарни наказания въ такъвъ размѣръ, какъвто е опредѣленъ въ дисциплинарния уставъ за фелдфебелитѣ и старшитѣ унтеръ-офицери, присвоява се само на свѣрхсрочно-служащитѣ, които завзематъ тия длѣжности³⁾.

¹⁾ Заповѣдано е, щото това правило да се има прѣдъ видъ при въадиганieto на нови казарми. Въ старитѣ казарми нужнитѣ приспособления трѣба да се правѣтъ до колкото е възможно.

²⁾ На началникитѣ на частитѣ, въ видъ на исклучение, е дадено право да даватъ на свѣрхсрочно-служащитѣ и по-дълъгъ отпускъ, на срокъ два мѣсеца, но паричното въобще доволствие имъ се запазва само за първия мѣсець, което и получаватъ слѣдъ завръщанieto си отъ отпуска.

³⁾ Срочнослужащитѣ, които завзематъ длѣжности на старши унтеръ-офицери, относително налагане на наказанията, ползватъ се съ правата на младши унтеръ-офицери, а занимающи длѣжноститѣ на фелдфебели — съ правата на старши унтеръ-офицери.

8) (Свѣрхсрочно-служащій, който не отговаря на своето звание, може да бѣде уволень отъ служба по дисциплинаренъ редъ само съ властѣта на бригадниа командиръ. Отъ унтеръ-офицерското звание той не може да бѣде лишенъ иначе, освѣнъ чрѣвъ сѣда. Само въ военно врѣме, когато уволненіето отъ служба не се допуца, свѣрхсрочно-служащій може да бѣде лишенъ отъ унтеръ-офицерското звание по дисциплинаренъ редъ съ властѣта на бригадниа командиръ.

9) Отъ вънкашнитѣ знакове на отличие, дадени за свѣрхсрочна служба, свѣрхсрочно-служащій може да бѣде лишенъ въ мирно врѣме, само чрѣвъ сѣда. Въ военно врѣме той ги губи съврѣменно съ лишеніето отъ унтеръ-офицерското звание.

10) Свѣрхсрочно-служащитѣ иматъ право да се оженихтъ и да държхтъ своитѣ семейства при себе си; при това за послѣднитѣ, ако се намѣри за възможно по усмотрѣніето на началницитѣ на частитѣ, може да се даде помѣщеніе въ расположеніето на частѣта.

11) Освѣнъ старшитѣ унтеръ-офицери, разрѣшава се да се оставягтъ на свѣрхсрочна служба, по усмотрѣніето на началницитѣ на частитѣ, и младши унтеръ-офицери, които, като занимаватъ своитѣ първи длѣжности и като запазватъ званіето на младши унтеръ-офицеринъ, парадияватъ се съ външнитѣ отличия, узаконени за свѣрхсрочно-служащитѣ старши унтеръ-офицери. Тѣзи лица, като не получаватъ добавѣчно съдържаніе за свѣрхсрочната служба, ползватъ се отъ всичкитѣ други прѣимжества на тѣзи служба. Ония, които завзематъ длѣжности на младши унтеръ-офицери, могатъ да бѣдхтъ произведени въ свѣрхштатни старши унтеръ-офицери, но съдържаніе не получаватъ по званіето на старшитѣ унтеръ-офицери, а по длѣжността, която завзематъ.

Ефрейторитѣ и редовитѣ могатъ да бѣдхтъ оставени на свѣрхсрочна служба, само когато се очаква да се

отригнътъ (при уволнението въ запазъ) унтеръ-офицерски мѣста, но при това тѣ получаватъ само онова обикновено съдържание, което е опрѣдѣлено по званието на сѣрейтора или на редовия.

12) Въ званието старши унтеръ-офицеринтъ (старши фейерверкеръ) се произвеждатъ само свѣрхсрочно-служащитѣ; въ звание фелдфебель (вахмистръ) могатъ да бждатъ произведени само старшитѣ унтеръ-офицери, които сж пзслужили една година по-вече отъ срока.

13) Свѣрхсрочно-служащитѣ, които състожатъ въ войската, запазватъ си добавъчното съдържание и въ случай на мобилизация. Унтеръ-офицеритѣ, които, въ случай на мобилизация, се повикатъ изъ запаза, добавъчно съдържание за свѣрхсрочната служба не получаватъ. Тѣ получаватъ само основното съдържание споредъ длъжността, която ще заематъ слѣдъ повикването въ войската и въ всѣки случай не по-малко отъ съдържанието, опрѣдѣлено за младшитѣ унтеръ-офицери.

Това сж прѣимжествата, които сж прѣдоставени на свѣрхсрочно-служащитѣ споредъ сжществующето и дѣйствуещето въ настояще врѣме „Положение за строевитѣ и нестроевитѣ свѣрхсрочно-служащи долни чинове.“

Като наченяхъ да пишж тѣзи си статия, азъ нѣмахъ прѣдъ видъ да прѣдставямъ нѣкакви-си проекти за по-доброто разрѣшаване на унтеръ-офицерския въпросъ и у насъ, тѣй като подобни проекти могатъ само въ такъвъ случай да иматъ сериозно значение, ако тѣ бждатъ основани върху точни свѣдѣния относително причинитѣ срѣдства, които могатъ да бждатъ асигновани за този прѣдметъ. Обаче, за това ще говорж други пътъ, защото ще чакамъ да видж новия законопроектъ за увеличаването срока на службата, когото Военното Министерство готви да прѣдстави въ иджщето Народно Събрание, тѣй като подобно увеличаване срока на службата е едно отъ срѣдствата,

които служатъ за подобряването на унтеръ-офицерския въпросъ, даватъ възможностъ да имаме добъръ кадръ отъ унтеръ-офицери, а слѣдователно — добри учителие, добри пазителие на военния духъ и дисциплина.

За по-доброто разрѣшаване на въпроса който разглеждахме, много ще послужи и новата реформа въ организацията на нашата войска, а именно — прѣдполагаемата полкова организация, тъй като тя ще ни даде възможностъ да си отворимъ полковни учебни школи, отъ гдѣто да можемъ да си изваждаме добръ подготвени. — съ теоретическо знание на военното дѣло — унтеръ-офицери.

Септемврий 1884 год.

ЮЖНОУНГАРСКИТЪ БЪЛГАРЕ.

Етнографическа скица отъ проф. Гееза Цирбусъ.¹⁾

Прѣвелъ Ив. А. Георговъ.

I.

История на заселението, географическо распространение на банатските българи.

Още прѣди идването на Маджаретѣ бѣхж се заселили Българи въ Паннония като съюзници на аварския ханъ Баяна. Тѣ бѣхж отъ финско произхождение, по нрави и обичаи, както и по външностъ — монголско плѣме, което не бива да се размѣни съ под-сетниѣ пословѣненитѣ Българи или под-вѣрно источнитѣ Словѣне. Политически недоразумѣния имахж за слѣдствие изпакждането на българетѣ изъ Паннония отъ Баяна. Останжалитѣ самъ-тамъ слѣхж се постепенно съ Аваретѣ и съ заселенитѣ вече въ Унгария Словѣне, жилищата на които се простирахж въ VI—XI вѣкъ отъ трансилванскитѣ Алпи нататкъ, до къдѣ изворитѣ на Драва. Въ 678 л. появятъ се изново Българи въ историята, побѣждаватъ мизийскитѣ Словѣне и съединяватъ тѣхъ въ едно българско господарство, но съ това изгубихж съвсѣмъ — освѣнъ маловажни останки — народността си, езика, нравитѣ и обичаитѣ си. За сливането на вла-

¹⁾ Die südungarischen Bulgaren. Eine ethnographische Skizze von Prof. Géza Czirbusz. Wien und Teschen. Verlag der k. k. Hofbuchhandlung Karl Prochaska. 1884. (Стр. 63 въ 8°. — Книжката е издана първоначално като прибавка къмъ томъ XI (Die Serben in Dalmatien und im südlichen Ungarn, in Bosnien und in der Herzegovina. Von Th. R. Stefanović-Vilovsky) отъ дѣлото „Die Völker Oesterreich-Ungarns.“

Первод. Списание XII.

дѣйствици съ завладѣния народъ стигахъ — споредъ Шумана¹⁾ — нѣщо 180 години. Финската кръвъ исчезна въ жилитѣ на подчиненото плѣме, което самó се наричаше Словѣне, а отпослѣ прие народното и държавно име на загубения владѣещъ народъ, но при това си останя до-сѣщъ словѣнско.

И така вѣроятно бѣше се свършилъ тоя процесъ на сливането на двата народа при идването на Маджаритѣ въ 889 год., та и за туй не можеше вече да бѣде дума за угро-фински Българе въ Банатъ. Да ли отпослѣ е съществувала политическа България на р. Тиса, което твърдѣ вѣрно отрича Paul v. Hunfalvy,²⁾ или не е имало никога подобно господарство, туй е споредъ нашия възгледъ второстепенна работа. Етнографически е по-вѣроятно, че живущитѣ въ южна Унгария Словѣне³⁾ бѣхъ по-близки до българскитѣ Словѣне, нежели до всички други сродни народи, та може да се утвърди, подкрѣпено отъ езиковнитѣ изслѣдвания на отличния славистъ Миклошича, че сегашнитѣ Българе въ Банатъ не сѣ чужденци въ южна Унгария, и че тѣхнитѣ прѣдци сѣ живѣли още прѣди появяннето на Маджаритѣ по карпатскитѣ поли. въ долинитѣ на Марошъ, Тиса, Дунавъ и Темешъ.

Подиръ покърстванъето на българскитѣ Словѣне потърсвахъ често въ църковнитѣ бъркотии католически Българе защита и помощъ при унгарскитѣ крале, защото Унгария минуваше въ врѣме на Арпадитѣ и на владѣтелъетѣ отъ Анжуйско происхождение за католическа сила на Истокъ. Но не можемъ да кажемъ положително, да ли отъ надошлитѣ чледи се поселихъ нѣкои и въ Банатско. Нѣма обаче съмнѣние, че подъ управлението на великия краль Лудовикъ I сѣ се поселили много български чледи.

¹⁾ Šuman: Die Slovenen. 1881. Стр. 18.

²⁾ Paul v. Hunfalvy: Die Ungern. 1881. Стр. 11.

³⁾ Cp. Fessler: Die Geschichte der Ungern und ihrer Landsassen. Leipzig 1815

по-вечето отъ католическа вѣра, въ южна Унгария, особно въ околността на Мехадия-Оршова, сетиѣ Рекамъ, Лина, Караншебешъ, Слатина, Равникъ и Крашова — и то поради вѣронеповѣдни гонения и за да избѣгнатъ отъ приближаващите се Турци. Това се случи въ 1366 год.¹⁾

Друго заселение въ 1391 л. споменува Каницъ.²⁾ При всичко че само малка частъ отъ народа принадлежеше къмъ католическата църква, но пакъ тѣзи друговѣрци бивахъ злѣ притѣснявани отъ православното духовенство като еретници. За да избѣгнатъ отъ тия гонения, прѣселихъ се нѣколко тисеци католически Българе, мѣжду които се намирахъ много скрити Богомили или Павликяне, въ австрийския Банатъ, особено въ Крашова, Равникъ, Ябалча.³⁾ Двѣ години подиръ това падна старий прѣстоленъ градъ Търново и съ откарването на патриарха Евтимия — българската народна църква — държавата се подчини на Турците, църквата на Гърците. И така страхуванията на Богомилцитѣ и Павликянетѣ се осъществихъ.

Понеже нинѣшните банатски Българе се зоватъ и до днесъ Павликяне, трѣба да посветимъ нѣколко кратки бѣлѣжки за тая секта.

Павликяне бѣхъ първоначално монофизити Арменци. Тѣхното учение имаше кореня си въ Мала Азия и не бѣ нищо друго, освѣтъ прѣобразуващъ въ VII-мия вѣкъ отъ Константина Самозатекъ старъ манихейзмъ. Особна почестъ имашъ тѣзи къмъ апостола Павла и неговитѣ послания. Църквитѣ имъ се нарѣкохъ по споменѣтитѣ въ св. Павловитѣ послания стари градове и учителѣтѣ си прибавяхъ къмъ кръстното си име и името на нѣкого отъ ученицитѣ на апостола Павла. Византийскитѣ царѣ прѣслѣдвахъ нѣколко пѣти свирѣпо Павликянетѣ, но туй не прѣчеше

¹⁾ *Ortmayer: Tört. Adattár.* 1871. Стр. 610.

²⁾ *Kanitz: Donaubulgarien.* Томъ I, стр. 132.

³⁾ Парохиалнитѣ книги въ Крашова и Равникъ датиратъ заселението отъ 1393 л. *Historia Domus Parochiae Krassowa* § VI.

никакъ на разпространението на тѣхното учение. Въ VIII-ия вѣкъ дойдохъ тѣ въ Тракия и отъ тукъ въ Македония и България.

Въ X-то столѣтие появи се въ България, като прѣобразователъ на павликянската секта, единъ свещеникъ, на име Богомили. Прѣобразованието му се състоеше въ това, че той уприлича размѣсенія съ сирийски, персийски и гръцки възгледи павликянизмъ повече на словѣнските въззрѣния и даде яко устройство на вѣроисповѣднитѣ общини. Привърженцитѣ му, нарѣчени Богомили, бѣха миролюбиви, въздържахъ се отъ гласовито виканье и смѣенье и се познавахъ по блѣдното си лице — слѣдствие отъ постенъето.¹⁾ Истината тѣ не се отцѣпихъ явно отъ общата църква, но при все това образувахъ въ нея единъ видъ оппозиция, която даваше доста работа на византизма и гръцизма. Въ време на Асенъовитѣ, въ X-III столѣтие, достигнахъ тѣ до голѣма политическа важность, защото омразата имъ къмъ гръцизма даде имъ възможность да се слѣжатъ съ народната партия. Подиръ нещастната битка на Марица (1371) искахъ тѣ по-драгоvolно да стѣжатъ въ съюзъ съ западнитѣ сили и да приематъ помощта на папата, както и на краля Лудовика I, нежелни да минуватъ за турски съжзници, защото не очеквахъ никакво добро отъ Турцитѣ. Но съ това си мнѣние остагнахъ тѣ въ твърдѣ малко меншество и когато настѣпи прѣдказаната катастрофа — паданъето на българското царство и на народната църква, обѣрихъ се въ огорчението си къмъ католичеството. Повиканитѣ отъ Лудовика I францискански калугери въ Чировецъ, Желѣзна, Калсура, Бдинъ, Кошеловецъ, Давушина, Каладия — въ западния Балканъ, гдѣто мѣстността бѣше изпълнена вече отъ Богомили — бѣха прѣобѣрихли много Богомили въ католичество. Тѣ се наричахъ слѣдъ покатоличванъето си Павликяне и се населихъ разпрѣснато въ Румѣния, Седмиградско и южна

¹⁾ Jireček: Geschichte der Bulgaren. 1876. Стр. 175.

Унгария. Единъ такъвъ рой чипровски Българе потегли прѣвъ 1690 год. въ Седмиградско.

Причината на това прѣселение бѣ слѣдната: царъ Леополдъ I, възбуденъ отъ честититѣ успѣхи на вредния свой войвода херцога Лудовика Баденскій, искаше да подигне въстание въ България и намѣри като способни за тая мисль чипровскитѣ католически Българе. И наистина поманихъ се послѣднитѣ отъ обѣщанията и щастieto на австрийскитѣ войски и направихъ заговоръ, който обаче биде издаденъ на великия везиръ Кюпрюлю. Разядосанитѣ Турци опустошихъ досищъ въ 1688 л. Чипровецъ и изгонихъ Българетѣ въ Румжния, гдѣто гостоприменний войвода Константинъ Бранкованъ Басараба имъ означи за поселение мѣстата Крайово, Римникъ и Бредишке.¹⁾ Но една часть придружи австрийската войска до Седмиградско. Нѣколко години живѣехъ тѣ въ бараки близо до Сабий (Hermannstadt), най-сетиѣ въ 1780 (? преводачътъ) л. добихъ скитажницитѣ се подтвърждение на привилегнитѣ си и право за окончателно заселване въ Алвинцъ. Подиръ 92 години прѣселихъ се 43 челеди въ прѣкрасната долина на Черна Марошъ и се установихъ въ Дева. Тия седмиградски Българе се порумжнихъ отсетнѣ съвѣмъ. Тѣ се нахождатъ днесъ въ еднакво положение съ Румжнетѣ, и само словѣнскитѣ имъ имена указватъ на происхождението имъ. Тѣ сж отчасти унииати, отчасти православни християне.²⁾ До 1718 год. не се повторихъ вече подобни прѣселения въ Банатъ отъ страна на Българетѣ. Обаче подиръ пожаровацкия миръ повърнхъ се южна Унгария, слѣдъ 166-годишно турско властвуване, на прѣдшния ѝ християнски господаръ, и още въ 1723 год. срѣщаме пакъ български прѣселенци въ Винга (Банатъ). Малко Влашко съ българскитѣ градове Римникъ, Бредишке, Крайово тоже се отстѣпи на Австрия, и Българетѣ бидохъ обдарени (1727)

¹⁾ Tudományos Gyűjtemény (научна сбирка). 1837. VIII. Стр. 34, 491, 50.

²⁾ Globus. XXVII. 1875. 257.

отъ царя Карла VI съ привилегии. Десетъ години трая мирътъ. Българетъ мирувахъ, въртѣхъ търговия или се занимавахъ съ земледѣлие и поднасяхъ редовно данъка си.

Подиръ десетъ години избухна изново турска война (1737—1739), която се свърши съ нещастния бѣлградски миръ (1739), който отне пакъ отстъпенитъ въ пожаревацкия миръ владѣния отвѣдъ Дунавъ и Сава. Понеже Влашко се прѣдаде изново на Турцитъ, а населението въ Банатъ бѣ се доста намалило послѣдствие войната и причинената отъ нея чума, (1738—1739), отпавихъ се влашкитъ Българи за Банатъ (1740)¹⁾ и помолехъ чрѣзъ пратеника си Николая Станисловица, епископъ Никополски, сѣтиъ епископъ въ Чанадъ, „да имъ се отстъпи достатъчно землице за поселение, като имъ се запазятъ и даденитъ имъ привилегии.“

Придворний воененъ съвѣтъ и придворната камара изпълни молбата имъ. Поради вѣрността и привържеността имъ къмъ австрийския домъ и поради значителнитъ загуби, които бѣхъ прѣтърпѣли тѣ при изселяванъето си изъ Влашко, дадохъ имъ се напрѣшнитъ землица Винга, Шельошъ, Бодрошъ, Старъ-Бешеновъ, Ловринъ и два чифлика, Дворинъ и Санадъ, като имъ се потвърдихъ даденитъ имъ въ 1727 л. привилегии, срѣщу което тѣ се обвързахъ да прѣдаватъ годишно 10 фиорина на челедъ като държавенъ данъкъ за даруванитъ имъ прѣимжества. Ако въ нѣкоя къща живѣехъ нѣкоцина братя, трѣбаше всѣкой отъ тѣхъ, освѣнъ даванитъ 10 фиорина за главата на челедта, да плаща още по 5 фиорина.

Прѣселенцитъ, около 4000 на брой, се раздѣлихъ на три дѣла. Единий се посели въ Ловринъ по-вече отъ 200 челеди), 120 челеди дойдохъ въ Бешеновъ, 80—90 челеди въ Винга. Ловринцитъ се прѣселихъ въ 1742 год. такожде въ Бешеновъ и увеличихъ мѣстото съ около 200 къщи.

¹⁾ Споредъ други утвърждавания дошли сж тѣ още въ 1737 л. въ Оршова.

Тие заселявания не трѣба да си мислимъ като периодически, ами постѣпенни, както що ставатъ тѣ и до днесъ въ Банатъ, та заради туй не е невъзможно, щото нѣкои фамилии да сж завзели още прѣди избухването на войната въ 1737 год. Старъ-Бешеновъ, обаче съвършенното завземанье на прѣднитѣ едва ли е станжло прѣди 1740 год. Кждѣ края на казаната година придойдохъ жителъе въ селата Крашова, Ябалча, Нерметъ, Водникъ, Лунакъ, Клокодичъ, Равникъ, сѣтнѣ въ Старъ-Бешеновъ, Визеждна и Винга.

Послѣ 36 години пристигнахъ нови български челеди подъ водителството на дързостния попъ Михаила Мирковича въ Ловринъ; обаче тѣ се прѣселихъ въ 1786 год. въ Ечка, сѣтнѣ прѣзъ 1825 год. въ Лукачфалва, Итварнокъ. Въ четвъртото десетилѣтие на настоящия вѣкъ заселихъ се отъ Бешеновъ и Итварнокъ Българе въ Модошъ и Калнакъ, въ 1836 тоже отъ тамъ въ Барачхаза. Прѣзъ 1842 дойдохъ итварнокски Българе въ Рогендорфъ, въ 1875 год. бешеновски Българе се прѣселихъ въ Брешке, а отъ тукъ потеглихъ нѣколко челеди въ Дента и Оморъ. Въ 1876 доби Средишке български колонисти отъ Барачхаза. Лукачфалва, Модошъ, Рогендорфъ пратихъ прѣзъ години 1869 и 1870 Българе въ Иваново и Гюргево. Така нарѣченитѣ „Крашованци“ распространихъ се и въ течение на нашето столѣтие въ мѣстата Карлсдорфъ, Кѳнигснадъ, Терегова и Журжова. Освѣнъ туй живѣжтъ разпръснато български фамилии по слѣдующитѣ мѣста: Арадъ, Радна, Чебза, Иттебе, Изгаръ, Голѣма-Кикинда, Мокришъ, Петрово-село, Клоподия, Рекашъ, Сегединъ, Темешваръ, Средишке, Вершецъ и пр.

Като хвърлимъ единъ погледъ върху сегашното пространство на банатскитѣ Българе, става явно, че Българе поселяватъ торонталското и темешкото долища, особно до приближението на рѣкитѣ Бега, Темешъ, Берзава. Само седъмтъ крашовански села — Крашова, Лунакъ,

Клокотичъ, Нерметъ, Ябалча, Равникъ и Водникъ сж расхвърлени около върховетъ на Мунке Семеникъ. Типически и етнографически различаватъ жителствъ въ долинището отъ обитателствъ на планинскитъ мѣста. Първитъ сж запазили много или малко чисто българския типъ, обаче послѣднитъ сж станали смѣсено плѣме, което е заело много свойственности отъ Румънетъ и Сърбитъ. На брой едва ли достигатъ всички заедно до 22.000 души. По комитати (окръжния) разпрѣдѣлятъ се българскитъ мѣстности както слѣдва:

I. Сяцински Българе: Темешкий комитатъ има двѣ чисто български мѣста: Винга съ 3458 и Брешке съ 1037 жители; сѣтиъ живѣятъ въ слѣдующитъ осѣмъ мѣста 522 първобитни Българе, и то мѣжду Сърби, Нѣмци, Маджари и Власи: Букинъ, Дента (400 Българе), Оморъ, Чакова, Фоля, Гиладь, Марковецъ и Средишке.

Торонталски комитатъ има само едно голѣмо българско мѣсто, сирѣчь Старъ-Бешеновъ съ 5558 души; и въ 16 други нѣмски, сърбски и маджарски мѣста се нахаждатъ още 3352 души, и то въ Петрово-село, Канакъ (386 Б.), Хайдунница, Барачхаза (270 Б.), Модошъ (480), Неузина, Арадаць, Иваново (466), Итварнокъ (20), Лукачфалва (341), Рогендорфъ (436), Болгартелепъ (410), Перямошъ (70), Питебе (50—60) и Ловринъ.

Цѣлий брой на южноунгарскитъ несмѣсени Българе е слѣдователно 14,368 д.; като причислимъ къмъ тѣхъ живѣящитъ разпрѣсенжто въ отдѣлни южно-унгарски мѣста Българе, които намиратъ своя поминъкъ като градинарье, бакали, наемачье на земя за обработване и като подчинени чиновници, можемъ да опрѣдѣлимъ цѣлото количество на Българетъ съ 14,500 души.

II. Крашованскитъ Българе, обикновено назовавани само Крашованци, живѣятъ въ крашовско-сѣренския и темешкия комитатъ. Въ дивната и прѣлестна долина на р. Крашова и въ изворната крайнина на тая рѣка живѣятъ тѣ въ седѣмъ мѣстности, разположени близу една до друга: Кра-

шова (съ 3230 д.), Лупакъ (731), Нерметъ (613), Равникъ (767), Клокотичъ (1052), Водникъ (438) и Ябалча (443). Самътамъ: въ Кӱнигснадъ (130 Бълг.), Терегова (18), Журкова и т. н. Мѣжду Сърби, Власи, Нѣмци распрѣдѣлѣни, живѣятъ въ темешкия комитатъ въ равнището на долната долина на р. Крашова Крашованци още въ слѣднитѣ мѣста: Карлсдорфъ (265 Крашованци и 2319 Нѣмци), Избинице (пд-вечето земани за Сърби), въ влашкитѣ села Николинце и Улма (105 Б.).

Послѣднѣото прѣброяване на населението, въ 1880 г., указва само 1344 крашовански Българе въ крашовско-сӱренъския комитатъ.¹⁾ Тая погрѣшка види се да е станъжала отъ това, че сѣ броили туй малко, размѣсено плѣме ту къмъ Румънетъ (н. пр. въ Николинце), ту къмъ Сърбитъ (въ Крашова, Лупакъ, Нерметъ, Равникъ); даже сѣ го сливали съ словацкото плѣме (н. пр. въ Клокотичъ). Това ми се види и твърдѣ естествено, защото обичантѣ на тие Крашованци сѣ пд-вечето румънски, нарѣчението имъ сърбско, а маджарското прѣброяване не можеше да вземе въ съображение *домашния говоримъ езикъ*. Споредъ моитѣ прѣсмѣтвания мисля, че има все пакъ още около 6—7000 крашовански Българе: слѣдователно цѣлото число на живущитѣ въ Южна Унгария Българе е равно на 21,500.

(Слѣдва).

¹⁾ Az 1880 népszámlalás eredményei. Официално издание 1882. I томъ. Стр. 219.

БЪЛГАРСКИ ДѢЙЦИ ВЪ СЪРБСКАТА ЗАВЪРА.

Отъ Р. П. Славейкова.

Въ втората половина на XIV столѣтне двѣ еднакво важни събития се случиха на двата противоположни края на словѣнскій миръ, на които резултатитѣ бѣха съвършено различни. Въ това врѣме, когато вслѣдствие Куликовската битва источнитѣ словѣне положиха твърдо начало на своето освобождение изъ подъ монголското иго, Косовската битва на пълно подчини югозападнитѣ словѣне подъ ярема на монголскитѣ съплѣменници — турцитѣ.

Не напълно освободенитѣ и разнебитени русси не бѣха въ състояние още да подадѣтъ помощъ на събратията си около Дунавъ; вслѣдствие на което, като всеѣки страждущъ

¹⁾ Въ българската литература не сѣществуватъ положително никакви свѣдѣния относително дѣйцитѣ отъ българско происхождение, които сѣ се борили и загинали за независимостта на Сърбия. Твърдѣ кратки и неопачени свѣдѣния изъ устни прѣдания сѣществуватъ за Конда и Хайдутъ Велка; за послѣдний сѣществуватъ даже и пѣсни у насъ, които сѣ съвършено недостатѣчни за изяснение на тѣзи свѣтла личностъ изъ Кара Георгиевото въстание. Това ни е накарало да се вземемъ и да съставимъ, колкото е възможно по-пълни биографии за всичкитѣ извѣстни дѣйци. За по-ясно отбѣрание на събитията сѣтохмѣ за умѣстно да придружимъ тѣзи биографии съ единъ твърдѣ краткъ очеркъ на сѣрбското въстание, при което дѣйцитѣ се описватъ въ хронологически порѣдкъ, тѣй както ги срѣщамѣ въ историята.

По-вечето ни ръководства при съставянието настоящий трудъ сѣ биле сѣрбски, отъ които ний ще упоменемъ само три най-главни: 1) Животъ и дѣла Кара Георгия и негови войводи и юнаци, отъ Ненадовича, Бечъ 1884 година; 2) Княжество Сѣрбия, отъ Миличевича, Бѣлградъ 1876 г. и 3) Гласникъ Сѣрбскогъ Ученогъ Друштва, книга 55. Бѣлградъ 1884 год. Изъ европейската литература най-много сме се ползували отъ: 1) Исторія Сѣрбіи профессора Ранке, преводъ Бартечева, Москва 1876 година и 2) *Essai historique sur les révolutions et l'indépendance de la Serbie* par Cuvillier, Paris 1855. Единствениий български источникъ ни сѣ биле неодаденитѣ записки на П. Р. Славейкова.

Като съзнаваме непълнотата на настоящия трудъ, ние се рѣшавамѣ да го издадемъ само прѣдъ видъ, че той е първий въ българската литература по този прѣдметъ.

человѣкъ, югозападнитѣ словѣне обѣрижжъ погледитѣ си къмъ християнска Австрия, отъ която ако и да не очаквахъ пълното си освобождение, поне единъ животъ малко много по-носенъ отъ оня, що можехъ да дамъ послѣдователетѣ на корана.

По-вече отъ двѣ столѣтия се е борила Австрия съ турцитѣ, първо за своето съществуване, а по-послѣ и за изпълнение на честолюбивитѣ си замисли, които и до днешенъ день се ограничаватъ съ Черно и Бѣло море и Архипелагътъ¹⁾. Всѣка нейна война се е захващала съ обѣщание на Сърбитѣ пълното имъ освобождение изъ подъ турскій яремъ, вслѣдствие на което редовитѣ на войскитѣ ѝ се допълняхъ съ многочисленни сѣрбски самоволци: тъй щото, ако Сърбия не дължи освобождението си прямо на Австрия, то една отъ главнитѣ причини за освобождението на първата сѣ безъ съмнѣние постояннитѣ австрийски войни съ Турция, които сѣ поддържали военния духъ на Сърбитѣ и сѣ ги запознавали съ употребление на оръжието.

Въ 1788 година Австрия отново объяви война на Турция. Скоро подъ австрийскитѣ знамена се събраха значително число самоволци сѣрби, които образувахъ самостоятелни отреди. Подъ прѣдводителството на полковника Михалевича тѣ оказахъ твърдѣ голѣми услуги при обсадата на Бѣлградъ, отъ гдѣто, подиръ прѣвземанieto му, побѣдоносно захъ едно подиръ друго градоветѣ Ягодина, Кюприя, Карновацъ и най-подиръ пълнитѣ съ въспоминания отъ врѣмето на князь Лазаря градъ Крушевацъ. Всѣка Сърбия бѣ почти освободена, когато прѣмѣната, която произлезе въ общоевропейската политика, поради начинающата се въ Франция бура, принуди Австрия да побърза да се помири съ Турция.

¹⁾ Забѣлжително, че още въ 1689 година било е казано на Канишкий миръ, че германската империя нѣма да се успокои до тогава, до като границитѣ ѝ дойдатъ до двѣта морета — Черното и Бѣлото.

Сърбия изново останѣ подѣ Турция. Отначало, вслѣдствие прѣслѣдованieto на яничаритѣ отѣ Султанѣ Селима и подѣ справедливото управление на двамата Бѣлградски паша, Абу Бекира и Хаджи Мустафа. Сърбитѣ заживѣхъ спокоенѣ животѣ и се ползувахъ даже съ единѣ видѣ привилегии, които сѣ нѣмали отѣ по-напрѣдѣ.

Но несподобитѣ изѣ Сърбия яничари, отѣ които пропадѣзвахъ вѣпчкитѣ тогавашни размирици, намѣрихъ силна протекция у Видинския паша Пазвантоглу, който, като не признаваше султановата властъ, воюваше въ сѣщото врѣме противѣ него. Скоро Пазвантоглу почнѣ да напада Бѣлградския пашалѣкъ. Хаджи Мустафа, като не се надѣваше за помощъ отѣ Султана, подигнѣ самитѣ Сърби да защитаватѣ огнищата си. Той имѣ дозволи да купуватѣ оружие и да го прѣкарватѣ прѣзѣ Бѣлградѣ. Старото оружие, останѣло отѣ Австрийската война, изново излезе на сцената заедно съ заглѣхнѣлиятѣ отѣ спокоеиния животѣ воененѣ духѣ.

Сърбскитѣ *кнезове*¹⁾ сами събирахъ и въоружавахъ чети, които подѣ прѣдводителството на бивши единѣ хайдутинѣ, бимбашията²⁾ Станко Харамбаша, изново се изострюваха на боиното поле подѣ ръководството на самитѣ турци.

Съ таквазѣ войска Хаджи Мустафа славно отбиваше нападенията на Пазвантоглу; но скоро обстоятелствата се измѣнихъ съвършенно. Високата Порта се помири съ Пазвантоглу и неговитѣ протекета, бѣлградскитѣ яничари, изново се завърнахъ въ Сърбия и почнѣхъ да живѣятѣ, както сѣ живѣли и отѣ по-напрѣдѣ. Справедливий Хаджи Мустафа дълго се бори противѣ произволитѣ имѣ, тъй щото тѣ бѣхъ принудени най-сетнѣ да го убиятъ.

1) Кнезове въ Сърбия се наричали кметовеѣ. Разликата мѣжду кнезъ и кметъ е тѣзи, че кнезското достоинство е било наследствешо и съ по-голѣмо значение. Думата кнезъ вмѣсто кметъ се е съхранила и у насъ въ Видинско.

2) Распрѣдѣлението на четитѣ и наваинето на началницитѣ е било споредѣ яничарскитѣ или кърджалийскитѣ обраецѣ, който се е съхранилъ до окончателното освобождение на Сърбитѣ.

Слѣдъ убиѣството на Хаджи Мустафа четирма отъ най-влиятелнитѣ яничари, Фочичъ Мехмедъ Ага, Аганлията, Мулла Юсуфъ и Кючюкъ Али, раздѣлихъ помежду си върховната власть; всѣки отъ тѣхъ взе по една часть отъ папалѣка и подъ прѣжнето название *даши* (даши) почнахъ да върлуватъ пзново. Новодошлии Бѣлградски паша, Ага Хасанъ, нѣмаше никакво значение; дахинтѣ редехъ, сѣдехъ, колахъ и бѣсехъ. Може да си прѣдстави всѣки, какво е било положението на страната подъ управлението на четирма злодѣи.

Жалби, както отъ Сърбитѣ, тѣй и отъ мирнитѣ турци достигахъ до Султана, но той не бѣ въ състояние да подобри положението. Единствено нѣщо, което той можеше да направи, бѣ, да сплаши дахинтѣ, че ще въоръжатъ гяуритѣ, което, вмѣсто да подобри положението на сѣрбитѣ, направи го още по-отчаянно. Уплашенитѣ отъ това заканване дашии, за да прѣдупрѣдѣтъ подобно едно нѣщо, рѣшихъ да истребѣтъ всичкѣ гяури, способни да носѣтъ оружѣе.

Извършването на това си рѣшение тѣ почнахъ въ 1804 година; първитѣ имъ жертви бѣхъ нѣколко кнезове.

Сѣрбитѣ, за да се защитѣтъ, дигнахъ въстание.

Тѣзи сѣ горѣ-долу причинитѣ, които прѣдизвикахъ въстанието въ 1804, което повлече слѣдъ себе-си завѣрата или войната за освобождение на Сѣрбия.

Сѣрбитѣ, на които всичкото богатство не надмѣнуваше нѣкой дѣлтъгъ ятаганъ или чифтъ кремъклии шпцови, които слѣдователно нѣмахъ що да губѣтъ, та да се замислюватъ много, скоро образувахъ нѣколко чети, които подъ началството на извѣстни още отнапрѣдъ хайдутѣ почнахъ враждебнитѣ си дѣйствиа противъ дахинтѣ. Първитѣ чети се появихъ въ Шумадиѣско подъ прѣдводителството на Кара Георгия. Янко Катича и Васо Чарашча. Слухъ за това скоро се разнесе изъ всичка Сѣрбия, гдѣто тоже се организирахъ самостоятелни чети. На едно събрание, държано тогава, Кара Георгий бѣ избранъ за главенъ началникъ.

Когато извѣстие за възстанието въ Сърбия стигна до Султана, той прати заповѣдь на бошняшкия паша Бекиръ да вземе главното началство надъ края, да испъди дахнитѣ и да възстанови спокойствие въ страната.

Бекиръ паша стигна въ Сърбия съ 3000 души и Сърбитѣ, които въ него врѣме бѣхъ се дигнали противъ дахнитѣ, не само че го пропустихъ да мине прѣзъ Сърбия, но улеснявахъ му и пътя. Бѣлградъ бѣ заетъ отъ Бекиръ паша и избѣгналитѣ въ Оршово четирма бѣлградски дахи бѣхъ прѣдадени на Сърбитѣ, които ги обезглавихъ.

Дахнитѣ бидохъ избити, но редътъ и спокойствието не се възстановихъ въ страната. Когато дахнитѣ се видѣхъ на тѣсно, тѣ бѣхъ повикали на помощъ кърджалийския старешина Гушанадъ Али съ 800 кърджалии, който бѣше засѣднълъ въ горния бѣлградска крѣпостъ и още въ врѣмето на Бекиръ паша слѣдваше да обира по-богатитѣ Бѣлградчане, подъ прѣдлогъ, че тѣ ужъ биле въ сношение съ дахнитѣ. Това и други още събития държехъ страната въ страхъ.

Освѣнъ това и самитѣ Сърби вече не искахъ да останатъ въ прѣжнето си състояние. Побѣдитѣ, които тѣ нанесохъ надъ Турцитѣ въ войната съ Австрия, противъ Пазвантоглу и при избиване на дахнитѣ, имъ давахъ право да искатъ нѣкои по-сериозни обезпечения отъ колкото ония, що можехъ да имъ обѣщахъ изъ Цариградъ безсилнитѣ Султани. По тѣхъ причина Сърбитѣ не сложихъ оръжие и мирни недоразумѣния мѣжду тѣхъ и Турцитѣ се продължавахъ до слѣдущата година. Подиръ съвѣщанието въ Остружница, тѣй като исканията имъ не се одобрихъ отъ Турцитѣ, войната се почна изново и този пътъ вече явно противъ Султановата власть. Едно подиръ друго бѣхъ взети нѣколко градове и паланки и пратеній изъ Нишъ да потъпче възстанието, Хафизъ паша, бѣ принуденъ да се укрѣпи въ Паратинъ, гдѣто, като не се надѣше да с

въ безопасностъ отъ Сърбитѣ, оттегли се въ Нишъ и умрѣ отъ мисль, че немогълъ да покори гяуритѣ.

Но всичко до тукъ бѣ нищо въ сравнение съ войната, която се почна въ 1806 година. Отъ нея захваща истинската и правилна война за освобождението на Сърбия. За убийството на воеводата имъ Гюша Вуличевича въ бѣлъ денъ срѣдъ Смедерево Сърбитѣ отговорихъ съ това, че взехъ съ пристѣжъ Смедерево, нѣщо, което тѣ не посмѣихъ да прѣдприемжтъ миналата година. Уплашенитѣ Турци повикахъ на помощъ Бошняцитѣ и Арнаутитѣ. Сърбитѣ се приготвихъ да ги приерѣщжтъ. Отъ най-напрѣдъ тѣ се отбѣвахъ щастливо отъ неприятеля, но когато 30 хиляди души Бошняци и 40 хиляди души Арнаути подъ началството на юскюдарскій паша Ибрахимъ нападнжхъ на Сърбия, първитѣ отъ къмъ западъ, около крѣпостъта Соколъ, и послѣднитѣ отъ къмъ Нишъ, тогава положението се измѣни значително не въ полза на Сърбитѣ. Но въ този случай Кара Георгій показа, че Сърбитѣ не бѣхъ го избрали несъзнателно за върховенъ вождъ. Въ края на юлнй 1806 година стапж рѣшителна битва при Шабацъ, която, благодарение на взетитѣ отъ Кара Георгия мѣрки, бѣ блистателно спечелена. Главнитѣ началници на Турцитѣ, Зинанъ паша Гораждекскій, сераскиръ Куличъ и много други бошняшки голѣмци загинжхъ въ този бой.

По такъвъ начинъ, противъ всѣко очаквание, борбата мѣжду Сърбитѣ и Турцитѣ се рѣши въ полза на първитѣ и тогава се почнжхъ прѣговори мѣжду тѣхъ. За водене на прѣговоритѣ бѣхъ пратени въ Цариградъ двама кнезове и като съвѣтницъ имъ бѣ даденъ *Петаръ Ичко, мжжъ опитенъ въ политически дѣла*.

Петаръ Ичко е родомъ Българинъ отъ Македония. Родното му мѣсто, споредъ сърбски свѣдѣния, е билъ градецътъ Катраница въ Воденско. Гдѣ се е училъ и скиталъ той въ млади години, не е извѣстно; знае се само, че е билъ ученъ человекъ и освѣнъ турски знаелъ е още

нѣкои други отъ европейскитѣ езици; освѣнъ това той е билъ запознатъ добръ както съ турската, тъй и съ европейската дипломация.

Петаръ Ичко е станжалъ извѣстенъ отъ Берлинъ, гдѣто е билъ терджуманинъ при турския тамъ посланикъ: отъ тамъ, вижда се, запозналъ се е той както съ по-главнитѣ европейски езици, тъй и съ взаимнитѣ отношения на тогавашнитѣ държави. Какъ е дошълъ отъ Берлинъ въ Бѣлградъ, не е извѣстно. Отъ скуднитѣ свѣдѣния, които могатъ се събра тукъ-тамъ, се вижда, че въ врѣме на справедливия Хаджи Мустафа той е билъ търговски агентъ и е расправялъ турскитѣ земаня-давания съ европейскитѣ търговци. Той е ималъ голѣмо влияние надъ Хаджи Мустафа, който, казватъ, нищо не е прѣд-приемалъ безъ да се посвѣтва съ Ичка. Въ това врѣме вижда се да е той станжалъ популяренъ мѣжду Сърбитѣ.

Подиръ завладѣнието на Бѣлградъ отъ Дахитѣ въ 1801, Петаръ Ичко изново се изгубва и прѣзъ всичкото врѣме на тѣхното владичество не се знае, гдѣ се е намиралъ. Когато въ 1804 година Кара Георгій бѣше обсадилъ Бѣлградъ, около Юний мѣсецъ, въ станътъ му се явява Ичко и отъ тогава насѣтиъ той не се отдѣли отъ него. Въ 1806 година, споредъ както казахме и по-горѣ, когато обстоятелствата се измѣнихъ въ полза на Сърбия и когато Ибрахимъ наша, унѣлномоощенъ отъ Султана да склучи миръ съ Сърбитѣ, прати своитѣ посланици въ Смедерево за да склучятъ прѣдварителни условия. Ичко не само е служилъ като прѣводчикъ, но въ пълно разбиране на тогавашнитѣ събития въ Европа вѣщо е защищавалъ сѣрбскитѣ интереси прѣдъ турцитѣ. Подиръ склучване на прѣдварителнитѣ условия въ Смедерево Кара Георгій, въ съгласие съ тогавашния сѣрбски съвѣтъ, пратилъ Ичка заедно съ князь Милча изъ Чичевецъ, Живка изъ Парачина и своя секретаръ Стефанъ Невтича въ Цариградъ, за да склонихъ Портата да утвърди прѣдварителнитѣ условия, склучени

въ Смедерево. Въ Цариградъ Ичко показалъ голѣмо дарованіе въ воденіе прѣговоритѣ мѣжду Портата и Сърбитѣ и успѣлъ да добие голѣмо влияние мѣжду турцитѣ.

Той прѣдставилъ на Портата, че възстаніето на сърбитѣ може да бѣде опасно за Турция, ако сърбитѣ се съединятъ съ руситѣ, които полѣзавали въ онова врѣме въ Молдавія и Влахія, и сполучилъ да убѣди Портата да утвърди прѣдварителнитѣ условия и да побърза съ полаганнето имъ въ дѣйствиe.

Въ края на Октомврия Ичко се завърнѣлъ въ Смедерево заедно съ единъ портинъ мухасилъ (чиновникъ), който увѣрилъ както Съвѣта, тъй и Кара Георгія, че Портата имъ позволява да бѣдѣтъ сами тѣ господарѣ на земитѣ си и никой да не имъ се мѣси въ управленіето, само че въ Бѣлградската крѣпостъ ще сѣди единъ турски мухасилъ заедно съ 150 турци въ знакъ на всегашното Султаново покровителство надъ Сърбія, и вмѣсто всичкитѣ тогавашни даждия сърбитѣ ще плащатъ всѣка година на Портата само 1800 кесии ¹⁾ данѣкъ.

Тия сѣхъ условията, на които Ичко е издѣйствувалъ освобождението на Сърбія; но тъй като тѣ не бѣхж потвърдени още отъ Султана, той отново отиде въ Цариградъ за потвържденіето имъ. Обстоятелствата обаче на общоевропейската политика бѣхж се вече измѣнили. Портата, наблѣгана на Бонопартовитѣ успѣхи, като се не боеше вече отъ Руссия, помѣтнѣхъ се отъ обѣщаніята си и развали Ичковия договоръ.

Впрочемъ Ичковий договоръ не останѣ съвсѣмъ безслѣденъ за сърбитѣ. Той е служилъ за основа, съ твърдѣ мелки пзмѣненія, на всичкитѣ по-подирни съглашенія мѣжду Сърбитѣ и Турцитѣ.

Подиръ завърщаніето си отъ Цариградъ Ичко е служилъ при Кара Георгія съ голѣма полза по дипломатическата частъ до 1809 година и Кара Георгій много го е

¹⁾ Една кесія е имало 500 гроша.

обичалъ. Ето какъ Симъ Милутиновичъ казва за това въ поемата си Србианка: ¹⁾

„Ичкооглувичу!

Възвишенъ и то отъ самата природа,

Който е надминавалъ мнозина съ ума и дѣлата си,

Вождѣтъ го е обичалъ като братъ.“

Освѣнъ дѣто е служилъ като дипломатъ, Ичко е билъ и войникъ, както всички сърби въ онова врѣме; но вижда се, че войничеството му не е излѣзвало отъ уровня на обикновеннитѣ войници, та за това и сърбскитѣ писателънищо не споменуватъ за него.

Кога и какъ е умрѣлъ Ичко, тоже не се споменува. Спорѣдъ продълженнето на горѣприведената нѣсна отъ Милутиновича, той е билъ погубенъ отъ нѣкой си ученъ чловѣкъ. Вижда се, че и той, както всички даровити хора, ще да е ималъ много врагове, които сж го погубили отъ завистъ, нѣща обикновени въ онова врѣме.

Ичко е първи отъ извѣстнитѣ българе, който се е борилъ за независимостта на Сърбия. Българското му происхождение не отричатъ и самитѣ сърби.

Когато Ичковитѣ прѣговори пропаднахж, то Кара-Георгий рѣши да вземе нѣкои отъ крѣпоститѣ. Най-главна и заедно съ това отъ голѣмо значение е била самата Бѣлградска крѣпостъ и Кара Георгий, разбира се, е обърналъ главното си внимание къмъ нея. Но едва ли той би се рѣшилъ да я нападне тѣй открито безъ смѣлия планъ на *Конда бинбаши*.

Конда е билъ българинъ отъ селото Вошани отвъдъ Струга, отъ гдѣто излѣзватъ много бузаджии и халваджии, които до днешенъ день ходятъ въ Бѣлградъ да продаватъ буза и халва. Нѣкои прѣкалени патриоти искатъ да кажатъ, че той билъ отъ Сливенъ, като прибавятъ още, че роднитѣ му до днешенъ день живѣяли били въ Сливенъ. Това не е истина; ако има нѣкой Конда Сливненецъ, то въ всѣхъ

¹⁾ Србианка часть III отъ стр. 40—42.

случай това не може да бѣде геройтъ на Бѣлградската крѣпостъ. Сърбитѣ искатъ да кажѣтъ, че Конда е билъ Арнаутиня, православенъ, като основаватъ това си утвърждение върху знаянието отъ Конда арнаутскии езикъ и носяннето на арнаутски костюмъ. Но и това не е вѣрно, защото въ селото Воцани всички българи и до днесъ носѣтъ единъ видъ арнаутски костюмъ и говорѣтъ чисто по арнаутски. Конда е билъ чистъ македонски българинъ, каквито сѣ всички Стружане, отъ гдѣто е заселено селото Воцани. По примѣра на свръстниците си, въ млади години, и Конда е продавалъ буза и халва въ Бѣлградъ; но като поотрасналъ и видѣлъ, че хайдушкий занаятъ билъ по-карлия и по съобразенъ съ наклонноститѣ му, той захвърля бузаджийската стомна и бабито, та се съединява съ кърджалиитѣ.

Скоро Конда толкова се отличилъ съ юначеството си, щото въ 1804 година ние го срѣщаме като бюлюкбашия въ кърджалийския отредъ на Гушанацъ Али, който бѣ допѣлъ да помогне на Дахитѣ противъ възставшитѣ сърби. Въ този отредъ е имало много българи и даже съотечественици на Конда. Около двѣ години е служилъ Конда като бюлюкбашия въ Бѣлградъ. Той е билъ отреденъ съ дружината си, която, вижда се, била е, ако не българска, то поне исключително изъ християне, да варди една стражарница мѣжду Вароша и Савва капия, подъ жѣла на днешната Митрополия.

Естествено, че Конда като християнинъ, макаръ кърджалийски бюлюкбашия, по-вече е съчувствувалъ на Сърбитѣ отъ колкото на турцитѣ. Той е искалъ да остави послѣднитѣ и да прибѣгне къмъ първитѣ, които му явили, че ще го приемѣтъ на драго сърдце.

Прѣди да избѣгне изъ стражарницата, той далъ възможность на много сърби, които сѣ крияли изъ Бѣлградъ, да избѣгнатъ чрѣзъ пазената отъ него стражарница въ лагера на войводата Милое при Мокрий Джебъ. Прѣзъ

нощта, когато трѣбало да се бѣга. Конда настанилъ момчитѣ си да се спущатъ единъ по единъ прѣвъ крѣпостния валъ, като задигнатъ съ себѣ си всичкитѣ военни потребности; а самъ той, за да отвлече вниманието на турцитѣ въ това врѣме, залѣгвалъ ги въ съседната стражарница съ празни разговори. Като се завръща въ своята стражарница и вижда, че дружината му избѣгнала вече, и самъ той се спуща прѣвъ крѣпостния валъ и като ъж настига въ тъмнината, присъединява се къмъ най-близкия сѣрбски отредъ у Мокрий Джебъ. Още сѣщата нощъ турскій патрулъ открилъ избѣгването на Конда и турцитѣ, стрѣснати да не би още тогава да послѣдува нападението на крѣпостта, освѣтихъ града съ факели и до сутринята топовнитѣ гърмежи не прѣстаняхъ.

Това е било въ августъ или септемврий 1806 година.

Когато, слѣдъ неиспълненето на Ичковия договоръ. Кара Георгій мислеше какъ да прѣвземе Бѣлградъ и съ това да даде да почувствуватъ Турцитѣ както силата, тъй и смѣлостта на сѣрбитѣ, на помощъ му се явява Конда съ единъ колкото смѣлъ, толкова и вѣренъ планъ за прѣвземанieto му. Бѣлградъ е билъ заобиколенъ тогава отъ 18 хиляди Сѣрби, които имали 20 топа. За изпълнение на Кондовия планъ Кара Георги распредѣли отряда си по слѣдущия начинъ: прѣдъ Видинъ-капия билъ отреденъ Главашъ съ 4000 души, прѣдъ Стамболъ-капия Васа Чорачичъ съ 8000 души, прѣдъ Варошъ-капия кнезь Симе Марковичъ съ 4000 души и най-подиръ самъ Кара Георгій съ 2000 души, въ числото на които е билъ и Конда съ съ дружината си, вардеше Савва капия. Атаката трѣбало да стане едновременно връзъ всичкитѣ капии прѣдъ зори 30 ноемврия, въ деньтъ на св. Андрея, когато турцитѣ празнували курбанъ байрама си.

Тѣй като Конда познавалъ Бѣлградската крѣпостъ твърдѣ добръ, както отъ врѣмето когато продаваше пазъ нея буза, тѣй и като нейнъ пазителъ, кърджалийски бю-

люкбашия, той се наелъ заедно съ бимбашията Узунъ Мирка и още шестъ души отбрани юнаци, Никола Стамболлията, Драгича, Младена. Никола Сремацъ и двама неговни момци, които сж служили съ него заедно още при кърджалинитѣ и които сж говорляли като Конда по турски и арнаутски, да отвори на сърбитѣ Савва капия. Въ деня на нападенето, когато Конда и дружината му тръгнали за да изпълнятъ обѣщанието си, наблизю слѣдъ тѣхъ е вървѣлъ Милой Петровичъ съ 150 души отборъ момци, а слѣдъ Милоя и самъ Кара Георгій съ останалия отредъ.

Конда повелъ дружината си, та миналъ крѣпостния валъ по-горѣ отъ Савва кашия, мѣжду двѣ стражарници, отъ гдѣто се унѣтва направо за градската капия, която и обѣщаль да отвори на сърбитѣ. На пѣтя ги срѣща нощната стража и като ги попитала кой иде, самъ Конда отговорилъ по турски: „Азъ съмъ, кардаши, съ момцитѣ на Узуръ-Бей!“¹⁾ и тѣй стражата замнѣла по-нататѣкъ безъ да заподозри нѣщо.

Слѣдъ отдалечение на стражата Конда повежда изново дружината си и като се примѣква безъ шумъ до капията, самъ той се спуща, та съ ятагана си носича двамата стражарѣ които ж вардили; подиръ това съ бравата, която носилъ Сремацъ, строшили катанеца на портата. При ударитѣ за строшаванне катанеца останѣлата стража, която спала, разбужда се и се помѣчва да въспрѣ нападажцитѣ. Въ нощната тъмнина е пронаѣзала страшна рѣзня; самъ Конда е билъ раненъ на четири мѣста, Узунъ Мирко на двѣ, а другитѣ, освѣнъ Младена, който е останѣлъ неповреденъ, сж биле убити на мѣстото. При изгърмявание на първитѣ пушки Милоя прибързалъ съ своитѣ момци, а слѣдъ него и Кара Георгій се вмѣква въ крѣпостѣта, гдѣто скоро си пробилъ пѣтъ и кнезь Сима, прѣзъ Варошѣ-кация, и тѣй слѣдъ крѣвопролитенъ бой Бѣлградъ паднѣ въ рѣцѣтѣ на сърбитѣ.

¹⁾ Узуръ Бей е билъ единъ отъ кърджалийскитѣ главатарѣ.

Конда е билъ толкова тежко раненъ, щото не е можелъ да стане на крака, но е билъ изнесенъ отъ Милоевицѣ момчета вънъ отъ капнята, въ полето; гдѣто е билъ сърбскій лагеръ; а щомъ градътъ се очистилъ отъ турцитѣ, него сж го помѣстили въ конака на Аганлията, гдѣто слѣдъ дълго лѣкуване той е оздравелъ. Много чуждестранци, които сж посѣщавали него врѣме Бѣлградъ, ходили нарочно да гледатъ Конда. Самъ Кара-Георгій много го е уважавалъ и пазилъ.

Веднага слѣдъ оздравяването си Конда пакъ е придружилъ войската и въ 1807 година е участвувалъ въ кървопролитния бой при Ужица, а въ сжщата година на Света Троица при Лозница, като е биялъ турцитѣ, погинуелъ е съ славна смъртъ на бойното поле. Не се знае навѣрно, гдѣ е гробътъ на Конда; нѣкои казватъ, че той е погребанъ въ Трношския манастиръ.

Конда е билъ дребенъ, но здравъ; по сърбски е говорилъ малко и то съ български говоръ (акцентъ), но турски и арнаутски е знаелъ като сжщъ турчинъ. Когато го убили, ималъ е около 33 години.

Заедно съ Конда се е отличилъ, както казахме и погорѣ, Узунъ Мирко. Какъвъ е билъ той, сърбинъ или българинъ, трудно е да се каже положително. Ненадовичъ казва, че той билъ изъ Стара Сърбия;¹⁾ на друго мѣсто, което сега не можемъ да припомнимъ добръ, казваше се, че той билъ изъ Враня. Забѣлжително е че Миличевичъ, който въ книгата си *Княжество Сърбия* дава кратки свѣдѣния за всичкитѣ колко годѣ извѣстни дѣйци, нищо не споменува за него. Както и да е, като знаемъ добръ населението въ Стара Сърбия и Враня, ние не ще сторимъ голѣма грѣшка, ако приемемъ, че Узунъ Мирко е билъ Българинъ.

Когато славата на Карагеоргиевото въстание проникна въ прѣдѣлитѣ на турското царство, мнозина, въ числото на които е билъ Узунъ Мирко, оставили мирнитѣ си за-

¹⁾ Жив. и дѣл. Карагеоргия и негови юнаци, отъ Ненадовича II т. 38 стр.

нятия и отишли въ Сърбия да търсѣтъ по-широко поле на своитѣ юнашки натури. Узунъ Мирко е миналъ въ Сърбия въ 1804 година и е постѣпилъ въ отряда на воеводата Милоя Петровичъ, който е ималъ постоянно свой станъ на Мокрий Лѣгъ, не далечъ отъ Бѣлградъ.

Подъ командата на Милоя Узунъ Мирко се е отличавалъ твърдѣ много, както при отбиванне на турцитѣ, що сѣ излѣзвали отъ Бѣлградъ, тъй и при нападението връзъ тѣхъ; на-скоро за юначество той е билъ произведенъ Бинбашия съ право да събира отдѣлна чета подъ свое управление. При штурмуването на Бѣлградъ той по свое желание се присъединилъ съ Конда, за да пробиятъ пътъ на сърбитѣ. Когато Кара Георгий ги увѣщавалъ да се не излагатъ на такова опасно прѣдприятие, защото ще ги да изгинѣтъ, Узунъ Мирко му отговорилъ: „ако ний умремъ, Господарю, за то по-малко други сърби ще загинѣтъ.“

Въ животописанието на Конда е казано, какъ сѣ тѣ сполучили да извършѣтъ своята миссия. Когато Милоевитѣ момчета носѣли ранения Конда къмъ стана си, раненъ на двѣ мѣста Узунъ Мирко едва е пристѣпвалъ подирѣ имъ. Подиръ и той е билъ прѣмѣстенъ въ Атанлийския конакъ.

Слѣдъ оздравяването си той изново е воювалъ съ своитѣ момци противъ турцитѣ при Дрина, Делиградъ, Яска, Варварина и други мѣста до 1813 година, въ което врѣме е билъ раненъ още на петъ мѣста. Но всичкитѣ му рани сѣ узравяли благополучно.

Въ влочестата за Сърбитѣ 1813 година, когато всичкитѣ почти воеводи на чело съ Кара Георгия бѣхъ избѣгнали въ Австрия, то и Узунъ Мирко избѣгнѣ отъ Шабацъ въ Сремъ. Въ 1814 година Узунъ Мирко утишѣлъ въ Бечъ, гдѣто, споредъ расказитѣ, съ високия си растъ, войнишки изглѣдъ и съ богато украсеното си облѣкло е очудвалъ Бечанитѣ. Самъ той расказвалъ, че не е можалъ да ходи

свободно по улицитѣ отъ народа, който се събиралъ наоколо му да го запя.

Въ 1815 година въстанието въ Сърбия отново почна и Узунъ Мирко не закъснѣ да се завърне. Наскоро той събира една чета и на 13 и 14 юлия взема значително участие въ боя при Дубля.

Когато скоро подиръ това Сърбитѣ сключиха миръ съ Марашлъ Али наша и турската войска пзново завзе Бѣлградъ, Узунъ Мирко се оттегли въ Палезжъ, гдѣто се залови за търговия, а слѣдъ малко се ожени за нѣкоя си Смила. Но търговията се не въртеше съ ножъ, та за това му и не трѣгна напредъ, тъй щото въ 1830 година той бѣ принуденъ да мине въ Бѣлградъ да търси прѣхрана. Но и въ Бѣлградъ той неможѣ да сполучи, та за това изново се завърна въ Палезжъ. Този пътъ Узунъ Мирко се съортачилъ съ другиго едного, съ когото сѣ арендовали единъ канкъ да прѣкарватъ едно друго отъ Палезжъ въ Колубари и обратно. Както се вижда, Узунъ Мирко съ голѣмъ трудъ се е прѣхранвалъ. Това се продължи до 1839 година. Когато въ 1839 година княжеската властъ мина въ ръцѣтъ на намѣстничеството, Узунъ Мирко е билъ назначенъ митарственъ чиновникъ въ Вишинца. Но и това не траяло дълго врѣме; слѣдъ година той бѣ отрѣшенъ отъ тази длъжностъ и тогава пакъ утиде въ Бѣлградъ, гдѣто продължаваше да живѣе съ една малка пенсия отъ шестъ талера въ мѣсецъ.

Въ 1842 година, когато княжеската властъ мина въ ръцѣтъ на Александра Кара Георгиевича, Узунъ Мирко му се оплакалъ отъ положението си. Князь Кара Георгиевичъ му помогналъ на часа и го посвѣтвалъ още да подаде жалба въ Съвѣта, за да му опредѣлиятъ по-съответственна пожизненна пенсия.

Узунъ Мирко написалъ прошение и лично го занесълъ. та го прѣдалъ въ Съвѣта, като помолилъ и устно въ същото врѣме да му се опредѣли по-вечко пенсия. Но единъ

отъ младитѣ съвѣтници съ доста неприлични слова му отказалъ въ правото да дири пенсия. Разсърденъ отъ това, Узунъ Мирко му показалъ на поранената си съ ятаганъ глава при вземанието на Бѣлградъ, послѣ открилъ гърдитѣ си та му показалъ още три рани отъ пушка и рѣкълъ: „Ето, господине, заслугитѣ за отечеството и декретътъ, споредъ който имамъ право да дириж пенсия. Ако и това доказателство нестига, то азъ ще си сменя и гацитѣ за да ви покажъ и друга рана, която сж ми нанесли турцитѣ при вземанieto на Бѣлградъ у Савва капия.“

Съвѣтникътъ се засрамиръ, а Узунъ Мирко си отишълъ разсърденъ у дома. Но пенсия все пакъ не му се опрѣдѣлила. Скоро подиръ това Узунъ Мирко втори пѣтъ се оплакалъ Кара Георгиевичу, като му обадилъ и за приема си въ Съвѣта. Кара Георгий, нажаленъ да гледа единъ старецъ, неговъ бащинъ сподвижникъ, въ таквоя жалко положение, подарилъ му една двукатна кѣща и отъ собственитѣ си срѣдства му опрѣдѣлилъ по 10 талера въ мѣсець. Освѣнъ туй той настоялъ прѣдъ Съвѣта да му опрѣдѣлжтъ 200 талера въ годината. Отъ тогава насѣтнѣ Узунъ Мирко заживѣлъ спокоенъ животъ.

Князь Милошъ не е обичалъ Узунъ Мирка, както не е обичалъ и всичкитѣ сподвижници на Кара Георгия. Веднѣждъ, когато Милошъ се завръщалъ въ Бѣлградъ, изъ вѣнъ градътъ излѣзло много народъ да го посрѣщне. Изъ любопитство и самъ Узунъ Мирко отишелъ. Той вѣдилъ на добъръ конь, който му одължилъ неговъ единъ приятель. Въ полето, около Емеклукъ, подалъ се и самъ Князь Милошъ, възсѣднжлъ на великолѣпенъ ждребець. Щомъ той съзрѣлъ Узунъ Мирка, който билъ стоялъ малко на прѣдъ отъ Бѣлградчанитѣ, изважда сабята изъ ножнитѣ, насочва я къмъ него, и като се спуща, извиква му: „дрѣжж се Мирко“. Мирко, който знаялъ нерасположението на Милоша и като билъ добръ въоруженъ, безъ да се смѣти ни пай-малко, изважда изъ една кабуръ пинцова си и като

дръпналъ кондака, насочилъ го вървъзъ Милоша и му рѣкалъ „*бурюунъ господарю!* Князь Милошъ изведнѣжъ спира ждребеца си, турналъ сабята въ ножните, па го попиталъ сърдито: „що правишъ ти? Зеръ би ти грѣмвалъ върху ми?“ — *Богали, Господарю, грѣмвалъ билъ: прѣзъ твоята глѣва та въ бащината ти.*

Узунъ Мирко е билъ твърдѣ високъ, по-вече отъ три аршина, та за това е и получилъ прозвището *узунъ*. Баща му се е казвалъ Апостолъ, тъй щото отъ начало сж го викали Мирко Апостоловичъ. Стройното му снажно тѣло, широки гърди и пропорционална глава неволно сж обръщали погледитѣ на тѣзи, що сж го срѣщали по пътя, а въ врѣме на рѣзня, когато силната му дѣсеница е надигала дългия му и тѣжъкъ ятаганъ, то тежко било тому, който се попадалъ наблизу. Косата му е била рунтава, но до дълбока старостъ той е ималъ твърдѣ малко бѣли косми; челото му е било срѣдне и въ старостъ твърдѣ сбърчкано, веждитѣ сж му биле гъсти и черни, очитѣ му пѣстри и лѣскаво-огненни, а носътъ римски; уста е ималъ умѣренно голѣми, гласъ силенъ, но не строгъ; мустакъ голѣми и черни, образъ продълговатъ и тъмно жълтъ, крака дълги, рѣцѣ тоже дълги, космати и силни; почти всичкото му тѣло е било покрито съ косми. Подъ старостъ вървѣтъ е малко нагърбенъ и обикновенно държалъ е рѣцѣтъ си на кръста за облекчение на гърбътъ си при вървежа. Обличалъ се е въ единъ видъ арнаутски костюмъ, обкиченъ съ различни златни обшиви. Кръстътъ му е билъ опасанъ съ дълъгъ свиленъ поясъ, отъ прѣдъ на който сж се красували чифтъ пищови и дълъгъ ятаганъ.

Нравътъ на Узунъ Мирка е билъ твърдѣ приятенъ, и самъ той е билъ много любезенъ; при срѣщанieto си съ нѣкой старъ другаръ, когото е обичалъ, поздравявалъ го громко, цалувалъ го и като го хваналъ за ража съ своитѣ исполински рѣцѣ, стискалъ го е, до гдѣ не навикне отъ болежъ. Тѣй сжщо е постъпвалъ и съ младитѣ, ост-

бенно съ сръбскитѣ офицери; но само съ тѣзи, които сж се ползували съ репутацията на юнаци. Често той е хващаль нѣкои отъ тѣхъ прѣвъ кръста, та ги е издигаль високо на горѣ.

Узунъ Мирко е билъ твърдѣ приятенъ събесѣдникъ и на драго сърдце е разказваль на младитѣ за борбата на сърбитѣ въ Кара Георгиево врѣме и за юначеството на послѣдния; но за себѣ си той нищо не е разказваль. Въ ѣдението и пиеннето си билъ е умѣренъ; впрочемъ на обѣдъ и вечеря исциваль е по една ока добро вино, но примѣръ не е бивало да сж го виждали пиянъ. Ястнето му сж готвяли по турский обичай и прѣди да сѣдне на софра както и послѣ ѣдение, помолваль се е Богу и си е омиваль рѣцѣтѣ.

Той е живѣль добръ както съ гражданитѣ, тѣй и съ селяцитѣ, които сж го обичали и уважавали твърдѣ много. Къмъ сиромаситѣ билъ е твърдѣ милостивъ и въ голѣмитѣ празници не е връщаль никого безъ да го нагости и да му даде нѣкоя цара и друга. Въ никакви политически дѣла, нито кога е билъ войникъ, нито послѣ се е бъркаль. Въ 1872 той починжль въ Бѣлградъ и е погребенъ на Ташмегданъ, въ Палидулската черква св. Марко. Споредъ сръбски источники той се е поминжль на 82 годишната си възраст. Това не може да се приеме за истина, защото ще излезе, че той е роденъ въ 1790, нѣщо невъзможно, защото въ 1804 година той е минжль въ Сърбия, а въ 1806 год. той е участвуваль, както видѣхме по-горѣ, въ прѣвзиманнето на Бѣлградъ; за това ние мислимъ за по-вѣрно, ако прѣдположимъ, че той е умрѣль на 85—6-та си година.

Подиръ смъртта си той е оставиль само единъ синъ по име Любомиръ, който е още живъ и сега за сега е полковникъ въ пѣхотата на сръбската войска.

Слѣдъ паданнето на Бѣлградъ едно подиръ друго въ рѣцѣтѣ на възставнитѣ Сърби паднахъ и по-главнит

градове и укрѣпени нѣланки, като Шабаци, Ужица и др. Въобще въодушевени отъ побѣдитѣ си, сѣрбитѣ бързо напредвахъ, тъй щото още тогавъ тѣ бѣхъ господаре на сѣрбското княжество въ границитѣ му до послѣдната Русско-Турска война.

Подиръ тѣзи побѣди до 1809 година сѣрбитѣ си починяхъ малко; войната макаръ и непрѣкратена, но турцитѣ отвлечени отъ други по-важни събития, нѣмахъ време да безпокожтъ твърдѣ сѣрбитѣ. Въ начало на 1809 г. работитѣ слѣдвахъ да вървжтъ въ полза на сѣрбитѣ, които въ това време успѣхъ да се съединжтъ даже съ Черногорцитѣ прѣвъ Босна. Но по-послѣ и то вслѣдствие не-единодушнето на войводитѣ, работитѣ трѣгняхъ назадъ. тъй щото кждѣ края на годината положението имъ бѣ доста критическо; но побѣдоносний вървежъ на Руситѣ въ България накара Турция да оттегли значителна частъ отъ войската си изъ Сърбия, което имъ поправи положението.

Въ 1810 година ние виждаме сѣрбитѣ подъ началството на Петра Добринацъ въ съюзъ съ руситѣ, подъ началството на руский генералъ графъ Цукато, побѣдоносно да заемжтъ Неготинъ и Бърза-Паланка, подиръ което тѣ обсадихъ Кладово. Пораженията, понесени минжлата година, малко по малко се изгладихъ и благодарение на руската помощъ прѣднитѣ граници на Сърбия се разширихъ още по-вече.

Слѣдущитѣ двѣ години 1811 и 1812 миняхъ твърдѣ спокойно. Освѣнъ вътрѣшнитѣ раздори и прѣговоритѣ съ Турция относително освобождението на Сѣрбитѣ, нѣмаше по-видни събития. Но още въ втората половина обстоятелствата почнахъ да се измѣняватъ и то силно не въ полза на сѣрбитѣ. Нашествието на Наполеона въ Русия принуди руситѣ да сключжтъ набързо миръ съ Турция на условия доста неизносни за първата, а Сърбия бѣ почти оставена изново подъ властѣта на турцитѣ. Отначало сѣрбитѣ се опитахъ сами да се споразумѣжтъ съ турцитѣ.

Като съзнавахъ важността на врѣмето, тѣ се показахъ даже много по-отстъпчиви и отъ прѣди, но исканията на турцитѣ бѣхъ такива, щото не оставаше друго освѣнъ изново да се опита военното щастие.

Въ пълно съзнание на опасността, която ги заплашваше, Сърбитѣ се приготвихъ за отчаянна борба. Отъ начало Кара Георгій бѣ рѣшенъ да остави всичко Сърбия на Божия промисълъ, да събере всичката си войска въ гористата Шумадия и да продължава борбата до по-благоприятни обстоятелства. Но нѣкои негови воеводи, които искахъ да запазятъ имѣнията си, отвърнахъ Кара Георгия отъ това му намѣрение, което спорѣдъ тогавашното положение бѣ най-разумното. Тогава се рѣши защитата да се води отъ къмъ три страни.

Защитата на сѣверо-источна Сърбия бѣ. вѣдѣна на *Хайдутъ Велка*.

(Слѣдва).

СТИХОТВОРЕНИЯ.

I. RELIQUIÆ.

Страници изъ ветхитѣ ми тетрадни.

Отъ автора на *Suspiria de Profundis*.

На всички, които сѣ имали буряа младостъ, посвещавамъ настоящитѣ *уломки*. — X.

Et cognovit eam!

I.

Въскръсва мощната природа
Отъ мѣсецъ Май на мѣсецъ Май!
Посрѣдъ стихинитѣ свѣтовни
Прѣхождатъ буритѣ, захождатъ, —
Скърбѣта чловѣшка само трай!

На всѣко земно разоренье
Изчезватъ мрачнитѣ слѣди,
Когато пролѣтѣта покрива
Съ цвѣтя полята и горитѣ, —
Но горкий споменъ въ насъ сѣди!

Лѣтата бърже се изпизватъ,
И, както сухи листовце,
Исхвъркватъ нашѣтъ дни щастливи!
Но горестното съжаленье
Остава въ нашето сърце!

.

II.

О, срамъ на тебъ, която, първа,
Прѣдателски осуети
Младенческитѣ ми надѣжди,
И ме направи да изгубя
Въсторженнитѣ си мечти!

О, срамъ на тебе, срамъ на тебе,
Жена, която ме покри
Съ тжги и мракъ, и обезплоди
Моитѣ юношески сили,
Опятьни свѣтитѣ ми дни!

Причина ти си, дѣт' не мож
Да вѣрвамъ вече въ любовта!
Невинността ми ти потъпка,
Ти ме научи да злословя
И да прѣвирамъ хубостта!

Отчаянъе, какво е нѣщо,
Отъ тебе се научихъ азъ!
Въ плача ако не вѣрвамъ вече,
Това е тебъ, защото видѣхъ
Да ронишъ сълзи всѣки часъ!

Съ осмивки прѣлестни и нѣжни,
Съ вълшебни, сладостни рѣчи,
Съ отровенитѣ си цалувки
И съ хищния си змийски погледъ
Живота ми ти оскверни!

Позоръ и срамъ за тебъ, о жено!
Азъ още слабо дѣте бѣхъ,
Душата ми се тебъ раствори
И сърцето ми беззащитно
Прѣдаде се на тебъ безъ страхъ!

А ти ме взе кат' цвѣтна китка
И ме раскъса листъ по листъ!
Пригърна ме, и ме захвърли
Като нищожно забавленъе
На сатанинскій си капризъ!

На мойта гибель ти си майка!
Ти гореститѣ ми роди!
За първи пѣтъ ме ти расплака,
И ти безбрании сънь пропѣди
Отъ хубавитѣ ми ноци!

Ти смаза въ мене всѣка воля,
И всѣка вѣра въ менъ уби!

Ти мислитъ ми съ ядъ негълни, —
И мойтъ двадесетъ години
На тѣжка старостъ измѣни!

Азъ земнитъ лъжи не знаяхъ
И свѣтскитъ горчевини,
О, ти ми даде, ти ми даде,
Тѣзъ опитность студена, мрачна,
Която толкозъ ми тежи!.

Позоръ и срамъ за тебъ, и укоръ!
Отъ тебе само азъ узнахъ,
Че мъдрость значи на земята,
Чловѣкъ отъ радости да бѣга, —
Чрѣзъ тебе всичко туй разбрахъ!

Бѣди проклѣта, прѣлѣстнице,
Жена отъ камъкъ и отъ калъ,
Творенъе злобно и нечисто,
Пятно въ небето ми, затмѣнье
На разумътъ ми чистъ и бѣлъ!

.

III.

Въ деня, когато колѣнничихъ
За първи пѣтъ прѣдъ тебъ смѣтенъ;
Въ деня, когато ти поднесохъ
Въ подарѣкъ жарката си юность —
„Живѣй, ми рече ти, при менъ!

„Живѣй за мене и чрѣзъ мене,
„Обичай ме, о друже мой!..“
Тогазъ, съ дѣтинско въсьхищенъе,
Подъ твойтъ нозѣ азъ поставихъ
Ненарушенный си покой!

„— Обичамъ те!..“ ти казахъ страстно,
И те пригърнахъ, изступленъ!
Съ демонски хитрости тогази
Ти бѣдливата ми обсеби,
Сждбата ми отнесе въ плѣнь!

Ходихъ слѣдъ тебе безуклонно,
Подирѣ ти кат' робъ вървѣхъ,

Безропотно търпѣхъ мжченья . . .
 Но ти ме най-подирь отритна.
 Съ безмилостенъ, коваренъ смѣхъ!

Отъ жаждитъ ми ненаситни
 За животворний идеалъ,
 Отъ нѣжността ми безпраривна
 Отъ щастьето ми, ти направи
 Двѣ шепи пепель, прахъ и калъ!

Отъ пламенното ми желанье
 Да бждж мѣжду злитъ благъ,
 Отъ всичко въ менъ добро, нетлѣнно.
 Отъ моя гений, ти направи
 Една пустиня пълна съ мракъ!

Това що бѣ създахъ умътъ ми —
 По вѣтъра го прѣснж ти! .
 О, распили ти безвъзвратно
 Пресвѣтлий цвѣтъ, свещенний пламень
 На утрѣннитъ ми мечти! .

IV.

Кат' купище отъ развилини
 Живота ми прѣдъ менъ стои!
 И въ туй грамадно разоренье
 Сърцето ми огаснж вече,
 Прѣстанж вече да тупти!

На сънь прошедшето си виждамъ,
 И растреперанъ, скоквамъ правъ,
 И струва ми се, че ме спира
 Една дебела плоча мраморъ —
 Че ме притиска епитафъ! .

V.

И мойта гибель безконечна
 Ти днесъ наричашъ слѣпота!
 Скърбитъ ми наричашъ лудость,
 Приканвашъ ме да те забравя,
 Да търсеж щастье по свѣта!

„— Върви, ми казвашъ ти съ насмѣшка,
 „Утѣха другадѣ търси!
 „Не е начерпанъ по земята
 „На сладитѣ священний пзворъ,
 „Иди, иди се насити!“ —

Нѣмѣй, о жено, остави ме
 На гърбъ да носж тежжкъ кръсть!..
 Не искамъ вече земни сласти,
 Ти въ менъ една остави жажда
 И тя е жаждата за мѣстъ!..

(), ненавистъ, що е незнаяхъ,
 Незнаяхъ азъ, що с враждж;
 Но адското това познанье
 Азъ вече днесъ го притежавамъ
 И тебе само го дължж!

За тозъ чловѣкъ, комуто червей
 Прояда мощнитѣ гърди,
 Да връща зло за зло е дължностъ!..
 И който знае да проклева,
 Умѣе да си отмѣсти!

VI.

Но не! Бжди за мене мъртва!
 Загубена за менъ бжди!
 Ти бѣ нетрайний ликъ вещественъ,
 Ти бѣ лѣстивий плѣтски образъ
 На мойтѣ влюбени мечти!

Излѣга ме, добръ направи, —
 Ти ме възвърнж на свѣта!
 Ти бѣ веригата, която
 Духътъ ми въ плѣнъ всегда държеше,
 Азъ трѣбаше да те строшж!

Далечъ отъ тебе, въ съззи чисти
 Душата си ще прѣтопж!
 Раскаянъ, съ пълна вѣра въ Бога,
 Азъ името ти ще забравж,
 И вторий пжтъ ще се родж!

VII.

Припадамъ вече безкрамолно,
 Лице навеждамъ, Творче мой!.
 Прѣдъ горестното всесоужение
 На мойта младостъ, колѣнничамъ
 И искамъ прошка и покой!.

Дѣлата ти високославни
 Неможемъ ний да разберемъ,
 Но мжкитѣ ни приучаватъ
 Убѣжище да търсимъ въ тебе,
 Да търсимъ въ тебъ да се спасемъ!

Ржката си всемплостива
 О Боже мой, надъ менъ прости,
 Отъ грозний споменъ истрѣгни ме,
 И бездната, въ която гинжъ,
 Съ любовъ къмъ тебе изпълни!

Ницца 18

2. ПОЛИКРАТОВИЙ ПРЪСТЕНЪ.

(Der Ring des Polykrates).

Баллада отъ Шиллера.

Стоеше той на своята стрѣха,
 Очи му весело летѣхъ
 Надъ Самосъ, кат' на господарь:
 „Тозъ земенъ рай е менъ подвластенъ,
 Кажн сега, не съмъ ли щастенъ,
 Запитва той Масжрскии царъ“.

— „Тебъ любѣтъ боговетѣ явно,
 Напрѣдъ що бѣхъ с' тебе равно,
 Подъ скиптра твой търпѣтъ беди,
 Но единъ живѣи за отмъщение
 И ти не си честитъ прѣдъ мене,
 До кат' окоето вражско бди“.

И още царьтъ не изрекълъ,
 Посланникъ ето вече дотекълъ,
 Тирану пратенъ отъ Милетъ:

„Вели за жертви да 'затичжтъ,
И челото ти да окичжтъ
Съ вѣйки лаврови и цвѣтъ.

„Врага го сулица прободѣ!“
С' тжзъ вѣсть приятна ме проводи
Твой Полидоръ, войвода прѣвъ“.
И бърже в' черно блюдо брѣква,
За страхъ на двамата измжква
Глава позната, цѣла в' кръвъ. —

И цартъ ужасенъ жъ зѣрва:
„Не дѣй на щастieto вѣрва,
Мълви с' грижовенъ гласъ; мисли,
По морските вълни невѣрни
Играчка тамъ на бури ярни,
Честъта на флота ти несли!“

И още думата не рѣкълъ,
Викъ силенъ, веселъ го прѣсѣкълъ:
„Пристанищиятъ брѣгъ ечи!
С' богатства странни натоваренъ
Се връща флотътъ висопаренъ.
Морето на гора личи!“

И цартъ-гостъ се чуди й мае:
„Честъта ти днеска си играе,
Но знай, че бързъ е нейний бѣгъ!
Отъ Критъ тълпи чеврѣсти, мрачни,
Заплашватъ те с' войни юначни,
Вечъ близко сж до твоя брѣгъ“.

И още недорѣкълъ цѣло,
Отъ корабитъ се развѣло:
„Побѣда! кряскалъ рой грѣди,
Опасността се вечъ прѣкжснж:
Вразитъ буря ги распрѣснж,
Скратихж се войни, беднъ!“

Туй гостътъ ужасенъ го чува:
„Честитъ да те наричамъ, струва;
Но страхъ ме й, казва прижѣдѣлъ,
Отъ завистъта на боговетъ,

Че радостъ чиста да му свѣти,
Тукъ никой смъртенъ не е видѣлъ.

И мене всичко ми вървише,
При всички прѣдприятъ бѣше
Менъ благъ помощникъ Божий дихъ,
Но имахъ азъ единъ наслѣдникъ —
Богъ ми го взе, че бѣше вредникъ,
С' честта си вечъ се расплатихъ.

За туй, за да отвърнешъ злото,
Да смѣси, помоли небото,
С' честта ти малко ядове. —
Доброто не видѣхъ да сполѣти
Тогозъ, когото боговетъ
Отрупватъ щедро с' дарове. —

Откажжтъ ли ти боговетъ,
Чуй мойтъ искренни съвѣти:
Самъ щастieto си развали.
Отъ всичко твое земно благо,
Що на сърдце ти най е драго,
Вземи, в' морето го хвърли“.

Тиранинътъ уплашенъ казва:
„Отъ всичко, островтъ що спазва,
Сърдце ми за тозъ прѣстенъ мре.
„В' даръ Еринѣи го вземете,
Но щастнето ми простете!“
— И хвърля го въ дънъ-море. —

На другия денъ в' зората рапо
Дохажда съ лице засмѣно
Единъ рибаръ при своя князь:
„Такава риба тѣста, славна,
Не съмъ олавялъ азъ отдавна,
Подаръкъ ти я нося азъ“.

И щомъ готвачътъ ѝ разсѣкълъ
Завчасъ съ прѣстения дотекълъ
Отъ чудо 'га че полудѣлъ:
„Найдохъ го! отдалече маха,
Найдохъ! На рибата в' стомаха.
Ехъ, твоята честь е безъ прѣдѣлъ“.

Тукъ гостѣтъ с' ужасъ се отвръща:
 „Не мож да стоѣ въ тѣзъ кѣща:
 Другарството ни прѣцѣвѣтъ.
 О, вѣрвай, Зевсъ ще те накаже,
 Ще бѣгамъ, с' тебъ да ме не смаже“.
 Тѣй каза ѣ с' корабъ отлѣтъ!

3. ЭПИГРАММИ.

На единъ мой благодѣтель (!)

Ти, Койчо, казвашъ: много добрини
 Прѣзъ цѣлий си животъ си ми направилъ,
 Тѣкъ азъ съмъ билъ ужъ всичко туй забравилъ.
 — Не, братко, тука ти ме извини!
 Азъ гледамъ да забравѣ по-напрѣдъ.
 Додѣ живѣѣ, твоитѣ злини,
 Чѣ и за добринитѣ до-ще редъ.

Размишления надъ голѣмата книга на поета X.

Защо на тия листове обширни
 По двѣчки строфи има само, туй не е ли грѣхъ?
 — Мъ, че бре Лу, чо, толкозъ по-добрѣ въ тѣхъ
 Ще можемъ да овиваме ний сирѣне.

Патриотизмътъ на ковчежника Панайота.

Азъ съмъ патриотъ,
 Крѣска Панайотъ:
 В' цѣлий си животъ
 „Илъ съмъ ази потъ
 Ради тозъ народъ!

Днесъ да гледатъ кат' дойдохъ
 На държавата нмота,
 В' касата на Панайота
 Вмѣсто левове найдохъ
 Дребни капчици вода.
 О, еле беда.
 Какъ сега на Панайота
 Да не вѣрвашъ всѣка нота!

На изедника Игната.

Става три години, брате,
 Отъ какъ зидахъ тѣзъ палати,
 А стѣнитъ сѣ сж влажни,
 Още се потытъ и кыпкътъ!

— Тия тови думи важни
 Охъ, че рѣжжтъ, охъ, че хапкътъ:
 Я, кажи ми, бай Игнате,
 С' колко сълзи сиромашки,
 С' колко ведра потъ спрашки
 Тия тухли сж слѣпени,
 Тия зидове скрѣпени?

Кметъ Яни.

Кметъ Яни височайше заповѣдва,
 Къщята да н' приличать на кошари,
 Завчасъ да сруткътъ венчкитъ дувари.
 И, вижъ, свѣтътъ се до уши зарадва,
 Викъ, смѣхъ, задигнжж навредъ зидари,
 Салъ нени Яни не може да свари.
 Азъ казвамъ: оставете му дувара,
 Човѣчецътъ не може безъ кошара.

Бай Матаки.

На бай Матакия днесъ
 Единъ ужасенъ песъ
 Отхапалъ му отъ двѣтъ
 Ушаги ржбоветъ.
 Дано поне челѣкъ
 Отъ днеска стане пакъ.

Познатий поетъ.

Азъ, казва Корчо, съмъ поетъ,
 Познатъ съмъ вечъ отъ дълго врѣме.
 Да, и дѣлата ми безъ четъ
 Распространени сж навредъ.
 Аха, за туй въ всѣки смѣтъ
 Ще найдешъ Корчови поени.

И. Д. Ш.

НАРОДНИ ПЪСНИ И ПРИКАЗКИ.

а) По Тръяски говоръ.

Съобщава П. Байкушевъ.

1. Паданье на градъ Сталакъ.¹⁾

- 1 Писмо пише царе Сулимане,
Та га праца на града Сталака
До онѣга Сталакѣинин Тодор:
— „Много здравье, Сталакѣинин Тодор,
- 5 Да ми дадеш до четѣри добра:
Първо добро — Винсава млада,
Друго добро — коня ждрелятога,
Трекьо добро — джубе и покрове,
Що не вѣча ни сабля, ни крушум:
- 10 А четвърто сабля буздугана,
Щото сече дървье и каменье.“
Писмо гледа Сталакѣинин Тодор,
Писмо гледа и друго писъе:
— „Много здравье, цару честитоме!
- 15 Не си давам до четѣри добра:
Не си давам джубе и покрове,
Не си давамъ Винсава млада,
Не си давамъ коня ждрелятога,
Не си давам саблю буздугану;
- 20 Кале ми е цвѣрсто заградено,
Бѣри войску, колко ти е драго,
Би ми Сталак, колко що си сакаш.“
Опшло писмо цару Сулиману.
Писмо гледа царе Сулимане,
- 25 Писмо гледа и си войску бере;
Та събрало сто илѣда войску,

¹⁾ Сега развалина при съединението на двѣтъ Морави, сръбска и българска. —
Сравни. варианта въ 191 пѣсни, стр. 303 отъ Сборника на Бр. Миладиновци. *Бъл. Р. д.*

- Та отиде на града Сталака
 Между Сава и между Морава.
 Сталак бие до три годин дѣна,
 30 Пай неможе камик да откѣне,
 А камо ли Сталак да преузне.
 Прошета се Сталакѣнин Тодор,
 Провѣче се, колко що си може:
 — „А чуеш ме, царе Сулимане!
 35 Доста върля топе и комбаре,
 Доста мене тизе уши глѹши;
 Кале ми е цврето заградено,
 Шес аршина се мермер камѣна,
 А четири — се дърво дубово,
 40 Ти не можеш Сталак да преузнеш.
 Ако слезнем од кале на зѣмню,
 Че облѣчем джубе и покрове,
 Що оклапа коня и юнака,
 Що не 'вача ни сабля, ни крушум;
 Че да узнем оструту си саблю,
 45 Щото сече дървѣе и камѣне;
 Че уя'нем коня ждрѣлятога,
 Що се бие с' мѹгле и облаци,
 Живо пиле нечу да оставим.“
 Уплаши се царе Сулимане,
 50 Та си дѣже сто 'нляда войску.
 У срѣчу му паша *Папѣз-паша*,
 (Поп е било, пай се потурчило
 Зарад пусто царство пашаларство),
 Турски су си селяме предѣли,
 55 Пай га пита паша, Папаз-паша:
 „А чуеш ме, царе Сулимане!
 Ти не знаеш бугарски закѹне,
 А я знаем бугарски законе.
 Що че тебе топе и кумбаре?
 60 Дай ми мене сто 'нляда войску
 И дай мене мотикѣ лопате,
 Тѣсно я чу Сталак да преузнеш.“
 Цар му даде сто 'нляда войску.
 И му даде мотикѣ лопате.
 65 Пай отѹше на Сталачко кале,
 Па под'вѣте кале испод зѣмню,

- Та прокопá той кáле високо,
 Та улéзе Тодору у земник,
 Пáй не може врáта да отвори.
- 70 Къга беше Велика Неделя,
 Пред Велик-ден у Вели́й Четвъртък,
 Прошета се Визава млада
 По бена, по кале високо,
 Пáй си гледу Саву и Мораву,
- 75 Куде тече мутна калови́та,
 И казуе Визава млада:
 „Господине, Тодоре Везире,
 Сава тече мутна каловита.“
- 80 А зборúва Тодоре Везире:
 „А чуеш ме, Визаво млада,
 Съга си се снегове и топе,
 За това е мутна каловита.“
 Даде Господ, Велик-ден е дошло,
- 85 Премени се Сталакьинин Тодор,
 Та отиде у честита църква,
 Да се кърсти, Богу да се моли,
 Да си узне свѣта летургiя.
 Даде Господ, църква престоляла,
- 90 И си дойдѣ Сталакьинин Тодор,
 И си дума Сталакьинин Тодор:
 „Чуеш ли ме, моя верна слуго,
 Да си узнеш сребърни крондiре.
 Да отидеш у наши земници
- 95 Да наточиш вино и ракьiю,
 Дънаска чу Велик-ден да пра'им.“
 А що беше Тодорово любе,
 Она беше много акълня,
 Не пúщи си пьбiнцуту слушкьiнню,
- 100 А облече господарско ру'о,
 Та облече слушкьiннине дре'е,
 Пáй си узе сребърни крондире:
 Ка отиде у нъйни земници,
 Ка отвори врáта на земници,
- 105 Що да види — чúдо и големо:
 Земници ми турци испуни́ли,
 Испунили вино и ракьию.

- Та си пия това руйно вино,
Кой със веса, кой със еменія.
- 110 И 'вануле Тодорово любе.
Она им се лепо отговара:
„Чуйте мене се редом ордийо,
Пущете ме мене на живота,
Я съм Тодорина измижарка;
- 125 Дънъска е бугарски Велик-ден,
Он ме прати измет да му чиним.
Лъсно Тодор я че ви издидем,
Живого че у рукъе 'ванете.“
И тамо се Турци не сетише,
- 120 Що е това голема превара,
Опущише Тодорово любе,
Те затвори врата на земници,
Пай излезе на куле високъе
У онае се 'ладне одае,
- 125 Тъгай рече Тодорова любя:
„Господине, Тодоре Везире!
Пелин било нашето ручанье,
Отрѳв било нашето пиенье —
Земници ни Турци испунили
- 130 Испуцили вино и ракыйю,
Та си пия това руйно вино,
Кой със веса, кой със емения.“
Тъгай рече Сталакьинин Тодор:
„Боже мили, сполай ти на тебе,
- 135 Суга си се Велик-ден и прави,
А я суга кърви да проливам!“
Пай облече джубе и покрове,
Що заклапа коня и юнака,
Що не 'вача ни сабля, ни крушум;
- 140 И си узе оструту и саблю,
И уя'ну коня ждрелятога,
Извиче се, колко що се може:
„Излезнете Турци на мегдану,
Кому Бог да, товому е царство!“
- 145 Сви су Турци на мегдан излезли.
Ка извади Сталакьинин Тодор,
Ка си търгну оструту си саблю,
Та погуби сто 'иляда войску —

- Кон му гази кърви до колена.
 150 Обърну се Тодор на надзаде,
 Що да види — чудо и големо:
 Од еднога двойца станули!
 Други пут се Тодор повърнуло,
 Та погуби туя силну войску —
 155 Кон му гази кърви до зенгъню.
 Погледа си Тодор на надзаде,
 Що да види — чудо и големо:
 Од двойца тройца станули!
 Най погуби туя силну войску —
 160 Кърви су му пре' седло прелели.
 Ка погледа Тодоръ на надзаде
 О' тройца чѣтри душ станюю!
 Тъгай виде Сталакыини Тодор,
 Куде иде нас¹⁾ свети Илия,
 165 Куде иде пред турску ордию,
 Та им носи тия зелен баряк.
 И си слезе Сталакыини Тодор,
 Преклони се нас свети Илию:
 „Прости мене, нас свети Илия“!
 170 — „Да е просто, Сталакыини Тодор!
 До съга е Бугарин повѣлал.
 А од съга Турчин че царѹе. —
 А знаеш ли, Тодоре Везире,
 Кога бесте на бои на Косово?
 175 Със коньите църква улезосте,
 Погазисте триста старе бабе,
 Погазисте триста мали дѣца
 Ни кърстено, ни миросано.
 Със маждраци навару узѹстете,²⁾
 180 За това че Турчин да царѹе“.
 Тъгай рече Сталакыини Тодор:
 „И я могу, брате, и кон може,
 Къга Господ намо не помага,
 Със юнацтво царство се не държи“.
 185 Па соблече джубе и покрове,

¹⁾ = Напгъ.

²⁾ Мѣжду народа ни съществува и въ разкаяв прѣдание, че българското царство пропаднало и било завладано отъ Турцитѣ по божье наказание, защото тогавашнитѣ наши войници вземали нафора съ маждрацитѣ си. Б. Р.

- Съсече си джубе и покрове
И посече коня ждрелятога.
„Лежи, коньо, щета¹⁾ да йеду,
С' тебе Турчин земню да не брани“!
- 190 И си строши остругу си саблю:
„Лежи, сабльо, земня да те йеде“!
Искачи се на кула висока,
Опита си свое верно любе:
— „Госпо моя, Винсаво млада,
- 195 Каил ли си Турци да посрещаш,
Ти на Турци 'измет да си чиниш,
Ил' си каил със мене да бегаш?“
Пай продума Винсаво млада:
„Господине, Тодоре Везире,
- 200 Не съм каил Турчин да гледам,
А камо ли измет да му чпним,
Куде ти мреш и я чу с' тебе.“
Пай 'ватише нѣно мушко дѣте,
Качѣше се на вър' на калето,
- 205 Обърну се Сталакѣинин Тодор,
Провиче се, колко що се може:
„Пусте кѹле, пусте остадосте,
У вас да би циганѣ кова̀ли,
Пай да нема Тодор да улази!“
- 210 Пай 'рипише у воду Мораву;
Растърже се Сава и Морава,
Та падоше на сува песѣка.
Кѣко падли и се посветѣли,
Направили до три манастира,
- 215 Тѣгай се е земня потурчила.²⁾

2. Дѣте Дукадинче и Коруна Дѣлия.³⁾

Породѣла стара бабетѣна,
Породила девет мѣла сѣна;
С' иглу шѣла, та ги облачѣла,

¹⁾ = Кучета.

²⁾ Тая, както и обнародваната въ XI кн. на „Пер. Списание“ пѣсень „Кѣко су се побунили бугаритѣ“ г. П. Байкушевѣ е записалъ, както му ги е испѣялъ Киро Станковъ отъ село Баба, Трънско окръжие. Б. Р.

³⁾ Въ Сборника на Братя Миладиновци се поменува за едно *Дѣте Дукадинче*, което живѣло въ *Дукадинска земя* и било седемъ пѣти по-юнакъ отъ Марка Кралевича. Б. Р.

С' нѡгѣ бѣла, та ги е 'ранила.
 Из'ранила девет мила сина,
 Порастоше девет мила сина,
 Пай отѡше онѣ у печалбу.
 С'печалили девет кѹле блага,
 Пай дойдѡше баби девет сина.
 Заженѣла стѡра бабетѣна,
 Заженѣла девет мила сина.
 Що е юнак, на свѡдбу позвѡло,
 Сал не позвѡ *Корѹну Делѣю*.
 Разлюти се Бог да га убѣе,
 Та погуби девет мила сина.
 Стѡру майкю под кон изгазило,
 А невесте робе закарѡло,
 Закарѡло у Будима града,
 И однѣло девет кѹле благо,
 Девет кѹле сѣ жѣлти жѣлтици.
 Пай се качѣ стара бабетина,
 У качѣ се у висѡку йелѹ.
 Седѣла е девет гѡдин дѣна,
 Девет гѡдин ѡчи не помѣла,
 Девет гѡдин главу не оплѣла,
 Девет гѡдин ѹзде не стурѣла,
 Конѣите ги самѣ не давѡли.
 Ка настѹпи десета година,
 Пороѣла стара бабетина,
 Пороѣла товѡ мѹшко дѣте.
 Ка га рѡди, на нѡгѣ 'рипнѹло,
 Пай говорѣ своѣм стѡри мѡти:
 „Лѣле мале, лѣле стара мале,
 Я извѡди братнѡвога кѡня,
 И изнесѣ братнѡво оружѣе,
 Че да ѣдем браќа да си тражим.“
 Изнѣла е братнѡва мѹ коня,
 И изнѣла братнѡво оружѣе,
 И изнѣла братнѡва топузина,
 Топузина — дѣведесе ѡка.
 Па бесѣди нѣму стара майкя:
 „Сѣди, синко, йѡще не молѣтвен,
 Не молѣтвен и йѡще не кѣрстен“.
 — „Немам, мале, врѣме да се маѣм“

Уя'нѣло своѣя дѡбра коня,
 Пай отѣде под Будима града,
 Под Будима на рекѣ Ситниѣ;
 Тамо найде до девет невесте,
 Църну вѣну бѣлу да си праве.
 „Помѡдзи Бог, до девет невесте!
 Защо мѣете тѣя църну вѣну
 И плетете тѣя чорапчѣта“?

А онѣ му поти'о говоре:
 „Тако т' Бога дѣте Дукадинче¹⁾
 Ние смо си чѣле и разбрахе,
 Дека имамо младо девѣрче,
 Плетѣмо му дребна чорапчѣта“.

А онѡ им поти'о говѣра:
 „Тако т' Бога, до девет невесте,
 Дека сѣди Коруна Делня“?

А онѣ му поти'о говоре:
 „Тако т' Бога, дѣте Дукадинче,
 Коруна е яко сѣлѣн юнак,
 Нѣма на що нѡжѣе да кървѣви,
 А то не ли с' нѣга да се биеш“!

Пай говори дѣте Дукадинче:
 „Кажѣте ми Корунини двори“.

А оне му поти'о говоре:
 „Коруни су двори личовѣти,
 На двори су порте од железѡ,
 Дзѣдове им с' кърви умазѣни,
 З' девѡячкѣе рѣке исподпрѣни,
 Със юначкѣе главе издѣздани —
 Коруна е юнак над юнаци,
 Оно има плочу мермерниѣцу,
 Он ю дѣдза тамѣм до пояси“.

Ка ю узѣ дѣте Дукадинче,
 Он ю 'вѣрѣли у бѣла Дунава.
 Невесте се чудом зачудѣше,
 Зачудѣле — страхом застрашѣле.
 Пай отѣде Корунини двори,

¹⁾ Това название, бѣлѣжи г. Байкушевъ, се дава на малки дѣца. Въ Трънъ
 изпѣватъ още *шуле, пуше, ноне* и пр., когато нѣкой не знае името на дѣтето, което
 зове, или пъкъ като умалително име. Ние, обаче, мислимъ, че „Дукадинче“ е на-
 званието на родното мѣсто на дѣтето. Виж. по-горѣ бѣлѣжката ни. Б. Р.

Далек иде и Коруна 'ока:

„Излаз, излаз, Коруно Делиьо.

Я излезни, Бог да те убие“!

Я Коруна на двори га нема,

На двори е нѣму стара майкя.

Дѣте с' чѣжму порте побутнуло —

'Обе порте у двор улетѣле;

Поарало Корунини двори,

Изнѣло е девет куле благо,

Стару майкю под кон е згазило,

Мушко дете под нож е турило.

Па беседи дете Дукадинче:

„Тако т' Бога, Будимски кметове,

Са ми дойдѣ майчино купанье,

Че да идем у горе зелѣне,

Тамо има два студна кладенца,

Тамо да се малко поокупем;

Тражи ли ме Коруна Делия,

Нека дойде у горе зелене“.

Де отиде дете Дукадинче,

Отишло е у горе зелене;

Тъгай се е дете окупало,

Окупало и пай посисало,

Пай е легло малко да поспава.

Етѣ иде Коруна Делия,

Далек иде, дѣте под'окѣ:

„Диг се, диг се, дете Дукадинче,

Диг се, диг се, да би се не дигло!

Защо мене двори да поараш?“

Али дете това и не чуе.

На дете е коняк провищало:

„Диг се, диг се, дете Дукадинче,

Диг се, диг се, да би се не дигло —

Ти че гинеш, коня че истрóвиш“.

Али дете и това не чуе.

Пружил си е коняк свою главу,

Да до'вану дете за пелене.

Тъгай се е дете събудило,

Та уя'ну своя добра коня,

Пай говори дете Дукадинче:

„Върляй, Корун, и я чу да 'върляй“!

'Върлило е дете Дукадинче:
 'Върлило е своя топузіна,
 Та удари Коруну Делію —
 Девет аршин га ўземи накарадо.
 Пай отиде у Будима града,
 Узело е девет куле благо,
 Опущило девет миле сна'е;
 Однело е девет куле благо,
 И одведе девет миле сна'е.
 Све сна'е му чорапци дадоше,
 Све сна'е му руку залбише,
 Све сна'е му полу залбише,
 Пай говори дете Дукадинче;
 „Я идете мое миле сна'е,
 Я идете на свои дворове
 И кажете, що с' мене видосте“.
 Отоше си девет миле сна'е,
 Отоше си при башу и майкю
 И казаше, ко су вуну прале,
 И кѣко су чорапчѣта плеле,
 И кѣко ги девер избавило
 Од злѣга Коруну Делію.

(Испѣялъ Димитрия Войновъ отъ село Долно Романци, Бръз-
нишко).

б) По говоръ въ Кюстендилско.

Съобщава Жр. Ц. Новачевский.

1. Тиха, млада невеста.

Леле Тіхо, моме Тихо!¹⁾
 Седи Тиха ю градіна,
 Ю градіна пот трендафил,
 Та си везе свілен ракаф,

¹⁾ Тая пѣсень, пише г. Ковачевский, е една отъ най-любопитнитѣ хороводни пѣсни, които се пѣятъ на Великденъ. Кога се пѣе тя, всѣкий стихъ се повтаря, като при първото испѣване на стиха двѣтъ му послѣдни срички яедно съ послѣд-
ната гласна буква отъ прѣдходната тѣмъ сричка се наговарятъ слѣдъ навѣстно
мълчанье:

Леле Тихо, моме (мълчанье) е Тихо!

Леле Тихо, моме Тихо!

Седи Тиха ю гра (мълчанье) а дина,

Седи Тиха ю градина и т. н. т. Б. Р.

Свилен ракаф свиленица.¹⁾
 Етѣ юздѣл Дѣмпи Юди,
 Дѣмпи-Юди Самовѣли,
 Та на Ти'я²⁾ говорѣа:
 „Айде Ти'ю с' нас да идѣш,
 Да ни люляш малки дѣца.“
 А Ти'я им говорѣше:
 „Е виека, Дѣмпи-Юди,
 Дѣмпи-Юди Самовѣли!
 'Нѣгу сте ме почекаѣте,
 Още ма'ку почекайте:
 Да навѣза свѣлен ракаф
 Свилен ракаф свиленица,
 Да юплетѣм шарен чорап,
 Да преиграм ден Лазара
 И по нѣго ден Велиден,
 По Велиден — ден Цурѣовден.
 Когѣ дойде ден Спѣсовден,
 Че идѣме на Четѣрци.³⁾
 На Четирци на собѣро.
 И виека там дойдѣте,
 Замагльѣте, запрашѣте:
 Що е старо, повальѣте,
 Я менека извпшѣте.“
 Навѣзла си свѣлен ракаф,
 Свилен ракаф свиленица,
 Юплѣла си шарѣн чорап;
 Преиграла Лазаров ден
 И по него — ден Велиден,
 По Велиден — ден Цурѣовден.
 Когѣ дойдѣ ден Спѣсовден —
 Премѣнѣи се, начинѣи се —
 Исплѣте си шарѣн гайтан,⁴⁾

¹⁾ Свиленица е долна риза, която има както по крайщата, така и по срѣдата си ивици отъ коприна.

²⁾ = Тиха.

³⁾ Село, на истокъ отъ Кюстендилъ, близо до р. Струма, около 3 часа далече отъ града.

⁴⁾ Накитъ, който носятъ невѣститѣ. Той е широка, дълга, колкото човѣшки бой, мръжа, ушитена отъ вълнена прѣжда и нашита съ редове стари сребърни монети, които въ най-долния край образуватъ една топка, която се мѣта при ходѣнето. Тоя накитъ се закача на главата и се протака по гърба на долу дори до ахилата. Заедно съ другитѣ дрѣхы той се прѣпасава съ пояса.

Па си оиде на Четирци,
 На Четирци на соборо;
 Та си заигра, та си запоя'.
 Етe юздол Дими-Юди,
 Дими-Юди Самовили:
 Замаглы'а, запраши'а.
 Що е старо, повалы'а
 Що е младо, извиши'а,
 И Тиха са извишиле.

2. Гъаче самоуче и стара егуменка.

Та що ми се лелеіе, беле...
 лелeіe, белeіe

Онай страна прес Перин плани...
 прес Перин планина!

Да ли ми са магли и пра'о...
 магли и пра'ове¹⁾,

Ели ми са тия ледни леди,
 Ели ми са тия зимни снеги?
 Нито ми са магли и пра'ове
 Нито ми са тия ледни леди,
 Нито ми са тия зимни снеги;
 Тукъ ми е църква Мариица.
 Ю църквата Гъаче самоуче,
 Църква мете и си песен пое,
 Книнга чати и си съзи роньи.
 Сogleдa го стара егуменка,
 Та на Гъаче поти'о говори:
 „Е, тизека, Гъаче самоуче!
 Църква метеш и си песен поеш,
 Книнга чатиш и си съзи роньиш?“
 Проговори Гъаче самоуче:
 Е тизека, стара егуменко!
 Ю книгата како се кажѹе:
 Че упунат тия клети Турци,
 Църквата чат я'ър да направат,
 Иконите ясли че направат,
 Чесни кърсти под нодзе че турат;
 Що е старо, се че да погубат;

¹⁾ По тоя начинъ се повтарятъ последните думи на всѣки стихъ.

Що е младо сѣ че да заработъ.
 Още Гъаче дѹма не издумъ
 Юпуні'я тия клѣти Турци.
 Църквата са я'ър напра'иле,
 Иконите ясли напра'иле,
 Чесни кърсти под подзе туріле;
 Що е старо, сѣ са погубиле;
 Що е младо, сѣ са заробиле.
 Двоицата тамо погубиле.

3. Огняна Мария.

Ой юбава Огняна Мариѣ!
 Кадѣ пойдѣ, кадѣ че да идеш?
 Отговара Огняна Мария:
 „Че да идем при милаго Бога
 Да си зема ѿот Бога ключеве,
 Да заключим нѣбо и облаци.
 Три години капка дош да нема;
 Син си баща за санзин знае,
 Щѣрка майка за робиня знае“.
 Па си ойде Огня'на Мария,
 Та си земъ ѿот Бога ключеве,
 Та заключи нѣбо и облаци.
 Три години дош не е капналю,
 Три аршина земя се пукнало.
 Юпини се 'ногу скапотія
 И настанъ 'ногу гладотия;
 И тогай си син баща запозна
 И щѣрка майка за майка позна,
 И тогай браток сестра запозна.

в) По говоръ въ Пиянечко.

Съобщава Георгий Я. Вирчовъ.

1. Янкул и Янинка.¹⁾

Рѹжице бѣла рѹжо!
 Черешница род роділа,
 От рожба се покръшила,
 На две стѣбла две я'буки,

¹⁾ Сравн. варианта въ 110 пѣсни, стр. 164 отъ Сборника на Бр. Миладиновци. Б. 15.

На трётото славей стои,
Славей стои пѣсень поѣ,
У песентѣ наричаше:
„Ишле, Мишле, разбуждай се!
„Турци зѣмя поплени'я,
„Що би старо, кѣ погубат;
„Що би младо, кѣ залюбат,
„Дечицата кѣ подгъзат....“
Сал те ми е останало,
Един Янкул и Янинка:
Янкул беше три години,
Янинчица три месеци.
Па расна'а порасна'а
Падна Янкул за женѣнье,
Янинчица за главенѣе.
Сиска'а се, юзе'а се,
Водна се три години.
Три години дош не фана,
Тукѣ магли и пра'ове,
Тукѣ слани и градове.
Па сдобиа машко детѣ,
Не е детѣ като детѣ,
Но е детѣ люта змия,
Та на змия непелѣна.
Янинчица говореше:
„Е Янкуле стопанине!
Я иди си на нов пазар,
Да си купиш робинчица.
Робинчица, Влаинчица;
Не гледай младо та скапо,
Ни гледай старо ѣтино, —
Средна жена за работа:
Да ни люля машко детѣ,
Да го люля, да го бана“.
Ойде Янкул на нов пазар,
Да си купи Влаинчица,
Влаинчица робинчица;
Не гледѣ младо та скапо,
Ни старо та ѣтино, —
Средна жена за работа.
Дойде Янкул довѣчера.

II доведе Вла'инчица.
 Когá било утре рано,
 Ойде Янкул на орање;
 Янинчица платно ткае,
 Робинчица дете люля:
 С' нога им дете люля
 С' раце им памук предѣ,
 С' уста им песен поѣ:
 „Нани, люли машко дете,
 И от брата и от сестра —
 От Янкула и Янинка,
 От моята пръвна челяд“.
 Дойде Янкул от оранье,
 Янинчица говореше:
 „Е Янкуле, стопанине!
 Какво поѣ робинчица
 На нашето машко дете:
 „Нани, люли машко дете,
 И от брата и от сестра —
 Отъ Янкула и Янинка,
 От моята пръвна челяд“!
 Па ойдо'а у црквица,
 У црквица Маринца.
 Когá са се испитали,
 Ега ле са брат и сестра
 И нийната мила ма́кя!
 Живи са се прегърнали,
 Мъртви са ги растенали,

(Пѣяна отъ баба Петра изъ село Тработивище, Пиянечко).

2. Момчилова смърть.¹⁾

Момчиле ле, Молчил юнак!
 Синам паша воска берѣ,
 Да се бие сос Момчила, —
 Три 'иляди силна воска.
 Момчил юнак сам се бие,
 Сам се бие, та надвѣва;
 С' коня ле е, с' Бога ле е,
 Или само с' юнаство?

¹⁾ Сравни варианта въ 105 пѣсня, стр. 157 отъ Сборника на Бр. Миладиновци. К I

Синам папа говореше;
„Е виека силна вѳсѳъ!
Да ѳанете каурина,
Каурина побрѳтима:
Кѳе го пратим кон невеста,
Кон невеста Момчилица;
Кѳе ѳ скѳвѳм злѳтни пѳѳти,
Та да каже за Момчила,
С' що се бие, та надвива:
С' коня ле е, с' Бога ле е,
Или само с' юнаство,
Или с' лека бѳздугѳна“?
Па ѳанѳа каурина,
Каурина побратима,
Пратѳа го кон невеста,
Кон невеста Момчилица;
На невеста говореше:
„Е невесто, Момчилице!
Нещо искам да те питам,
Ама право да ми кажеш:
С' що се бие Момчил юнак,
С' що се бие, та надвива?
С' коня ле е, с' Бога ле е,
Или с' лека бѳздугана,
Или само с' юнаство“?
Отговаря Момчилица:
„Каурине, побратиме!
И я не знам с' що се бие,
С' що се бие, та надвива:
Кѳгѳ дѳйде довечера,
Вечѳра кѳе му ѳготва,
Здравица кѳе го напѳя
Пѳстѳля кѳе му пѳстѳля,
Па тогѳй кѳе го попитам“.
Кѳгѳ е било довечера,
Дошѳл си Момчил юнак;
Вечѳра му угѳтвила
Здравица го напѳила,
Пѳстѳля му пѳслѳла,
Атѳ го е попитѳла:
„Момчиле ле, Момчил юнак!

Нещо искам да те питам,
 Ама право да ми кажеш:
 С' що се биеш, та надвиваш?
 С' три 'иляди силна воскя
 Сам се биеш, та надвиваш!
 А Момчил говореше:
 „Е Момчилице, невесто!
 Елѣ питаи кѣ ти кажа.
 Я зѣми си ключовето,
 Ключовето от конюшник;
 Запали фенер борина,
 Да си видиш врана коня,
 Та кѣ видиш с' що се бия,
 С' що се бия, та надвивам,
 На три 'иляди силна воскя“.
 Запали фенер борина
 И зела ключовето,
 Отключила конюшника,
 Та видѣла врана коня:
 На челѣ му ясно сѣнце,
 На гради му ясен мѣсец,
 По сѣ снага — ясни дзвѣзди.
 Месецо му подкадила,
 Сѣнцето му замрежила,
 Дзвѣздите е опърлила.
 Кога билѣ утре рано,
 Станал си е Момчил юнак,
 Устегнал е врана коня,
 Стегнал го е, я'нал го е,
 Па си ойде у воскя'та.
 Да се бие с' три 'иляди
 С' три иляди силна воскя;
 И он може, и кон може,
 Ама Госпот не помѣже.
 Врана коня говореше:
 „Момчиле ле, Момчил юнак!
 И ти можеш, и я мѣга;
 От' твоѣто прѣвно любне,
 С'нощи ми дзвѣзди опърли
 И ми мѣсец подкади.
 Цвѣрсто викай, Момчил юнак,

Да те чуе твойто любне,
 Да ти види църни кръви!“
 Още рече врана коня,
 Още рече, не изрече,
 Пресёко'а Момчил юнак!

(Пъяна отъ баба (офка Арсова).

Приказка по Търнскии говоръ.

Записалъ П. Байкушевъ.

Един бекяр.

Едно момчѣ 'одило по гору бекяр и наплѣ девѣкю там. Питал ю, рекъл: „Що 'одиш ти по горѹту?“ — „Нѣмам ни ма́кю, ни бащѹ, ни рѣда.“ И он рекъл: „Айде, рече, да се ѹзнемо и я тѣка 'одим — нѣмам нигде никѣга.“ Узоше се. Пѣсле си напра'ише 'йжу у горѹту. Родѣше три девѣкѣе напред и три мѹшка децѣ. Седѣше тамо; минѹше се нѣколко године. Умрѣ бащата и ма́кя'та; оста́ше онае шес децѣ: три мѹшка и три девѣйчетѣя. Девѣкѣете вѣртѣше на момчетѣята дѣмѣт. до дека бише оне. Дойдо́ше —, че се жѣни старѣта, дадо́ше ю; ама не знаю, за кѣкво́га су ю дали. Дойде за срѣгѣнюту, — дадо́ше и ню, ама не знаю за кѣкво́га су ю дали. Дойде за трѣкюту, най-младуту — и ню дадо́ш. Пай тѣка оста́ше онае три момчѣта на дѣмѣт.

Седѣше еднѹ годин, две, пет годин на дѣмѣт. Тѣгае рече по-младѣт брат, рече:

„Бре бра́кя, нпе тѣка и тѣка оста́мо, нѣма кой да ни глѣда, айде да прода́демо що имамо и да оти́демо по дѹнѹту да тражѣмо сестрѣте, да ли че ги одѣрѣмо.“ Тѣгае се дѣгоше, та си ѡде по дѹнюту. Оди́ше нѣколко вре́ме. Замѣркоше до море и накладо́ше ѡгѣн. Тѣа мла́дѣт нѣси си: топѹз, срѣмник¹⁾ и нож. Залезѣше до море. Кѣга заспа́ше тѣя двѣйцѣта, а он не спи мла́дѣт. И една ала́ пойдѣ със две гла́ве да ги гѣлне из морѣто . . . он ѡсети, дѣже се, та отсѣче гла́вете . . . и она, сѣлна бѣше, кѣга ѹдари склап, та им изгѣси ѡгѣнѣт вода. И он тѣгае рече: „Кѣко́ че тѣка безъ ѡгѣн да е?“ У едѣн рид погледѣ, у еднѹ гору ѡгѣнѣ се свѣтли. Ка отидѣ тамо, оно не е ѡгѣн, нол безцѣни ка́мик и едѣн старѣц седѣ при нѣга, та си на макарѹ премѣтуе свѣлѹ. И он га пита, рече:

„Кѣко си ти тѹка, та седѣш, та премѣтуеш свѣлѹту.“

— „Я седѣм дѣнѣ и нѣч, та си прекѣруеш свѣлѹту, това ми е работа.“ И он га пита, рече: „Кѣлко има до зору.“ Рече: „три сѣта.“ Он га вѣрзѣ, — застави това. — „Я реко' ѡгѣн е, та дойдѣ за ѡгѣн; а онѣ не билѣ ѡгѣн, а безцѣни ка́мик . . . И он погледа́л тѣка у другѣ вѣр' — ѡгѣн горѣ. Старѣцѣт му казѣл: „Тѹва ѡгѣн да идеш да си ѹзнеш.“ Он, ка отидѣ тамо, — двана́сее дѹши айду́ци при ѡгѣнѣт седѹ. И он рече: „Я дойдѣ да ми да́дете ѡгѣн.“ — „Арно, рече, че ти да́демо ѡгѣн, а́ко да мо́жеш да ни увѣдѣш у ца́рскѣто ма́зѣ.“ Рече:

¹⁾ = стрѣла.

„Могу. Елате по мене.“ Онò заклòпено мазето. Рече: „Я че се спущам у мазето озгоре п вие едън-по-едън да се спущате при мене да нагребемо паре, колко сакате.“ И онѝ се едън-по-едън спущаше..... и он ги сече, тѹра на грамаду. Ка ги исече свѣте дванаѣсе дѹши, садѣ он остаде доле; и вану се за конопѣцѣт, на излѣзе из мазето. Ка излѣзе, и пойдѣ и погледа у царският сарай крѣз джам, и девòкя на крѣвет спи и пошла една змия със две главе да ю пзедѣ; и он вѣрѣи със сремникѣт, та закова амкюту на дуварѣт до девòкюту. Тѣгае отидѣ, та си узѣ огън и минѹ при старцатòга и одвѣрза га. Тѣгае отидѣ, та накладе огънѣт. Минѹше се три сѣта и онò се съвну. Дигòше се, че си оде пай по дунюту. Ка съвнуло, дигъл се царѣт, отворил мазето отключил га, улѣзъл там.... и однигдѣ врата нѣма — одгоре се спущили. Погледа, дѣкато чѣрката спала, змията закована до ню и врата не отворена — крѣз джам убѣсна. Тѣгае царѣт збра риджалите, пита ги: „Каква е овѣя рѣбота? Од пѣгдѣ врата нѣма и кой ги уби?“ И они тѣгае рекли: „Онѣка не може да га одѣриш; да пѹщиш талалина да òка, ега се каже, кой е товѣ направил.“ И òкаше за неделю дѣна и нѣма да се òкаже никой. Тѣгае риджалите рекли: „Честити царю, да направѣш на едно дерѣ едън царски ан; да тѹриш меанджие да нагòсте, да напоѣ, паре да не узѣмаю; да пѣтѹю за товѣ, кой да се òкаже.“ И он направѣ царѣт, тѹри меанджие. Кой залежѣ, гòсте га, напоѣ га, паре му не узѣмаю; лелѣ е царска рѣбота; ѝлем пѣтаю га за товѣ. Тия три бракѣ òдише. òдише и они че заночѹваю у тѹя мянѹ. И дойдòше на сарѣ; залежѣше, гостѣше ги, напоише ги и съвну. Тѣгае рече тия по-младѣят брат: „Меанджиеò, колко имамо трòнѣк да ти платим?“ Рече: „Тѣя мянѣ, тѹва е турена, царска е; рече, за паре не е турена да се узѣмаю. Ню цар е поставил тѹя меянѹ и тия меанджие, да се òкаже, кой е улѣзъл у царскòто мѣзе, пушил се е, дванаѣсе дѹш погубил; и царска чѣрка спала на крѣвет, змия пошла да ю пзедѣ, он вѣрѣил, та ю заковал на дуварѣт до царскуту чѣрку. Кой е товѣ направил, да се òкаже; царѣт много иманѣе че му дадѣ.“ И он се òказа. Тѣгае отидѣ абър на царѣт, каза му. Тѣгае царѣт кликну га там при нѣга, пита га: „Ти ли товѣ направѣ?“ И он каза: „Я направѣ товѣ.“ — „Щò сакаш да ти дадем я тебе съга?“ — „Не сакам нищо. Имѣли смо три сѣстре, загубили смо ги, та си нѣи диримо по дунюту.“ Тѣгае рече царѣт: „Да те узнем я, да ми си зет?“ И узѣ га. Онаѣ бракѣ отòше. Он остаде си там. Четри одаѣ имало там затворене; од три му дали ключеве, од одну му не дали; он сакал и од ню ключѣт. Она рече: „Не е за тебе, не требе ти од ню ключѣт.“ И он рече: „Ако ми дадеш од ню ключѣт, че останем; ако ми га не дадеш, я си знам сиромашкѹт, че отидем пай по дунюту.“ Она му дала ключѣт и он отворил одеюту; там затворен *узрѣи вѣтѣр* бил у ню. Ка отвори, ка дуну отуд, однесе женуту — царскуту чѣрку. Тѣгае рекъл царѣт: „Не ли я кажем, не е за тебе товѣ? я ти òдай ми ключѣт!“ Ете са, дѣ черкуту да ми найдеш!“ — „Пущи ме, рече, че òдим по дунюту да ю тражим, ега ю найдем, че ю доведѣм.“ Тѣгае òди неколко време. Мѣрче погледа у одну гору огън се свети. Ка отидѣ там, он найде по-сестру и пита ю, рече: „Сестро, за кѣквога си у тѹя гору?“

И она рекла: „Братъе, я съм за страшнога.“ — Рече: „За какъвога?“ — „На бробинците¹⁾ що е старешина, та съм за него, и рече, са че он да дойде, рече, он е страшен, а ти да се не бойш, я чу га посрѣнем, чу му кажем, дека си ми брат“. И он дойде, улѣзоше у одею, здраво живо чинише, вечераше, пише. И он га пита, рече: „Зѣте, кѣко летите по дунюту, да не знаѣте нѣгде цървен вѣтър?“ Тѣгае рече: „Да кликнем ордию, рече, може нѣкой да знаѣ“. Припече едно крило, збраше се сва ордиѧ; пита ги; рече: „Апр, не знаемо“, и он си поиде и он му рече зѣгът: „На ти я две крила и четри нѣге од бробинѧк, пай нека ти се найду за невѣлю“. Пай си отиде. — „Останѧ збогом;“ — „Айде съ здравѣе.“ Пай си 'оди по дунюту, 'оди, 'оди нѣколко време; пай мину по криѧ еднѣ гѣру. Замъркъл, и пай виде огън и пай че иде там. Ка отиде там, найде срѣгнюту сестрѣ. — „Е! Е! здраво живо, сѣстро;“ — „Братъе, я реко, не че се видимо никого, оно Господ пай ни нанесе, ѡстави ни да се видимо“. И он пита сестрѣ си, рече: „Сѣстро, за какъвога си ти у тѣя гѣру?“ Рече: „я съм за страшнога; рече, на муѣте що е старешина, я съм за него, рече, он сѣга че си дойде, он е страшен, нело ти да се не уплашиш я чу му кажемъ дека си ми брат“. И ка дойде он, здраво и живо чинише, вечераше, пише, и после он га пита, рече: „Зѣту, кѣко летите по дунюту, да не знаѣш нѣгде цървен вѣтър?“ Рече: „Апр, не знам; но да питам ордиютѣ“. Ка припече крило, они се збраше. И он ги пита: „Не знаѣте ли нѣкуде цървен вѣтър?“ — „Апр, рече, не знаемо.“ И зѣгът му даде од муѣ два крила и четри нѣге, пай рече: „Това да увържеш у кърпу, да ти се найде за невѣлю.“ Пай си поиде — „Останѣте збогом.“ — „Айде сѣ здравѣе.“ Пай 'оди нѣколко време. Пай замърче у еднѣ пещерѧю, у еднѣ гѣру замъркъл. Видѣл, огън гѣри. Отишъл там; нашъл най младуту си сестрѣ. Ка се найдѣше тѣка, они едно за друго плакаше. Она рекла: „Е! бракъе, Господ пай ни ѡстави да се видимо.“ И он питал ю: Сестро, рекъл, за какъвога си у тѣя пещерѧю? Кѣко поминувеш? Кѣко живѣеш?“ Рече: „я съм за страшнога братъе.“ Он пита ю, рече: „За какъвога си.“ — „На орловете що е старешина, рече, за тѣквога съм я тѣка.“ Тѣгае рече: „Ка че да дойде, кѣко Свети Илѧя що под небеса трѣпа, тѣка од него гърми. Ама я чу га срѣнем да му кажем — ти не мой да се уплашиш — кѣко си ми брат.“ И он дойде, чинише здраво живо, сѣдоше у ѡдаю, вечераше, пише. И он тѣгае га пита, рече: „Зѣте, кѣко летите по дунюту, да не знаѣте нѣгде цървен вѣтър?“ — „Апр, не знам; ама да кликнем ордиютѣ у ютру, беки од нѧи може неки да знаѣ.“ И он ги пита. Рече: „Апр, не знаемо.“ Пай си поиде и он му даде едно крило, рече: „На, да ти се найде за невѣлю.“ И поиде си — „Останѧ збогом.“ — „Съ здравѣе“. 'Оди нѣколко си време. Ка отиде до морѣто, у морето едно *тепѣ*, у него зграда направѣна, една върбѣсана.²⁾ Ка отиде там, мърче се, замъркнѣл там и свѣтли се кръз джам. Ка улезе там, там нѣговата женѧ — найде ю. Тѣгае рече женѧта: „Лесле! че те.... сѣга... че загинеш! Кѣко тѣка дойде

¹⁾ = мравкитѣ, мравункитѣ.

²⁾ варосана, бадаюсана.

при мене?“ Он тъгае рече: „Са му се не бойм; я чу станем му а, че улезнем у еднѹ цепотину. Он че надѹши, че се люти, че сѣва,¹⁾ че тражи, пай че се умири, че сѣдне. Ка вечерѹ, да га прѹпаш за нѣговата сила. дека е нѣговото сърце.“ Нищо. Дошъл, разлютил се затропал, заседал и се умирил. Седнѹл. Она га прашала, рекла: „Море, какъв си зъл и лют, дека е твоето сърце?“ „И он ю шляпи,²⁾ рече: „що ти е това за работѹ да ме питѹеш?“ И она (жена леги му е?) пай пита, рече: „Куде ти е сърце?“ А он рече: „Моето сърце е у морѣто, що е на дѣвете пѹтице старѣшина, та у нѣга е.“ И он отиде си вѣтърѹт; и он че иде там при морѣто. Погледа, старѣшината на пѹтицете ѹди си по морѣто саде сам; и он тъгае станѹ бробиняк: та по морѣто, по морѣто отиде при нѣга. Станѹ човѣк, по ванѹ шаткатаго изоздоле за ногѹту и он ка се ѹплаши, ка рече: „Пак и сърцѣто испаде из нѣга; и он га ванѹ, вѣрза га у мрѣжѹ. Тъгае станѹ орѣл крѣлото, лѣтнѹ, та одлѣте при женѹту; пай тъгае рече на женѹту: „Са че довѣчера да дойде болѣн.“ И он се съкри и он дойде, растрѣсъл се, стѣнѣе, лелѣче. И женѹта га питѹе: „Що ти е морѣ?“ рече: „сѣв сѣм отпадѣл, немѹгу... све ме болѣ.“ И посла му, та лѣже. Тъгае он излѣзе, рече: „Е, сѣга че однесѣм ли на царскиѹт двор мене и женѹту ми; ако не, чу стѣснем сърцѣто ти да те ѹморим.“ И он се замоли: „Чѹ однесѣм, саде немой да ме ѹморим.“ И он ги однесе преко нощтѹ; осѣвнѹше там на царскиѹт двор и тъгае он стѣснѹ сърцѣто, та га ѹморѣлѹ сърцѣто. Ка сърцѣто било у нѣга, да ѹдари човѣка, отма че ѹмре, да остане нема лек: а са бесърцѣто и да га ѹдари, лек че му се найде.

А сестрѣте, оне си остѣле. Он саде да проба да види за кѣквога сѹ, и това му било мерак. После си ѹдѣл на гѣсѣе у нѣи.

Разказана отъ Дѣда Милош Дѣипа, терзията.

¹⁾ = свѣтка, „сѣва мѹнѣ“ = свѣтка свѣткавицацѹ.

²⁾ = ѹдаритѣ шамарѣ.

КНИЖНИНА

I.

РЕЦЕНЗИИ.

1. Италия. Лирически стихотворения. Отъ Ив. Вазова. Пловдивъ 1884 година.

Едва ли има другъ българинъ, който да пише тъй постоянно и тъй много, като г. Ив. Вазовъ. Може да се каже, че за последния писателството е станжло като занаятъ. Ние знаемъ още нѣколко българе, които сжщо тъй пишжтъ много и нѣкои отъ тѣхъ даже талантливо, но не можемъ да кажемъ за тѣхъ, че писателството имъ е постоянно занаятие. Разбира се, че за да може човѣкъ да пише постоянно, той трѣба да има защо да пише, трѣба да има подъ ржцѣ материалъ, при това материалъ свой, а не заетъ отъ друго чрѣзъ прѣводъ или компилиаторство. Многото г. Вазови трудове показватъ, че той намѣрва богатъ материалъ за писанье, че неговий умъ може да усвои този материалъ. Природата и човѣчината сж источники, винаги черпени, но вѣчно неисчерпаеми. Тжлий, неспособний човѣкъ или не може да съзрѣ и да се възползува отъ тѣзи источники или пъкъ, ако ги съзрѣ и вземе отъ тѣхъ материалъ за писателството си, той не умѣе да свлада съ него за да изработи нѣщо хубаво и скопносно. За потвърждение на нашата мисль, намъ ще е нужно да указваме примѣри, когато читателетѣ сами знажтъ, че у насъ тъй много сж се расплодили Станчовци, Гребенаровци и много др. Г. Вазовъ ни най-малко не прилича на подобни драскателѣе. Освѣнъ дватри несполучливи трудове всичко друго, написано отъ г. Вазова, свидѣтелствува за неговия талантъ, за неговото умѣнье да намѣрва материалъ за писанье и за неговото трудолюбие.

Ако читателетѣ сж удостоивали съ прочитъ нашитѣ бѣлѣжки на Период. Списание, ще сж забѣлѣзали навѣрно, че ние твърдѣ често пишжмъ за г. Вазовитѣ трудове. Това е твърдѣ естествено отъ наша страна, защото намъ е било драго да отбѣлѣжимъ всичко хубаво, което се явява въ българската книжнина и да кажемъ мнѣнието си, може би несполучливо, но искрено. Често сме писали за г. Вазова, защото неговитѣ трудове се явяватъ често, защото той е плодовитъ писателъ. Плодовитостъта на единъ писателъ не е признакъ за отличността на трудоветѣ; за да се постигне последнѣното често трѣба зрѣло обсжждане и обмислянье на прѣдмѣта, за който ще се пише, и уясня-

ванье мисълта и формата, въ която тя трѣба да се излѣе. Тѣй като г. Вазовъ бърза много съ своитѣ трудове, то естествено е известно несвършенство въ тѣхъ, несвършенство, което би се избѣгнало чрезъ по-зрѣло обработване и обмисляне. Но както и да е, г. Вазовъ е плодовитъ, работливъ и даровитъ писателъ.

Новата сбирка „Италия“ е плодъ отъ пътуването на г. Вазова въ страната, която е надарена отъ природата съ всичко, което плѣнява, въодушевява, възбужда, усажда и прѣвзвнся човѣка. Хубавото Италианско небе, чудната южна природа, съ ароматния си въздухъ стопля и разбужда дори най-студенитѣ и заспали хора, като възбужда въ тѣхъ сладки надѣжди, мечти и желанія. Въ повечето отъ своитѣ италиански стихотворения, г. Вазовъ описва хубоститѣ на морето, вълнитѣ, исказва своя вѣсторгъ, своитѣ чувства и мисли, които е породила въ него италианската природа. Много отъ стихотворенията сж исторически спомени за миналото на Италия, спомени, които сж пробудени у автора отъ историческитѣ развалини, статуи, музеи, паметници и др. Всѣки, който прочете съ внимание цѣлата сбирка, ще забѣлѣжи, че въ нея се описватъ само хубавитѣ картини, само сладкитѣ чувства на автора, само неговитѣ вѣсторги отъ природнитѣ и исторически хубости на Италия. За съврѣмenna Италия автора почти не пише нищо; за съврѣмненнитѣ италианци той не споменува, като че тѣхъ той не е виждалъ, като че той се е отвърщаль отъ съврѣмнения животъ съ неговитѣ пороци, мръсотии, неговитѣ идеали, надѣжди, стремления и мечти. Съ малки изключения поезията на г-на Вазова е усладителна; тя е пѣсень на любовникъ, който не вижда друго, освѣнъ рози; авторътъ не се коснува до шиповитѣ и бодилчетѣ на живота, до всичко туй, което би възбудило тъга, жалостъ, скърбъ и укоръ. Като описва Помпея, авторътъ говори за себе си, че

„И въ моитѣ гърди тай се
Цѣлъ свѣтъ, що вдъхва страхъ:
Олтари запусѣли
И идоли въвъ прахъ“.

Но тѣзи свои тайни той не ще да искаже прѣдъ хората:

„Но тѣ подъ ключъ сж вѣчно,
Въ дълбока тъмнина
И никой Чичероне
Не може ги узнѣ!“

Въ стихотворението: „на единъ нещастенъ поетъ“, г. Вазовъ съвѣтва послѣдния тѣй:

„Не казвай ранитѣ си на душата,
Свѣтътъ на чужди гробъ сълзи не лѣе.
Но ако можешъ, смѣй се прѣдъ тъпата
За да не може тя да ти се смѣе“.

Всичко това показва, че авторътъ не намѣрва за нужно да разваля настроението си съ тажовни мисли. Заради туй, увѣрени сме, че сбирката ще услади мнозина, но нѣма да ги накара да се замислѣтъ, нѣма да възбуди у тѣхъ житейски въпроси, които да ги безпокожтъ и смущаватъ, които да засѣднатъ въ душата имъ. Струва

ни се, че животът на Италия не е тъй безъ трънѣ и бодилѣ, както е нарисуванъ отъ г. Вазова въ неговитѣ лирически стихове.

Въ сборката има такива масторски стихотворения, каквито г. Вазовъ не е писалъ по-напрѣдъ. Това показва, че неговия поетически талантъ заяква. Стиховетъ сж по-мелодични, по-естествени; формитъ по-сполучливи, миститъ по-ясни, чувствата по-опредѣлени. Мѣжду хубавитѣ стихотворения ние ще споменемъ „Нощъ“, „Фаръ“, „Ековетъ“, „Май“, „Везувій“, „Въ Ватиканъ“ и др. Тѣзи стихотворения могатъ напълно да се нарѣкатъ художествени по форма, мисль, езикъ и гармоничность. Въ „Ековетъ“, авторътъ описва своитѣ желанія, които срѣщатъ спънки за изпълнението си; каждто не отиде поетътъ, на всѣкъдѣ все единъ тѣженъ екотъ, на всѣкъдѣ все единъ и сжщия враждебенъ гласъ се обажда. Въ стихотворението „Въ Ватиканъ“ авторътъ описва борбата на тъмнината съ свѣтлината, пѣклената умраза на папството къмъ всѣка гениална мисль, къмъ всѣко научно откритие или свободна проповѣдь. Яви ли се Галилей, яви ли се Хусъ, яви ли се Гутенбергъ, язи ли се Волтеръ, Ватиканъ се исправя отпрѣдъ имъ дано чрѣвъ мжки и гонения спре тѣхната мисль; слѣдъ всѣкого отъ тѣзи велики хора,

„Расчу се викъ изъ тъмнината:

„Смъртъ, смъртъ на Сатаната“.

Но

„Иѣтехъ вѣкове. Борцитѣ смѣло

Вървехъ, мрѣхъ въ бой великъ,

При всѣка нова стѣпка, мисль, дѣло.

Сѣ тоя дивъ, подземенъ викъ.

О, Ватиканъ, вижъ, горѣ свѣтлината! —

Поклонъ на сатаната!

Вѣрваме, че това стихотворение по хубавата си мисль ще хареса на всички читатели; въ туй стихотворение е изказана характеристиката на тѣзи пѣкленна историческа сила, която и до сега се мжчи да затули отъ хората свѣтлината.

Въ стихотворението „Фаръ“ г. Вазовъ прави масторско сравнение мѣжду морския фаръ, който свѣти нощъ на корабитѣ съ надѣждата, която огрѣва човѣка прѣвъ житейскитѣ бурни, злочестини и борби.

Зарадъ хубостта на стиха ние не можемъ да не прѣвнимъ тукъ стихотворението „Май“:

„Поете мой, кое най-бързо бѣга тукъ?

Еленътъ ли, ил' силниятъ орелъ?

Ил' вѣтрътъ, ил' бурята, ил' звука?

Или куршума — къмто своята цѣль?

Или свѣткавицата побѣсняла?

Гръмовний шипъ ли? Злитъ ли вълни?

Кометата ли луда пощръклѣла?

— Господжо, най-щастливитѣ ни дни“.

При четенъето на сборката, много отъ мислитѣ, изказани въ разнитѣ стихотворения, ние се видѣхъ познати. Не можемъ да опрѣ-

дѣлимъ кждѣ, но намъ се чини, че сме сръщали нѣкъдѣ си подобни мизии. Човѣшката мисль се исказва въ разни форми, макаръ и да е обща за всички ни; тъй щото никакъ не е осждително, ако нѣкои искаже и облѣче въ хубава форма мисли, които други е исказали или загатнали, може би, по-рано. Ние всички сме мислящи и чувствущи сжщества, всички съзнаваме извѣстни идеи, на всички ни се струва, че е леко да ги искажемъ другиму съ думи; но щомъ пристъпимъ къмъ туй исказване, ние се затрудняваме, пжнемъ се, не намѣрваме звукове, не намѣрваме бои и захвърляме на старна вѣщо подобно опитване съ пълно съзнание некадърността си. Като четемъ нѣкое поетическо пропаведение, намъ ни се вижда мисльта много проста, та се чудимъ, какъ не ни е дошло на умъ по-напрѣдъ. Всичко, което е естествено, то е просто; но щомъ единъ човѣкъ нѣма естественната дарба, той не може да създаде туй, което, исказано отъ друго, ни се струва тъй легко и тъй просто.

Въ нѣкои отъ стихотворенията си г-нъ Вазовъ е допустялъ грѣшки. Въ първото стихотворение той пише:

„Ненадѣйно сръдъ морето
Малко птиченце прихвъркна
И треперишката, клѣто,
Изъ краката ми се вмъкна“.

Не разбираме какъ тъй може да се вмъкне птиченцето мѣжду краката му? Въ стихотворението „*Мраморно море*“ Гласъ отговаря на бездната

„Може би едното сърце
Да е по-дълбоко.“

Вмѣсто да каже, че само сърцето е, може би, по-дълбоко отъ бездната, авторътъ пише *едното сърце*. Въ „*Рало и Лодка*“, при всичката хубостъ на самото стихотворение, сръща се едно несѣотвѣствие мѣжду разговоритѣ и пригласитѣ на лодката и ралото; ето туй несѣотвѣствие:

Рало
„Роднитѣ полени,
Мили сж за мене“

Лодка
„Мойта скоростъ гони
Други небосклони“

Въ сжщото стихотварение ралото и лодката се редуваъ да говорятъ съгласно и гармонично за своитѣ свойства и достоинства. когато въ приведенитѣ стихове наопаки излѣзва, като че ралото говори „доброутро,“ а лодката отговаря „кунихъ си капакъ“; тъй, ралото говори, че за него сж *мили* роднитѣ полени, а пъкъ лодката отговаря, че скоростъта ѝ *гони* други небосклони, вмѣсто да каже, що е мило зарадъ неся.

Въ стихотворението „*Байронъ*“ послѣднитѣ четири стиха сж съвсѣмъ безсмисленни и нелогични. Молимъ читателътѣ да ги разчленятъ и разбератъ; ето ги:

„Ти много идоли вдигъ, моми....
Послѣдний викаха — свобода!
Заспа, а твойто име се гърми
На Омира подъ небосвода“.

Кои сж тѣзи *последни*, които сж викали свобода? Стихотворението „Азъ рекохъ“ и пр. е съвсѣмъ нелогично. Въ първото четверостишие се запитва сърдцето „защо е убито“, а въ второто пъкъ се пита: „но що се надѣшъ клѣто“? Позволено е и намъ да запитаме: възможно ли е нѣщо да се надѣва, когато то е убито? Сжщо тѣй ни се виждатъ нелогични и отговоритѣ, които дава сърдцето; въ първото четверостишие то отговаря, че е убито, защото любовта умрѣла, а въ второто отговаря, че

„Който се не нада —
Мре, каза сърдцето“

Питаме и ние: когато любовта е умрѣла, какъ може сърдцето да се надѣва? Безъ любовъ има ли надѣжда?

Въ стихотворението „*Римска нощъ*“ срѣщаме слѣдущитѣ стихове:

„Последнитѣ глъчки на вѣнка нѣмѣхътъ,
— Възъ дневнитѣ грижи джлока нощъ ляга,
А азъ съмъ нощъ буденъ, въ гърди ми бѣснѣхътъ.
Пакъ спомени тайни — пакъ нѣма облага.“

Ако въ гърдитѣ на човѣка бѣснѣхътъ нѣкакви си спомени, то могатъ ли тѣ да бждатъ за самия него тайни? Незнаемъ и не се осѣщаме за каква облага се говори въ сжщитѣ стихове, какво отношение може да има каква да е облага къмъ бѣснуванието на тайнитѣ спомени. — Стихотворението „Изъ Партедонъ“ е твърдѣ тъмно и неразбрано.

Въ нѣкои стихотворения се срѣщатъ фрази безсмислени; тѣй напр. „поезия млада“ (стр. 30); „земя на небсата“ (стр. 31); корабний бѣгъ е твърдѣ бавенъ“ (31). На стр. 32:

„На гости идж ти съ *пияна*
Душа отъ въздухъ и свобода.“

Може ли душата да бжде пияна отъ въздухъ? Може ли да се допушта таквоя стихосложение, спорѣдъ което въ единъ стихъ за ритма да се остави прилагателното, а сжществителното му да се тури въ началото на слѣдущия стихъ, както е въ горнитѣ два стиха съ думитѣ „пияна душа“? Такива едни негармонични и чепати отдѣляния на думи се срѣщатъ и на друго мѣсто; напр. (стр. 58)

„Хармонии чудни лѣятъ се изъ *тия*
Поля, лазуренъ сводъ и миртовъ лѣсъ“.

На стр. 60 сжщест. „Ватиканъ“ отдѣлено отъ прилагателното му „великъ“; „раскапанъ“ — отъ „скелетъ“. На стр. 66:

..... „Сестро! *мойто*
Минало се казва срамъ“.

Подобни неправилни ритмувания има още нѣколко тукъ-тамъ изъ Сбирката, но намъ не е цѣльта ни да ги изброяваме. Въ стихотворението: „Прѣдъ бюста на Торквато Тассо“ не е изказана характеристика за дѣятелността на този писателъ, нито особеноститѣ на неговитѣ творения. Ето що г. Вазовъ пише за Тассо:

„О гений! Само твойта слава
Живѣе безъ копецъ“

И врѣмето раззеленява
Торкватовий венецъ.“

Като оставимъ риторичността на тѣзи срихове, ние смѣемъ да увѣримъ, че съ такъва думи би се описала дѣятелността на кой да е великъ писателъ; но по тѣхъ само, ако да не бѣше турено името въ заглавието на стихотворението, никой не можеше узна, че се говори за Тассо. Въ туй отношение стихотворението „Прѣдъ бюста на Данте“ е много по-ясно и опрѣдѣлено.

Показанитѣ нелогичности въ мислитѣ и неблагозвучности на стиха зависятъ, споредъ насъ, отъ бързината на автора, която му бърка да обработи труда си по-хубаво, която не му дава врѣме да обсъди, кое отъ стихотворенията е безсмисленно и неистинно, та да не го печата за да грои истинно-талантливитѣ му произведения. Вѣрваме, че г. Ив. Вазовъ не се нуждае толкозъ отъ срѣдства за прѣхрана, та да бѣде извинителна бързината му.

Ако сключимъ бѣлѣжкитѣ си, ние ще кажемъ, че новата сбирка на г. Ив. Вазовъ съдържа много стихотворения истинно-поетични, че авторътъ е напрѣдѣлъ въ стихотворството, че той е трудолюбивъ, плодовитъ, но заедно съ това бързъ. Вѣрваме, че читателствѣ ни ще прочетатъ съ услада казаната сбирка и че ще признаатъ още веднѣжъ таланта на г. Ив. Вазовъ.

II. II—въ.

2. Приключенията на Дръновския мнастиръ въ 1876 год. Трагедия въ четири дѣйствия. Отъ Петка Т. Франковъ. Търново 1885 год.

Едва ли у кой да е другъ народъ трагедията е тъй любима литературна форма, както у насъ. Въ продължение на нѣколко години у насъ трагедитѣ сж се расплодили, като гъби. Всѣки пише трагедии; всѣко събитие се облича въ драматическа форма. Коя е причината на туй явление? Да ли нашия животъ, тъй пъленъ съ всѣкакви турски мъки, злочестини и звѣрства, е причината за множеството написани трагедии, или има друга нѣкоя причина? Истина, че не малко трагически събития има въ нашата история, които да привличатъ вниманието на художника; но не можемъ да откажемъ, че и у другитѣ народи животътъ не е по-бѣденъ отъ нашия съ трагически материалъ. Гдѣ не ставатъ притѣснения, гдѣ нѣма мъки, гдѣ нѣма тегла и страдания? Признаваме, че не всѣкѣждъ въ ново врѣме сж ставали клания, че не всѣкѣждъ сж се вършили такъвизъ звѣрства, както у насъ; но туй ни най-малко не доказва, че другадѣ хората не теглятъ. Ако у насъ сж върлували турци, на друго мѣсто. Мѣжду други народи, е върлувало и върлува безсърдечното, домашното тиранство, злобата, завистта. Воѣки градъ има своята трагедия; всѣка къща има своята драма, макаръ прикрита, но еднакво печална. Човѣшката природа на всѣкадѣ е еднаква: гдѣто има нужди, тамъ има и борби; гдѣто има страсти, тамъ има пороци и прѣстѣпления. Безъ борба нѣма животъ. Едни не уцѣлватъ въ тѣзи борба, падатъ, развялятъ се и загинватъ; други пъкъ по-яки, уцѣлватъ, закаляватъ се и тържествуватъ. До като свѣтъ свѣтува, все ще се вършатъ трагедии, все ще има борби и страдания. Ако слѣдов. у насъ се пишатъ

по-вече трагедии, отколкото другадѣ, то причината на това не е изключителното положение на народа ни и богатството съ трагически събития.

Споредъ насъ причината на множеството трагедии е некъдърността на нашитѣ писатели, неумѣнъето имъ да пишжтъ, незнанъето имъ да располагатъ материала споредъ литературнитѣ форми и най-подиръ бездарността имъ, която ги кара да подражаватъ въ писанъето, както малки тѣ дѣца. Европейцитѣ пишжтъ рѣдко трагедии, защото знажтъ, че трагедията не е за всѣки уста лажница, защото знажтъ, че да пишжтъ подобни съчинения трѣба да иматъ поне искрица отъ Шекспировия гений, защото иначе тѣ би станжали за смѣхъ и подгравка на развититѣ читатели. Като дѣца още ние подражаваме на възрастнитѣ, та зарадъ туй и работитѣ ни отиватъ наопаки. Нѣкой си Т. Станчовъ чулъ, че Шекспиръ, Шиллеръ и др. пишжтъ книги, които се казватъ трагедии, чулъ, казваме, и ето и той пише сжщитѣ работи, съ сжщитѣ имена, съ сжщата разговорна форма; но съ съдържание най-комедиантско, съ изложение най-безграмотно, съ характери най-изопачени, развалени и осквернени. Слѣдъ Станчова иде цѣла върволица трагидии, все тѣй даровити, все тѣй плодовити. Ний взехме да мислимъ, че тѣзи наши писатели не ще оставжтъ ни една историческа случка или личност не изложена въ трагедия.

Т. Станчовъ поведе кракъ и слѣдъ него се поточиха много негови послѣдователи и подражатели. Къмъ тѣзи послѣдователи ний отнасями и автора на настоящата трагедия. Види се, че г. Петко Т. Франговъ не е чель туй, което нѣкои писахъ за творенията на г. Станчова; или пъкъ, ако е чель, той не е зель четеното за нѣщо сериозно и право, като е гледалъ, може би, само на този гражданъ успѣхъ, който имаж мѣжду народа ни Станчовитѣ трагедии, било поради тѣхнитѣ лъскави заглавия, било поради евтинията имъ, било поради простотията и безвкусието на читателетѣ. Г. Франговъ е до толкова наивенъ, щото счита за нужно да ни прѣдупрѣди, че той е писалъ трагедията си, когато още не е билъ свещеникъ, когато слѣдват. не е било срамно и грѣшно да се пишжтъ подобни книги.

За прѣдмѣтъ на трагедията му служжтъ, както заглавието показва, „Приключенията на Дрѣновския мѣнастиръ въ 1876 год.“ т. е. тѣзи случки, които се извършоха съ възстанниците отъ нѣколко търновски села подъ водителството на попъ Харитона. Види се, че г. Франговъ не знае, кое може да бжде прѣдмѣтъ за трагедия, да ли самото приключение или хората, които сж работили и сж подготвили туй приключение. Въ трагедията има дѣйствуващи лица, но ни едно не може да се нарѣче герой, ни едно отъ тѣхъ не спира върху си вниманието на читателя; защото тѣ не сж живи хора, но книжни фигури, прѣзъ които хортува авторътъ имъ извѣстни фрази.

Ние оставяме на страна и не ще споменуваме за отсътствието на връзка и развръзка въ трагедията, а ще обърнемъ вниманието на читателетѣ върху туй, че ни единъ характеръ, нито едно дѣйствуващо лице не е нарисувано добръ или сносно; героитѣ сж по-вече разказване на случката; тѣ малко дѣйствуватъ, по-вечето хортуватъ. Не

се забълбзватъ никакви нравствени борби, никакви геройски подвизи или пъкъ прѣстѣпления. Възстаниците се събиратъ за въ Балкана, тръгватъ, отбиватъ се въ Дръновския мѣнастирь, гдѣто ги забикалятъ войски и башибозуци; ставатъ сблъсквания, гърмежи: въ стана на Фазлѣ паша и въ Дръново при Мюдюринѣ двама българи чорбаджии показватъ прѣданностъ, работѣние, корятъ братята си и пр. Питаме: гдѣ е тука трагедията? Гдѣ е художеството и искуството?

Нѣма да събркаме, ако кажемъ, че подражанието е накарало автора да пише трагедия, безъ да разбира, какво трѣба да бѣде нейното съдържанне. Неразбирањето го е накарало да пише трагедия за приключения, които се излагатъ най-добрѣ въ повѣсть или разказъ. Сега, както е написана книгата, тя не е трагедия, а е безсоленъ разказъ въ разговорна форма, която е спѣнала автора да не може да ни раскаже по-подробно историята на възстанието, дѣятелността на възстаниците. Като очевидецъ и участникъ, авторътъ е миглялъ за възстанието, та е пожелалъ да го опише. Това е похвално и хубаво, но формата, която е дадена на разказа, осуetyава труда, безъ да се постигне каква годѣ полза. У автора нѣма ни най-малката поетическа дарба, която би спомогнала да нарисува характера поне на единъ отъ героитѣ. Туй личи отъ първата страница. Мѣжду възстаниците въ Дръновския мѣнастирь се намѣрваше Даскалъ Киро, характерътъ на когото наистина заслужава изучаване; но за жалостъ авторътъ не е можалъ и умѣлъ да въскреси lika на този герой, както другитѣ дѣйствуващи лица. Даскалъ Киро говори хубави думи, за свободата, но тѣзи думи ни най-малко не загатватъ за сѣщинската му личностъ, за влиянието му, за твърдостта му и за бодростта му чакъ до бѣсилото. Изъ трагедията ний не виждаме този Даскалъ Киро, който тѣй самоувѣрено, тѣй юначно и спокойно срѣщна смъртта си въ Търновската тъмница. У него имаше такъва вѣра въ правдата и светостта на борбата, щото двѣ минути прѣди смъртта си той наелектрелизира другаретѣ си въ тъмницата съ своитѣ прощални пѣсни къмъ дѣцата, съпругата и събратията. Писателъ съ дарба би създалъ истински герой отъ този дѣятелъ.

Авторътъ твърдѣ отблизо се познава съ героитѣ си, но той не е можалъ да ги обрисува, защото е бездаренъ. Ако г. Франговъ бѣше написалъ подробно описание на възстанпето, той би принесалъ много по-голяма полза за читателетѣ си, отколкото съ сегашната си трагедия, която, ако би да се прѣдставлява нѣгдѣ, нѣма да възбуди у никого туй чувство, което възбуждатъ истинскитѣ трагедии; тамъ гдѣто трѣбало би да се плаче, зрителиетѣ ще се смѣятъ надъ риторическитѣ думи, които авторътъ кара да говорѣтъ героитѣ му. Въ сериозни минути за борба и животъ въ врѣме на възстанието, ни единъ възстанникъ не говори риторически и безчувствени думи, нито би съднѣлъ да пише туй, което има да каже въ насърдчение на другаритѣ си, както това прави *Полъ Харитонъ* (Явл. VI, Дѣйст. I, стр. 20), а би говорилъ просто, но искрено, сърдечно и горѣщо. Въ важни исторически събития чувствата каратъ хората да говорѣтъ пламенно, а не сухо и театрално.

Да пишемъ ли за достоинства на трагедията? Стѣдъ всичко горѣказанно, ние ще се покажемъ смѣшни, ако би да говоримъ за благоприятието на изразенията, за грамотността и въобще за прѣвходството на тѣзи трагедия надъ Станчевитѣ. Когато самата основа не е вѣрна, когато самитѣ герои не сж хора, а кукли, когато въ книгата нѣма нищо, което да отговаря на името ѝ трагедия, то тогазъ излишно е да се спираме върху граматически дреболии или исторически неточности. Съ автора ние не искаме да разискваме никакви литературни въпроси, нито пъкъ ще говоримъ за вкуса и естетиката, защото той нито има претенцията да разбира подобни работи, нито пъкъ ще иска да чини занаятъ отъ писателството, та да има нужда отъ какви и да е свѣдѣния. Ние сме убѣдени, че съ трагедията си той е изчерпалъ всичкия материалъ, който е ималъ да излага, като споменъ отъ историческата епоха. Той вече надали ще се яви съ писанията си. Намъ ще е драго да не се срѣщаме за напрѣдъ на книжовното поле съ г. Франгова, а сжщо тѣй и съ тѣзи, които би искали да пишжтъ подобни трагедии.

II. II—въ.

3. *Протоколитѣ на Берлинскій Конгресъ. Прѣведени и издадени отъ Т. Икономовъ. София 1885 год.*

Надали има нѣщо, което тѣй много да се споменува, проклева и укорява, както Берлинскій Конгресъ. Въ рѣчитѣ, сказкитѣ, стихотворенията, брошуритѣ всѣки подмѣта работитѣ на Берлинския Конгресъ, защото той раздѣли Бѣлгария и я распоща на части, не еднакви по политически учрѣждения, свобода и самостоятелност. Макаръ ние Бѣлгаритѣ и да мризимъ дѣлата на Берлинския Конгресъ, но все се интересуваме съ тѣхъ, понеже тѣ се отнасятъ до сждбата ни. При всичката важностъ на Берлинския Договоръ, едва сега ний сме снабдени съ него заедно съ протоколитѣ по наработването му. Г. Т. Икономовъ е избралъ много сполучливо прѣвеждането „Протоколитѣ на Берлинския Договоръ“. Съ този си прѣводъ той ни дава възможностъ да изучимъ мѣждународнитѣ постановления по нашитѣ работи, да видимъ своитѣ задължения и основитѣ на своя политически животъ. Протоколитѣ сжщо тѣй ще ни покажжтъ, кои сж биле враговетѣ на бѣлгарския народъ, какви хитрини сж се употрѣбавали на Конгреса отъ Английския Биконсфилдъ и Австрийския Андраши за да развалятъ Санъ-Стефанския договоръ, да осуетятъ рускитѣ побѣди, да възвѣрнатъ изново раята въ рѣцѣтъ на джелатитѣ-турци и да можжтъ да сполучжтъ въ своитѣ чисто завоевателни, въ бжджще, цѣли. Берлинскій Конгресъ най-много се е занимавалъ съ Бѣлгария. Дипломатитѣ сж се мжчили, колкото е възможно, да ни оставжтъ изново подъ турското иго; тѣ не сж гледали на никаква справедливостъ и право. Въ рѣшенията и разискванията си тѣ не се опиратъ на никакви мѣждународни принципи, но се воджтъ отъ чистоегоистически, търговски и спекулативни цѣли; че единъ цѣлъ народъ тегли, че той има право на свобода и самостоятеленъ животъ, това за тѣхъ не чини нищо. Границитѣ на Бѣлгария, самото

наше расцѣпване, дипломатитѣ правятъ произволно, не опрѣни на етнографически, национални или исторически принципи. Цѣлий Берлинскій договоръ е компромиссъ мѣжду интереси, а като такъвъ той нѣма нищо общо съ правото и справедливостта. Дипломатитѣ дѣйствуватъ по щенъето си, хитруватъ и лажжтъ; тѣ тържествуватъ, кога сполучатъ въ лажитѣ си. Самото възпитание и отхрана прави дипломатитѣ способни само за хитрости. Естествено е, че дѣлата на подобни дипломати, които рѣшаватъ сѣдбинитѣ на народитѣ съ лажжи и хитруванья, не ще съдържатъ въ себе си нищо справедливо. На Берлинскія Конгресъ не се е гледало на правото: който е билъ най-силенъ, той е наддѣлявилъ. Ослабена отъ войната, Россія не е имала такъва сила на Берлинскія Конгресъ, каквато съединени въ едно, сж притежавали враговетѣ ѝ — Англия, Австрия и Германия. Основанъ на сила, Берлинскій договоръ ще се развали пакъ съ сила споредъ обстоятелствата и врѣмената. Щомъ сегашний редъ се опира на сила, то той не е траенъ, той ще се измѣни кога и да е пакъ чрѣзъ сила. По този начинъ, Берлинскій Конгресъ, вмѣсто да умпри и прѣдпази Европа отъ нови кръвопролития, това се е заявявало въ засѣданията му, той се е погрижилъ да спомогне за повтореньето на бѣдъщи нови войни и слѣдсквания.

Освѣтъ протоколитѣ на Берлинскія Конгресъ, г. Т. Икономовъ е прѣвелъ и самия договоръ Берлинскіи засѣдно съ Санъ-Стефанскія, за да могатъ читателитѣ да ги сравнятъ и двата. Езикътъ на прѣвода е доста добъръ за искажанье тѣзи дипломатически комплименти и хитрини, които сж се размѣнявали на Берлинскія Конгресъ мѣжду най-враждебни дипломати.

Лоши или добри, постановленията на Берлинскія Конгресъ ни интересуватъ. Прѣводачътъ е сторилъ добръ да ни запознае съ самитѣ протоколи на засѣданията, въ които се е рѣшавала сѣдбата на България. Отъ тѣзи протоколи ние ще узнаемъ подробно хитринитѣ на Европа, която мнозина ни възпѣватъ за гуманна и справедлива; ще узнаемъ сжщо тѣй, че Берлинскій Конгресъ, този мѣждународенъ органъ за спазване мира, не се е водилъ отъ правото, но отъ грубата сила, че дипломатитѣ, които сж засѣдавали на този конгресъ, не сж разбирали историята, а сж мислили да располагатъ съ сѣдбата на народитѣ произволно. Надѣваме се, че убѣдени въ несправедливостта на Берлинскія Конгресъ, ний ще работимъ всички заедно, за да получимъ правото си да живѣемъ и се радваме цѣлокупно всички българи тѣй, както цѣлокупно сме теглили робството, и както и до сега сме си цѣлокупни по духъ, езикъ, права и обичаи.

П. П.—въ.

II.

КНИГОНИСЪ.

Книги, получени въ замѣна съ „Пер. Спис.“ или подарени за библиотеката на „Бълг. Кн. Дружество.“

(Продължение отъ книжка XI).

LXXVI. Отъ Автора:

Първа Българско-Нѣмска Граматика съчинена отъ Василия Х. Стоянова — Берона Доктора медицина и хирургии — Болградъ. Въ печатницата при центр. училище 1868, 8° стр. I—XII; 1—408.

LXXVII. Отъ Автора:

Спомени за страшната пролѣтъ въ Ахж-Челеби прѣвъ 1876 година, написалъ Хр. П. Костантиновъ, Пловдивъ печатница на Христо Г. Дановъ 1884, 8° стр. 155; цѣна 6 гроша.

LXXVIII. Отъ Автора:

De la forme dite inokosna de la famille rurale chez les Serbes et les Croates, par V. Rogiâic professeur à l'Université d'Odessa, Membre de plusieurs Sociétés savantes. Paris F. Thorin, Librair-Editeur, Rue de Medicis, 7. 1884. 8° стр. 49.

LXXIX. Отъ г. Д-ра Конст. Иречека:

1. Účast Čechů v obraně Vídne proti Turkům 1529; Sepsal Jan Bohuslav Miltner c. k. gymnasijsní profesor. V Hradei Králové 1884. Tiskem Ladislava Pospíšila. — Nákladem vlastním. 8° стр. I—XI; 1—122.

2. Uebersicht der Slavischen Sprachenvelt im zusammenhange mit den anderen Arioeuropäischen (indogermanischen) Sprachen. — Antrittsvorlesung gehalten an der Universität dortat am 6/18 September 1883, von D-r I. Baudouin de Courtenay, Professor der vergleichenden Grammatik der Slavischen Sprachen. Leipzig. T. O. Weigel. 1884. 8° стр. 21.

3. O historii kalicha v dobách předhusitských. Sepsal D-r Jos. Kalousek. V Praze. Tiskem kněhtiskárny „Politik.“ — Nákladem vlastním. 1881 голѣма 8° стр. 24.

LXXX. Отъ общества:

Дневникъ Каванскаго общества Врачей при императорскомъ университетѣ. Цѣли тѣли за 1880, 1881 и 1882 год.

LXXXI. Отъ Автора:

Докладъ на Старо-Загорский префектъ за състоянието на окръга и ходътъ на разнитъ въ него общи служби (прѣдставенъ на Главний Съвѣтъ прѣвъ редовната му Семтемврийска сессия 1884 год., Стара-Загора печатница „Знаме“ 1884 год. голѣма 8° стр. 84.

LXXXII. Отъ Автора:

1. Борика (сбирка стихотворения) отъ Д. Стерева 1883—84, Свищовъ, Американска Печатница на Др. „Надѣжда“ 1884 стр. 16 in 16° цѣна 20 ст.

2. Фантазия, повѣсть отъ Д. Стеревъ, Търново, Скоро-печатница на К. Тулешковъ 8° стр. 72, цѣна 60 стотинки.

LXXXIII. Отъ Г-на В. Атанасова:

1. Пазете лѣсоветѣ, отъ Д-ръ И. Дурдикъ, прѣвелъ отъ чехски и на нуждитъ ни приспособилъ В. Атанасовъ. (Прѣпечатано отъ в. „Съвѣтникъ“) Пловдивъ, Областна Печатница 1882, 16° стр. 39.

2. Първий годишенъ отчетъ на областната реална гимназия въ Сливенъ, за учебната година 1881—82. Сливенъ, печатница на в. „Българско Знаме“ 1882. 8° стр. 57.

3. Вторий годишенъ отчетъ на областната реална гимназия въ Сливенъ, за учебната 1882—83 година. Сливенъ, въ печатницата на вѣсти. „Българско Знаме“ 1883. 8° стр. 88.

4. Третий годишенъ отчетъ на областната реална гимназия въ Сливенъ, за 1883—84 год. Сливенъ, печатница на в. „Българско Знаме“ 1884 8° стр. 79.

5. Начална неорганическа химия по новата химическа теория, за българскитѣ реални училища и гимназии, наредилъ Василь Атанасовъ, управитель на областната реална гимназия въ Сливенъ. Второ издание (приета за учебна книга отъ Дирекцията на Народното Просвѣщение въ Источна Румелия по № 941 отъ 19 Дек. 1880 год.) съ образи. Прага — Собствено издание. — Въ печатницата на Алойс Р. Лаурманъ. 1882. 8° стр. 310.

6. Физика за долнитѣ классове на срѣднитѣ училища, отъ Професоръ Иосифъ Кликъ, обработилъ Ем. Летингеръ, прѣвелъ В. Атанасовъ, управитель на областната реална гимназия въ Сливенъ; съ 262 образа и една таблица за спектра. Пловдивъ. издание и печать на Христо Г. Дановъ, 1884. 8° стр. 222, първо издание, цѣна 3 лева.

7. Начална Химия за долнитѣ классове на срѣднитѣ български училища. Съставилъ В. Атанасовъ и Л. Лукашъ, съ 32 образа. Пловдивъ, издание и печать на Христо Г. Дановъ, 1883. 8° стр. 141. Първо издание, цѣна 2 лева.

8. Естествена История дѣлъ I. Зоология съ 524 образа, за долнитѣ классове на реалнитѣ и гимназиални училища отъ Д-ръ А. Покорний, прѣвели И. К. Урумовъ и В. Атанасовъ. Второ издание прѣработено и допълнено. Виена, издалъ М. Атанасовичъ. Печатница на И. Н. Верный 1882. Голѣма 8° страници 292. Цѣна 3 1/2 лева.

LXXXIV. Отъ Автора:

Пятти бѣлежки за шестъдневното разложко царуване (материалъ за бѣдѣщата история на Македонското въстание прѣвъ 1878 г.) отъ Хр. Ив. Д-ръ. Издава Р. Д. „Р.“ София, народна печатница на Богданъ Прошекъ 1884. 8° стр. 90. Цѣна 1 левъ.

LXXXV. Отъ Автора:

Материяли за животописанието на Братя Х. Миладинови: Димитрий и Константинъ; съ прибавление нѣщо и за живота на Нака С. Станишевъ, написалъ и издава К. А. Шапкаревъ. Пловдивъ, Търговска печатница 1884. 8° стр. 61. Цѣна 1 л. 50 ст.

LXXXVI. 1. Правилникъ за приспособлението на закона за вещественната отчетность. София, Държавна Печатница 1884 год. 8° стр. 26.

2. Правилникъ за приспособлението закона за отчетността по бюджета. София, Държавна Печатница 1884 год. 8° стр. 58.

3. Правилникъ за счетоводството и дѣловодството на градскитѣ общински управления. София, Държавна Печатница 1884 год. 8° стр. 60.

4. Правилникъ за счетоводството на селскитѣ общински управления. София, Държавна Печатница, 1884 год. 8° стр. 40.

Бѣл. Всичкитѣ горѣпоменѣти правилници сѣ получени въ библиотеката на Дружеството като приложение на „Държавенъ Вѣстникъ.“

LXXXVII. Отъ Автора.

„Италия“ Лирически стихотворения отъ И. Вазова. Пловдивъ, Печатница на Д. В. Манчова 1885. 16^о стр. 72, цѣна 1 левъ.

LXXXVIII. Отъ Автора:

Субституты отдѣльных звуков и звуковых сочетаній Нормальной русской рѣчи в произношеніи индивидуума, у котораго вслѣдствіе рака (саркоидес) ампутирован языкъ; наблюденіе А. Александрова (отдѣльный оттиск из „Р. Ф. Вѣстника“ 1884 г.). Варшава, в типографіи Михаила Земкевича, Краковское предмѣстье, № 415 (15) 1884. 8^о стр. 32, цѣна 25 коп.

LXXXIX. Отъ Автора:

Чумныя и холерныя эпидеміи въ Астраханской губерніи. (Съ 2 политипажамы и съ приложеніемъ карти и плана). Отъ Н. К. Щепотьева, ординатора Астраханскаго Военнаго Госпиталя. Казань. Типографія Императорскаго университета 1884, голѣма 8^о стр. 164.

XC. Отъ редакцията:

Указатель русской литературы по математикѣ, чистымъ и прикладнымъ естественнымъ наукамъ за 1882 г. Составленъ В. К. Совинскимъ, подъ редакцію Проф. Н. А. Буше, годъ одиннадцатый. Кіевъ, Тип. С. В. Кульженко, Ново-Елисаветинская ул., собств. домъ 1884. 8^о стр. 288 цѣна 2 руб. ср.

XCI. Отъ г. А. С. Цанова:

1. Напрѣдѣкъ, нарѣчии книжки за онѣмъ, които желаятъ наука и успѣхъ. Книжка първа: Какъ да се учатъ уроци, второ издание, 1874. 8^о стр. 31, цѣна: 2 гроша. Книжка втора: Напрѣдваніе чрѣвъ прочитаніе, 1873. 8^о стр. 52. Цѣна 2½ гроша. Книжка трета: Врѣмето е наука и богатство 1874. 8^о стр. 47. Цѣна 2½ гроша. Книжка четвърта: Причинитѣ за успѣхъ и несполука, 1875. 8^о стр. 56. Цѣна 3 гроша. Съставени отъ А. С. Цанова.

2. България въ Источний Въпросъ, отъ А. С. Цановъ, 1879 год. Бъроатиска печатница на Янко С. Ковачевъ въ Пловдивъ и София. 8^о стр. 238. Цѣна 10 гроша.

3. Нѣкои прѣвъсходства на Библейската религия, прѣвелъ отъ Английскій А. С. Цановъ. Издава Българското Еванг. Дружество, София. Печатница на К. Т. Кушлевъ. 8^о стр. 47, цѣна 30 стот.

4. Една върховна нужда на народа ни. Прѣдмѣтъ достоенъ за внимание на всѣкой Българинъ, отъ А. С. Цанова. Издава Българското Еванг. Дружество. 1884. Книгопечатница на Янко С. Ковачевъ и С-іе София и Виена. 8^о стр. 13.

5. Нелсоново безвѣріе и избавленіе, или Христианството и безвѣрницитѣ отъ Д-ръ Д. Нелсона. Прѣвелъ Андрей С. Цановъ. Виена. Печатница на Българското отдѣленіе Янко С. Ковачевъ и С-іе 1874. 8^о стр. 58.

XCII. Отъ г-на А. Лескина:

1. Berichte der k. sächs. Gesellschaft der Wissenschaften, philologisch-historische Classe. Sitzung am 10 Mai 1884.

2. Ex ordinis philosophorum Mandato Renuntiatur Philosophiae Doctores et Artium Liberalium Magistri, Rectore Magnifico Maximiliano Heinze, philosophiae doctore philosophiae professore p. o. decano Augusto Leskien philosophiae doctore linguarum Slavicarum professore p. o. procancellario Guilielmo Wundt philosophiae et medicinae doctore philosophiae professore p. o. Inde a die primo mensis Novembris A. MDCCCLXXXIII Usque ad diem Ultimam Mensis Octobris A. MDCCCLXXXIV. Creati. Praemissa est Augusti Leskien dissertatio patric

sermone conscripta: Altkroatische geistliche Schauspiele. Lipsiae, Typis A. Edelmanni Typogr. Acad. in 4° стр. 39.

ХСIII. Отъ автора:

1. Равсаждения върху дермалгическитѣ свойства на хинина. Отъ Д-ра Георгия Д. Золотова. 8° стр. 44—53. (Отпечатакъ отъ „Медиц. сбирка“).

2. Pneumonia scoruova resurgens като изражение множествено на Pneumonia scoruova infectiosa. Отъ Д-ра Георгия Д. Золотова. София, Държавна печатница 1884 год. 8° стр. 46 (два екземпляра).

ХСIV. Отъ автора:

Сцени изъ парламентарния животъ въ България отъ Х. У. З. София. Печатница на М. В. Чоколевъ и С-ие 1884. 8° стр. 29, цѣна 50 стотинки.

ХСV. Отъ съставителя:

Историята на Русската Държава приложение къмъ всеобщата история на Д. Иловайский, съставилъ по Иловийский Д. Ганчевъ, преподавателъ по историята въ Военното на Негово Височество училище. София, книгопечатница Янко С. Ковачевъ и С-ие 1884. 8° стр. 63, цѣна 1 левъ.

ХСVI. Отъ автора:

Новъ Яремъ, стихотворения отъ С. Каванджиевъ. Търново, Скоропечатница К. Тулешкова 1884. 8° стр. 70.

ХСVII. Отъ г. И. Груева:

1. Разговори върху Хигиената. Книжка нагодена за употребенне въ начални училища отъ Д-ръ Ели-Пеко, прѣведена отъ И. Груевъ. Пловдивъ, Областна печатница 1884. 8° стр. 79, цѣна 3 гроша златни.

2. Пръви начала отъ нѣравоучение и отъ гражданствена наука. (второ издание). Пловдивъ, Областна печатница 1883 год. 8° стр. 60, цѣна половинъ франкъ.

3. Книжка за практическа економия (написана) отъ Морисъ Блокъ и съ негово дозволени прѣведена отъ И. Груевъ. Пловдивъ, Централна печатница на Ед. Дионне. 1881. 8° стр. 94, цѣна единъ франкъ.

4. Самъ си помагай (self-help) отъ Самуила Смайлса, прѣведе И. Груевъ. Пловдивъ, Бървотиска-печатница и литография на Янко С. Ковачевъ. 1880. 8° стр. 317, цѣна 4 франка.

ХСVIII. Отъ автора:

Богданка, поема отъ С. Кировъ, Стара-Загора, печатница „Знание“ 1884 год. 8° стр. 100, цѣна 3 гр. златни.

ХСIX. Отъ автора:

1. Особенности говора села Байтерякова. I Какіе звуки соотвѣтствуют общерусскому у в слогѣ неударенном? II. звук о в слогѣ неударенном. Отъ А. Александрова. Отдѣльный оттискъ изъ „Р. Ф. Вѣстника“ 1884 г. Варшава. В типографіи Михаила Земкевича; Краковское прѣдмѣстье, No. 415 (15) 1884. 8° стр. 17.

С. Отъ автора:

Sitte und Brauch der Südslaven. Nach Heimischen gedruckten und ungedruckten Quellen von Dr. Fridrich S. Krauss in Auftrage der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. (Dedications Exemplar) Wien, 1885. Alfred Hölder, K. K. Hof- und Universitäts-Buchhändler, Rothenthurmstrasse 15. 8° стр. I—XXV—1—681, цѣна шор. 6-50.

Слѣднѣиѣ книги сж испроводени за „Българското Кн. Дружество“ въ Бранла прѣвъ 1882 год. и донесени въ Срѣдецъ отъ благодѣтелиния членъ на Дружеството, г. Боби Генчова:

1. Slovenska Slovnica po Miklošičovi primerjavní. Spisal I. Šuman. Založil: in na svetlo dala Matica Slovenska. V Ljubljani, 1882. Natisnoli I. Blaznikovi nasledniki. 8° стр. 380.

2. Letopis Matice Slovenske za leto 1881. Uredil Dr. Ianes Viter Bleiweis-Trsteniški. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska. V Ljubljani, 1882. Natisnol I. Blaznikovi nasledniki. 8° стр. 223.

3. Somatologija ali nauk o človeškem telesu. Učiteljiscem in višjim učilnicam. Spisal Dr. Jan N. Woldrich. Po četrtem natisku poslovenil Fran Erjavec. V berilo vtisnenih je 140 slik. Založila in izdala Matica Slovenska. V Ljubljani, 1881. Natisnol I. Blaznikovi nasledniki. 8° стр. 108.

4. Пятый Археологическій съездъ въ Тифлисѣ. Протоколы подготовительнаго Комитета, издаанные подъ редакціею Секретаря Комитета И. Д. Мансветова (продолженіе). Приложение къ I вып. IX т. „Древностей“. Москва, въ Синодальной Типографіи. 1882. 2 стр. отъ 105 до 621 + XLVII. Цѣна 6 руб.

III.

КНИЖОВНИ ИЗВѢСТІЯ.

1. Подписка на журналъ „Странникъ“ на 1885 годъ. (Пятый годъ изданія подъ новою редакціей).

Журналъ „Странникъ“ съ октября 1880 года издается новою редакціей, по слѣдующей программѣ:

1) Богословскія статьи и изслѣдованія по разнымъ отраслямъ общей церковной исторіи и историко-литературнаго знанія, — преимущественно въ отдѣлахъ, имѣющихъ ближайшее отношеніе къ *Православной Восточной и русской жизни*. 2) Статьи, изслѣдованія и неопубликованные матеріалы по всѣмъ отдѣламъ *Русской церковной исторіи*. 3) Бесѣды, поученія, слова и рѣчи извѣстнѣйшихъ проповѣдниковъ. 4) Статьи философскаго содержанія по вопросамъ современной богословской мысли. 5) Статьи публицистическаго содержанія по выдающимся явленіямъ церковной жизни. 6) Очерки, рассказы, описанія, знакомящія съ укладомъ и строемъ церковной жизни вообще христіанскихъ исповѣданій, особенно — съ жизнью пастырства и преимущественно у славянъ. 7) Бытовые очерки, рассказы и характеристики изъ области религіознаго строя и нравственныхъ отношеній нашего духовенства, общества и простаго народа. 8) *Внутреннее церковное обозрѣніе и хроника епархіальной жизни*. 9) *Иностранное обозрѣніе*: важнѣйшія явленія текущей церковно-религіозной жизни православнаго и неправославнаго міра на Востокѣ и Западѣ, особенно у славянъ. 10) Обзоръ русскихъ духовныхъ журналовъ и епархіальныхъ вѣдомостей. 11) Обзоръ свѣтскихъ журналовъ, газетъ и книгъ: отчеты и отзывы о помѣщаемыхъ тамъ статьяхъ, имѣющихъ отноше-

ніе къ программѣ журнала. 12) *Библиографическія и критическія статьи* о новыхъ русскихъ книгахъ духовнаго содержанія, а также и о важнѣйшихъ произведеніяхъ иностранной богословской литературы. 13) *Книжная лѣтопись*: ежемѣсячный указатель всѣхъ вновь выходящихъ русскихъ книгъ духовнаго содержанія; краткіе отзывы о новыхъ книгахъ. 14) Хроника важнѣйшихъ церковно-административныхъ распоряженій и указовъ. 15) Разныя отрывочныя *извѣстія и замѣтки*; корреспонденціи; объявленія.

Журналъ выходитъ ежемѣсячно, книгами отъ 10 до 12 и болѣе листовъ. Подписная плата: съ пересылкою въ Россіи и доставкою въ С.-Петербургъ *шесть рублей*; съ пересылкою за границу *восемь рублей*. Адресоваться: въ редакцію журнала „Странникъ“, въ С.-Петербургъ (Невскій прос., № 167).

Редакторы-издатели: А. Васильковъ. — А. Пономаревъ. — Е. Прилежаевъ.

2. Подписка на „Домакинъ“, иллюстриванъ листъ за земледѣлие, индустрия и торговля, който ще излиза въ Срѣдецъ и прѣзъ 1885 година по веднѣжъ, въ началото на всѣки мѣсець, на 16 страници in 4°.

Годишната му прѣдплатена цѣна — за Княжеството 6, за други държави 7 лева.

Внасянието прѣдплатата изъ Княжеството може най-добрѣ да става съ пощенски записи, а отъ други държави — съ пощенски групове (вѣзели). Абонаментътъ въ Княжеството се приема и отъ тел-пощенскитѣ станции.

Умоляватъ се любителитъ на въздиганіето и процвѣтяванъето на икономическото ни народно състояние — съ която цѣль се издава „Домакинъ“ — да се потрудытъ за распространението на тоя листъ мѣжду народа, който сега има особена потребба отъ подобни поучителни списания.

На г.г. настоятелите се отстъпватъ за труда имъ 10%.

Въ редакцията се намѣрватъ за проданъ цѣли тѣла отъ I година на „Домакинъ“ съ цѣна 2 лева.

Редактори-издатели: М. Георгиевъ и С. Ж. Дацовъ.

Общо съдържание

на книжките от второто годишно течение на „Периодическо Списание“
въ Сръдецъ (1884 год.).

а) Книжка VII.

	Стран.
I. Историческо освѣтление върхъ статистиката на народноститѣ въ источната частъ на Българското Княжество. М. Дриновъ.	1
II. За смъртното наказание. II. Пешовъ.	25
III. Погановскій поменикъ. Д-ръ К. Иречекъ.	68
IV. Материяли по геологията и минералогията на България. Г. Н. Зла- тарски.	74
V. Стари пътешествия по България отъ 15—18 столѣтие. Д-ръ К. Иречекъ.	96
VI. Нѣколко думи за „Кадинъ мостъ“ и за вѣрвания при съграждането нови здания. Е. Карановъ.	128
VII. Стихотворения: <i>Пѣсеньта на камбаната</i> (отъ Фр. Шиллера). Ив. Шин- мановъ.	135
VIII. Народна приказка. Ц. Гинчовъ.	148
IX. Книжнина: а) Рецензии. I. <i>Паданieto на Цариградъ. Драма въ 5 дѣй- ствия</i> . Отъ Св. Н. Миларовъ. София 1883 год. II. П—въ.	157
II. <i>Зестра. Комедия въ три дѣйствия</i> . Написалъ Никола С. Шарпа- чиевъ. Руссе. 1883 год. II. П—въ.	162
б) <i>Кратки вѣсти отъ книжовний и научний святъ</i>	164
X. Нѣколко печатни погрѣшки и поправки.	168

б) Книжка VIII.

I. Пятни бѣлѣжки за Сръдня Гора и за Родопскитѣ планини. Д-ръ К. Иречекъ.	1
II. Народноститѣ въ западната частъ на Княжеството. М. К. Саратовъ.	46
III. Историческо освѣтление върхъ статистиката на народноститѣ въ источната частъ на Княжеството. М. Дриновъ.	68
IV. Помашки пѣсни отъ Чепино. Д-ръ К. Иречекъ.	76
V. Зайчаръ и неговото население. С. Д—въ.	95
VI. Спомень за Ивана Сергѣевича Тургенева. II. Пешовъ.	109
VII. Богомилска приказка. Н. Бончовъ.	123
VIII. Паметни бѣлѣжки за Сръдецъ. Хр. II. Константиновъ.	127

	Стр.
IX. Стихотворения: а) <i>Слѣдъ смъртъта на Скобелева</i> . Ив. Д. Шишмановъ.	130
б) <i>Сентенции и епиграми</i> . Ив. Д. Шишмановъ.	131
в) <i>Suspiria de Profundis</i> , поема.	133
X. Бѣл. къмъ поемата <i>Suspiria de Profundis</i> . В. Д. Стояновъ.	144
XI. Книжнина: а) Критика: <i>Вичензо и Анжелина. Драма въ петъ дѣй- ствия</i> , отъ К. Величкова („Наука“ год. II, кн. III, IV и V). Ив. Д. Шишмановъ.	149
б) Рецензии. I. <i>Василъ Левски (Дилкомъ)</i> . Черти изъ живота му. З. Стояновъ. Издава Гатевъ. Пловдивъ 1884 год. II. II—въ.	164
II. <i>Елементарни уроци по дедуктивната и индуктивната логика съ въпроси, упражнения и рѣчници отъ логически термини. Отъ Спен- сей Джовансонъ</i> . (По английското ново издание). Превела Катерина П. Каравелова. 1884. Пловдивъ. Въ 8°, стр. X + 302. В. Д. Стояновъ.	166

в) Книжка IX.

I. Пятни бѣлѣжки за Сръбня Гора и за Родопскитѣ планини. (Продъл- жение отъ кн. VIII). Д-ръ К. Иречекъ.	1
II. Материяли по геологията и минералогията на България. Г. Н. Зла- тарски.	52
III. Зайчаръ и неговото население. (Продълж. отъ кн. VIII). С. Ж. Д.—въ.	83
IV. Нѣколко думи за Шопитѣ. П. Р. Славеиковъ.	106
V. Стихотворения. Прѣводъ отъ Ив. Шишманова: а) <i>Момина тѣжа</i> ; б) <i>Дѣлѣжъ на земята</i>	124
в) <i>Надѣжда</i> ; г) <i>Ритогнелъ</i> ; д) <i>Страшилищата Мумия</i>	126
е) <i>Вздишките на единъ боленъ</i>	126
ж) <i>Тригу</i> ; з) <i>На сѣций</i> ; и) <i>Налбантинъ Петко</i> ; к) <i>На единъ лѣжецъ</i>	127
л) <i>Зевсъ и Европа</i>	127
м) <i>Спружкака любовъ</i>	128
VI. Народни вѣрвания. <i>Змѣята и змията въ Българската народна поезия</i> . Е. Карановъ.	129
VII. Книжнина. Критика I. 1) <i>Трета книжка</i> , читанка за учение въ трето отдѣление отъ народнитѣ основни училища по метода на чешкий педагогъ Амосъ Коменский. Съставилъ Кр. И. Мирский. Прѣгледана и одобрена за учебникъ отъ Дирекцията на Народното Просвѣщение. Съ 55 образи извѣтрѣ. Първо издание. Цѣна 80 стот. 2) <i>Български Бисни</i> отъ Цаня Гинчова, второ издание. 3) <i>Втора Читанка</i> за че- тение въ втора години подиръ изучаване буквитѣ, или за второ от- дѣление въ народнитѣ училища. Съставилъ Н. В. Сарановъ. Прѣ- гледана и одобрена отъ Дирекцията на Народ. Просвѣщение. Съ 29 картинки извѣтрѣ. 1883. Пето издание. Цѣна 80 ст. 4) <i>Бащинъ езикъ</i> за малки дѣца. Първа година. Букваръ и първа читанка за учене слѣдъ букварѣтъ и пр. 16 издание. Състави Д. В. Манчовъ. 5) <i>Ба- щинъ езикъ</i> за малки дѣца. Втора година, втора читанка за учене слѣдъ букваря. Съ изображения. Състави по начинѣтъ на Ушински Д. В. Манчевъ. Тринадесето издание. Одобрено отъ управляющій отдѣла на Народното Просвѣщение и на духовнитѣ дѣла. 1883. —ъ.	135

II. Старобългарска граматика съ сборникъ отъ образци за четение, разборъ и прѣводъ. Съставилъ Никола II. Пошовъ. Прага 1883. 8°	
72. Люб. Милетицъ	153
VIII. Извѣстие отъ „Бълг. Книж. Дружество“	164

г) Книжка X.

I. Пятни бѣлѣжки за Срѣдня Гора и за Родопскитѣ планини. (Продължение отъ Книжка IX). Д-ръ К. Иречекъ.	1
II. Материяли по геологията и минералогията на България. Г. Н. Златарски.	52
III. За изнемоощването на главния мозъкъ. Д-ръ Д. Молловъ.	79
IV. Паметни бѣлѣжки за Срѣдецъ. Съобщилъ Хр. II. Константиновъ.	93
V. Стихотворения: <i>Нашитѣ дѣди</i> (Божитѣ магесникътъ, погъ Богумилъ). Отъ автора на <i>Suspiria de Profundis</i>	103
VI. Народни Пѣсни. (По Долно-Дабнишки говоръ въ Плѣвинско). Съобщилъ О. Пановъ	108
VII. Книжнина: I Критика: По поводъ на Плачковата критика върху прѣвода на Джевонсовата „Логика“ отъ г-жа Каравелова. Ив. П. Славейковъ.	111
II. Рецензии: 1) „Най-да“ (селска приказка) отъ К. Величкова. (Наука кн. V и VI 1884 год.). П. П—въ.	123
2) <i>Стихотворения</i> отъ Хр. Ив. Дюкмеджиевъ. Пловдивъ 1884. П. П—въ.	125
3) „Не мили не драги“, повѣсть отъ Ив. Вазовъ. („Наука“ год. 2. кн. XI и XII; год. 3, кн. I, II, III и IV). П. П—въ.	127
4) „Записки по българскитѣ възстания“ (разказъ на очевидци) 1870—1876 г. Отъ З. Стоянова. Томъ I. Пловдивъ 1884 г. и „Минжлото“ (беллетристически и исторически очерки изъ областта на българскитѣ революционни движения отъ 1870—1877 год.). Отъ С. Занмовъ. Кн. първа. Варна 1884 г. П. П—въ.	130
III. Книгописъ: 1. Книги подарени за библиотеката на „Бълг. Кн. Др.“	135
2) Журнали, които се приематъ прѣвъ текжщата 1884 год. въ редакцията на Пер. Списание.	141
VIII. Главно Събр. на „Бълг. Кн. Дружество“: А. Тържествено заседание на 29 Юлий 1884 год.	145
Б. Управителни заседания	150
IV. Записка до Височайший Покровитель на Дружеството Князь Александър I отъ Управит. Съвѣтъ на Дружеството	189
X. Уставъ на „Бълг. Кн. Дружество“	190
XI. Списъкъ на членовѣтъ на „Бълг. Кн. Дружество“	198
XII. Печатни погрѣшки	203

д) Книжка XI.

I. Пятни бѣлѣжки за Срѣдня Гора и за Родопскитѣ планини. (Продължение отъ кн. X и край). Съобщава Д-ръ Конст. Иречекъ.	1
II. Утѣрь-офицерскитѣ въпросъ въ главнитѣ европейски армии и състоянието му въ нашата армия. Отъ Поручика Хр. Златоустова.	34

	Стран.
III. Дневникът по съграждането първата българска въ Цариградъ черква, св. Стефанъ 1847—1849 г. Отъ Ник. Евт. Сапуновъ	59
IV. Стихотворения:	
1) <i>Нашитъ дѣди (Боянъ магесникътъ, поизъ Богумилъ)</i> . (Продължение отъ кн. X и край). Отъ автора на <i>Suspiria de Profundis</i>	114
2) I. <i>Майската царица</i> ; II. <i>Прѣдъ новата година</i> ; III. <i>Краи</i> . Отъ Ив. П. Славейкова.	123
V. Народни пѣсни и приказки:	
1) <i>Кѣко су се побунили Бугарете</i> (пѣсень). Съобщава П. Байкушевъ .	131
2) <i>Златната ябука</i> (приказка). Съобщава П. Байкушевъ.	137
VI. Книжнина:	
I. Рецензии: 1) <i>Българска Христоматия или Сборникъ отъ избрани образци по всичкитъ родове съчинения</i> . Частъ I и II. (Проза и Поезия). Съставили И. Вазовъ и К. Величковъ. Пловдивъ, 1884 г. П. II—въ.	140
2) <i>Спомени за страшната пролѣтъ въ Ахъ-Челеби прѣзъ 1876 год.</i> Отъ Хр. П. Константиновъ. Пловдивъ, 1884 год. Пише П. II—въ. .	144
3) <i>Домаќини забавления или пѣсни дѣтски и разни други</i> . Съставилъ Марко Д. Балабановъ. София, 1884 год. П. II—въ.	146
II. Книгописъ: Книги, получени въ замѣна или подарени за библиотеката на „Бълг. Кн. Дружество“	152
VII. Печатни погрѣшки.	156

е) Книжка XII.

I. Нѣколко забравени списания на Софрония Врачанскаго. Отъ М. Дринова.	1
II. Лѣтописни бѣлѣжки отъ Разградъ. Съобщилъ М. Дриновъ.	13
III. Унтеръ-офицерскій въпросъ въ главнитъ европейски армии и състоянието му въ нашата армия. Отъ поржчика Хр. Влатоустова. (Продължение отъ кн. XI и край).	15
IV. Южноунгарскитъ Българи. Етнографическа скица отъ проф. Геова Цирбусъ. Прѣвелъ Ив. А. Георговъ.	65
V. Български дѣйци въ сърбската завѣра. Отъ Р. П. Славейкова. . . .	74
VI. Стихотворения: 1) <i>Reliquie</i> (страници изъ ветхитъ ми тетради). Отъ автора на <i>Suspiria de Profundis</i>	94
2) <i>Поликратовий прѣстенъ</i> . Баллада отъ Шиллера. Прѣв. И. Д. III. .	99
3) <i>Еписрамми</i> . Отъ И. Д. III.	102
VII. Народни пѣсни и приказки: а) По Трънски говоръ. Съобщ. П. Байкушевъ.	104
б) По говоръ въ Кюстендилско. Съобщ. Хр. Ц. Ковачевскій.	113
в) По говоръ въ Пиянечко. Съобщ. Георгій Я Вирчовъ.	116
<i>Един бекяр</i> . Приказка по Трънскій гогоръ. Запис. П. Байкушевъ. . .	121
VIII. Книжнина: I. Рецензии: 1) <i>Италия. Лирически стихотворения отъ Ив. Вазова</i> . Пловдивъ 1884 год. П. II—въ.	125
2) <i>Приключенията въ Дръновскія манастиръ въ 1876 год. Трагедия въ четири дѣйствия</i> . Отъ Петка Т. Франковъ. П. II—въ.	130
3) <i>Протоколи на Берлинскій конгресъ</i> . Прѣведени и издадени отъ Т. Икономовъ. П. II—въ.	133

— II. Книгописъ: Книги получени въ замѣна съ „Период. Списание“ или подарени за библиотеката на „Бълг. Кн. Друз.“ (Продължение отъ кн. XI).	135
— III. Книжовни извѣстия: 1) Подписка на журналъ „Странникъ“ на 1885 год.	139
2) Подписка на „Цомакинъ“ листъ за земледѣлие, индустрия и търговия	140
IX. Общо съдържание на книжките отъ второто годишно течение на „Пер. Списание“ въ Сръдецъ. (1884 год.).	141
X. Печатни погрѣшки.	147

Печатни погрѣшки.

Страница	3 редъ	8 вмѣсто	гругій,	чети: другій
"	9	3	Езюнове	Езюпове
"	21	6	свидѣтельствуватъ,	свидѣтельствувати.
"	24	5	платата	платата,
"	97	6	бевпраривна	бевпрѣривна
"	100	15	несли!"	весли!"
"	102	16	Чъ	Че
"	106	8	гледу	гледа
"	107	33	оструту и	оструту си
"	119	1	говореше!	говорене:
"	124	6	постоянно	постоянно
"	126	21	автора	авторътъ
"	127	6	миститъ	мислитъ
"	128	2	мивли.	мисли.
"	129	41	направилни	неправилни
"	130	3	срихове,	стихове,
"	130	9	Показанитъ	Показанитъ
"	130	27	разнлодили,	разплодили
"	130	41	Воѣки	Всѣки
"	131	37	извършихъ	извършихъ
"	132	2	подвики	подвиги
"	132	8	искуството?	искуството?
"	132	31	наелектрезира	наелектризира
"	133	26	мризимъ	мразимъ
"	135	8	медицина	медицини
"	135	16	Rogišić	Bogišić
"	135	28	Nákladen	Nákladem
"	135	35	Семтемврийска	Септемврийска